

21 ЧЭРВЕНЯ 1996 г.

№ 25 (3849)

Кошт 2 500 руб.

СВЯТА — ЗНАЧЫЦЬ СВЯТОЕ

Галіна БАГДАНАВА: "Мітынгі — пралетарскі спосаб барацьбы. Каб крышталізаваць у народзе культуру, інтэлігентнасць, усім нам трэба часцей браць удзел у святах".

4

БЕРЛІНСКІ АКОРД

Уладзімір МЕХАЎ: "Разумею, праўда пра вайну — галоўнае: і з пазітыўным у ёй, і з негатыўным. Разумею, поруч са светлым, гераічным у партызанстве хапала цёмнага. Ды, як пісаў у славутым вершы пра другое Твардоўскі, — "Но всё же, всё же, всё же..."

5, 14—15

"КРАЮ ГАРОТНЫ, УСЛАЎЛЕННЫ ЛІРАЙ..."

Новыя вершы Юрася СВІРКІ

8

КАРОТКІЯ АПРАВЯДАННІ

Юрыя СТАНКЕВІЧА

8—9

ДА ПАЧАТКУ ВАЙНЫ ЗАСТАВАЛАСЯ ПАЎГОДА...

Ігар КУЗНЯЦОЎ: "К таму часу, як сведчаць дакументы, былы венскі бадзяга лічыў сябе найвялікшым заваёўнікам усіх часоў і народаў. Эгаманія — ракавая хвароба ўсіх заваёўнікаў — ужо пусціла глыбокія карані".

13

55 гадоў назад, 21 чэрвеня 1941 года тут, як і сёння, стаяла цішыня. Людзі адпачывалі, радаваліся сонцу, лету... А заўтра была вайна.

Барацьба за галасы выбаршчыкаў і, напаведна, за ўладу ў Расіі працягваецца, хоць сітуацыя пасля 16 чэрвеня трохі прасвятлілася. Прынамсі, цяпер расіянам давядзецца выбіраць усяго толькі "із двух зол..." Але нам, беларусам, ад таго не лягчэй. Сітуацыя ў краіне катастрафічная і працягвае пагаршацца, хоць, здавалася б, далей ужо няма куды... І чым менш шанцаў у камуністаў перамагчы ў Расіі і зноў "усё падзяліць", зламаць, перайначыць на свой капыл, зваліўшы ўсе нястачы на папярэднікаў, тым менш шанцаў выстаць, выжыць, выплыць чыстымі з крызісу і ў нашых уладаў...

ПЕРАСЦЯРОГА ТЫДНЯ

Заўтра, 22 чэрвеня, 55-я ўгодкі нападу гітлераўскай Германіі на сталінскі СССР. Вайна прынесла былым савецкім народам цяжкія выпрабаванні — жалівыя ахвяры, гора і пакуты. Простыя людзі, выконваючы свой грамадзянскі і патрыятычны абавязак, гінулі мільёнамі. Цаною найвялікшых страт фашызм быў адолены. Але і цяпер яшчэ знаходзяцца людзі, якія ўсхваляюць дыктатараў (а значыць — фашызм і сталінізм), якія трызняць па "парадку і дысцыпліне" канцлагераў... 22 чэрвеня ў Мінску пройдзе акцыя (з дазволу гарвыканкама) пад назвай "Народ супраць фашызму". Некаторыя падзеі апошніх месяцаў прымушаюць з трывогай чакаць гэтай акцыі: як бы "людзі ў штацкі" не арганізавалі ці не справакавалі напады на ветэранаў вайны, каб у чарговы раз абылгачь сапраўдных патрыётаў Беларусі...

ПАГРОЗА ТЫДНЯ

Выступаючы ў "Рэзанансе", памочнік прэзідэнта Беларусі С. Пасахаў сказаў, што, калі спатрэбіцца, то сярод народу можа саспець думка стварыць рух супраць нацыяналізму і фашызму на Беларусі як супрацьвагу антыпрэзідэнцкім выступленням, што актывізаваліся апошнім часам... Нагадаем, што ўсё беларускае, патрыятычнае — натуральнае ў беларускай нацыянальнай дзяржаве — сёння інакш і не называецца ўладамі, як нацыяналістычнае альбо нават і фашысцкае, і наадварот, усё антыбеларускае, прарасійскае — патрыятычным... Нядзіва, калі падобны "рух" будзе і сапраўды створаны на Беларусі. Дазволім сабе нагадаць арганізатарам яго адну ісціну: "Хто пасее вецер, той пажне буру..."

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Я не беларуска. Я ўкраінка. Калі ў часы Савецкага Саюза я выходзіла замуж за беларуса, я ганарылася, што мае будучыя дзеці будуць належаць самай культурнай і цывілізаванай нацыі з 15 асноўных у Саюзе. Да майго расчаравання, вы — нацыя халопаў і рабоў. Вам плююць у вочы, а вы нават не выціраецеся. Гэта ж трэба, каб у Беларусі гаварыць на беларускай мове было небяспечна! (Аднаго майго сябра двойчы збіла міліцыя толькі за тое, што ён гаварыў па-беларуску). І каб вывучаць гісторыю сваёй краіны было небяспечна?! Небяспечна быць патрыётам?! У вашай краіне любіць Радзіму супрацьзаконна! Больш за ўсё мяне абуряе пасіўнасць людзей. Кожны думае, што яго гэта не датычыць: "Няхай нехта мяне вызваляе, нехта змагаецца за маю свабоду. А я адсяджуся на лецішчы". Агідна. Калі вы самі сябе не паважаеце, то хутка пра вас будуць хадзіць паказкі, як пра чукчаў, і ўсе будуць вамі пагарджаць". (З ліста ўкраінкі, маці двух беларусаў Алены АНІШЧАНКА ў газету "Свабода", 14 чэрвеня г.г.)

"КЛОПАТ" ТЫДНЯ

Група вядомых на Беларусі вучоных, дзеячаў культуры, навукі, літаратуры, звярнулася да прэзідэнта краіны з адкрытым лістом, сэнс якога зразумелы з загалова: "Работа па аднаўленню гістарычнай праўды падвяргаецца яраснаму супраціўленню з боку нацыянал-экстрэмістаў, якія прэтэндуюць на ісціну ў апошняй інстанцыі". Аўтары ліста "занепакоены зместам шэрагу энцыклапедычных выданняў, якія выйшлі ў свет у апошнія гады, ("Энцыклапедыя гісторыі Беларусі", 1 і 2 том; "Ілюстраваная храналогія гісторыі Беларусі", "Энцыклапедычны даведнік "Беларусь" (1995 г.) і інш." На іх погляд, многія матэрыялы гэтых выданняў носяць "тэндэнцыйны, палітызаваны характар", "яўна выражаны антырускі характар, што не садзейнічае развіццю інтэграцыйных працэсаў Супольніцтва Беларусі і Расіі", "яўна прабэнэфаўскую накіраванасць, нават у мастацкім афармленні" і г. д., не прыводзячы, як гэта і прынята, ніводнага канкрэтнага факта. Прычына з'яўлення ліста становіцца зразумелай з абзаца, дзе абараняецца ад "нападак" прэсы (у тым ліку і "ЛіМа") новы галоўны рэдактар выдавецтва "БелЭн" Г. Пашкоў. Адсюль і нелагічная, здавалася б, просьба аўтараў ліста: "з мэтай кансалідацыі навуковай і творчай інтэлігенцыі" стварыць... газету пад умоўнай назвай "Навука і культура Беларусі" на базе выдавецтва "БелЭн"... Ёсць і яшчэ адна просьба: з мэтай звышб'ектыўнасці — перадаць выдавецтва "БелЭн" у падпарадкаванне Адміністрацыі прэзідэнта, а навукова-метадычны і рэдакцыйны саветы павінны прызначацца ўказам прэзідэнта... Зададзенасць і мэты ліста відавочныя, а таму пакінем яго без каментарыяў.

ПРАГНОЗ ТЫДНЯ

Генадзь Быкаў, лідэр Свабоднага прафсаюза Беларусі, абяпіраючыся на інфармацыю з структур прафсаюза і на вынікі дзейнасці ўрада за перыяд з пачатку года, сцвярджае ў газеце "Свабода", што восенню нашую краіну чакаюць масавыя пратэсты рабочых буйных прадпрыемстваў. І спыніць іх выключна сілавымі метадамі ўладам на гэты раз не ўдасца...

ІНЦЫДЭНТ ТЫДНЯ

У ноч з 13 на 14 чэрвеня супрацоўнікам міліцыі ў Мінску быў абстраляны аўтамабіль, у якім вяртаўся дамоў дэпутат ВС Беларусі, генеральны сакратар Эканамічнага Суда краін СНД Віктар Ганчар. Куля прабіла заднія дзверцы і параніла памочніцу В. Ганчара Кацярыну Антонік. Вадзіцель аўтамабіля — кіраўнік гаспадарчага аддзела Эканамічнага суда СНД — Яўген Лычоў быў арыштаваны на месцы здарэння, але назаўтра, па асабістай просьбе Старшыні ВС Беларусі С. Шарэцкага, адпушчаны... В. Ганчар лічыць, што гэта былі не выпадковасць, а загадзя спланаваная акцыя супраць яго, бо аўтамабіль, з якога выскачыў міліцыянер, што страляў, належыць службе бяспекі прэзідэнта. Міліцыя даказвае супрацьлеглае. Вядзецца следства, разглядае гэтую справу на сваім пасяджэнні і парламент... Нясмачную пазіцыю ў гэтай сітуацыі зноў заняло БТ, каментатар якога А. Зміоўскі па гарачых слядах распавёў гледачам пра здарэнне ў сваім стылі: цынічна і зняважліва...

Ва ўсіх жанрах мастацтва поруч з шэдэўрамі існуюць танныя падробкі, разлічаныя на малакультурныя пласты насельніцтва. Іх называюць кіч-мастацтвам, або проста кічам. Сённяшнія рэаліі палітычнага і этнакультурнага жыцця ў нашай краіне засведчылі, што кіч замацоўваецца не толькі ў мастацтве, але і ў гістарычнай навуцы.

Нездарма ў Беларусі афіцыйнай ідэалогіяй уводзяцца ва ўжытак (а лепей сказаць — убываюцца ў людскія галовы) сурогаты тыпу "рыначны сацыялізм", "славянская еднасць", "праваслаўная беларускасць"... Але самае цікавае, што ў якасці стваральнікаў кіча зноў выступаюць нястомныя разносчыкі і памнажальнікі камуністычных ідэй. Нават такі засталоены і не самы творчы перыяд жыцця, як знаходжанне на пенсіі, не стаў для іх перашкодай.

Усё гэта ўспомнілася пасля знаёмства з пунктам гледжання члена-карэспандэнта Акадэміі навук Беларусі П. Петрыкава, артыкул якога быў надрукаваны ў часопісе "Беларуская думка" (колішні "Коммунист Белоруссии") N 3 за г.г. пад назвай "Туман "русафобіі" ахутаў Беларуска-Энцыклапедыю". Мо і недарэмна гавораць, што Беларусь 90-х гадоў пачынае нагадваць БССР 30-х. Праўда, ёсць тут і свая спецыфіка. Бо калі б існавала поўная тоеснасць, то ў вышэйзгаданай публікацыі замест аморфна-імглістага слова "туман" у загаловку было б нешта больш рашуча-выкрывальнае, кшталту: гняздо, логава, павуцінне...

Так гэта ці не, але былы дырэктар акадэмічнага Інстытута гісторыі прафесар Петрыкаў ідэалагічна загневаўся менавіта ў духу 30-х гадоў — і на "сваіх" былых падначаленых, і на "не сваіх" беларускіх гісторыкаў. Межы ягонага гняўлівага распісодзіліся нават на светлую памяць амерыканскага кіраўніка выдавецтва Беларускай Энцыклапедыі. Сказаўшы ў іх адрас бессмяротнае "які поп, такі і прыход", сп. Петрыкаў з пазіцыі ідэалагічна-пенсійнага "папа" ўзяўся рэвізаваць навуковую дзейнасць энцыклапедычнага "прыходу".

Цэнтральным паняццем, якім ён махае як казідлам перад носам сваіх апанентаў, з'яўляецца гэтак званая русафобія. З яе дапамогай імперскія сілы і іх памагатыя імкнуцца

ўкараніць у масавую свядомасць думку, нібыта ўсё незалежніцкі імгліст постсавецкіх народаў грунтуецца на непрыязі да рускіх і ўсяго рускага.

Сам факт русафобіі, якая нібыта атабарылася ў выдавецкіх сценах і туманом пльве на старонкі гістарычных фаліянтаў, бачыцца Пятру Ціханавічу ў наступным: у другім томе "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", які выйшаў нядаўна з друку, паведамлялася, што падчас вайны 1654—1667 гг. паміж Рэччу Паспалітай і Расіяй ад рук маскоўскіх захопнікаў загінуў кожны другі жыхар тагачасных беларускіх зямель. І тут Петрыкаў, як спецыяліст па дзейнасці рэўкомаў у грамадзянскай вайне, а таксама як адказны рэдактар мноства манаграфій па сацыялістычным будаўніцтве, засумняваўся ў ісцінасці гістарычнага факта, які меў месца ў 17-ым стагоддзі. У віну стваральнікам энцыклапедыі ставіцца тое, што яны не захачелі падхарошваць сапраўды страшных падзей, звязаных з агрэсіўнасцю Маскоўскай дзяржавы.

Прафесару не спадабаўся выкарыстаны ў другім томе на 193-й старонцы тэкст "... пераможцы ня мала шляхты, мяшчан, паспальства, жаўнерства, драгунаў, жанок і малых дзяцей, старых і старух, што былі ў багадзельнях, без усялякай міласэрнасці высклі і выбілі". Надуманым, як лічыць Петрыкаў, з'яўляецца і факт жорсткасці кіраўніка гарнізона Вільні князя Данілы Мышэцкага, які ў Віцебску "шмат людзей бязвінна пакараў, пасекшы на часткі, з гарматаў імі страляў, іншых на кол насаджаў, цяжарных жанчын на круках за рабрыны вешаў, і яны, вісеўшы на круках, народжвалі немаўляў".

Забывшыся пра бессмяротнае "што напісана прам...", рэцэнзент паведамляе, быццам бы ў летапісных матэрыялах побач з праўдай ёсць "легенды" і "карыты броду", прызваныя зняславіць ворагаў. Менавіта гэты архіўны бруд і выкарысталі, на думку Петрыкава, аўтары гістарычнай энцыклапедыі дзеля таго, каб абгрунтаваць тэзу, "што рускія, рускі народ — не браты беларусам і беларускаму народу"; што Расія адвечны вораг Беларусі... Пакінем гэтыя сентэнцыі на сумленні савецкага гісторыка. З такога роду схаластычных

разважанню аб добрых і дрэнных архіўных крыніцах Петрыкаў робіць выснову аб неабходнасці выкарыстання толькі тых з іх, якія не абражаюць Расійскую Федэрацыю і "палітыку прэзідэнта Рэспублікі Беларусь". А як быць у такім выпадку з абразай Беларусі і яе гісторыі — аб гэтым член-карэспандэнт маўчыць. Можна, таму, што ягоны варыянт бачання гісторыі Беларусі — гэта зусім не навука, а толькі палітыка, прытым палітыка не яго, Петрыкава, а новага гаспадара Беларусі.

Даследчыку дзейнасці рэўкомаў асабліва не падабаецца тое, што аўтарскі калектыў энцыклапедыі прытрымліваецца нацыянальна-дзяржаўнай канцэпцыі ў асветленні гісторыі Беларусі. З усёй катэгарычнасцю "бацькі" беларускай гістарычнай навукі Петрыкаў прапануе "новую метад" разгляду тутэйшай гісторыі ў межах г.зв. "адзінарускасці". Ён узмоцнена хваліць з'яву русіфікацыі беларускага народа. Усіх, хто разглядае русіфікацыю як форму вышэйшаннага беларускасці, як стратэгічны накірунак імперскай палітыкі царскай і савецкай Расіі, рэцэнзент рашуча залічвае ў ранг "гісторыкаў-бэнэфаўцаў".

З прафесарскіх палажэнняў вынікае, што русіфікацыя з'яўляецца асновай станаўлення беларускасці і яе далейшага развіцця. Менавіта дзякуючы ёй, піша аўтар, "не паспела, як кажуць, частка ўсходне-беларускіх земляў далучэння ў 1772 г. да Расіі, як было створана Беларускае генерал-губернатарства. Беларускае!.. Беларускае губерня, беларускія палкі ў расійскай арміі..." Нават няёмка лавіць аўтара на няпраўдзе "далучэння", калі нават школьніку сёння вядома, што гэта быў звычайны захоп.

Няма аніякай патрэбы разглядаць усю сістэму каланіяльных падробак пад беларускасць, якія спрабуе праціснуць у гістарычную навуку сп. Петрыкаў. Звернем толькі ўвагу на адну акалічнасць: аўтарская пазіцыя рэцэнзента — гэта не толькі асабістая спроба экс-дырэктара вярнуцца ў ісціна-блішчэнт гістарычнай навукі, але і публічнае абвінавачванне інстытута гісторыі ў "тальнай фальсіфікацыі не толькі ў "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", а і ў новых падручніках для вучняў школ...

Прафесарская пільнасць не засталася незаўважанай, і публікацыя Петрыкава знайшла далейшы водгук у кадравых перастаноўках, якія адбыліся ў Беларускай Энцыклапедыі. У прыватнасці, у рэдкалегію ў якасці кансультаўтаў былі прызначаны... П. Петрыкаў і А. Філімонаў. Якія функцыянальныя абавязкі ўзялі на сябе кааптаваныя з пенсійнай цішыні кансультаўтаў, можна толькі здагадавацца. Думаецца, што іх баявое хрышчэнне ўжо адбылося. Як стала вядома, з друкарні пасля другой карэктуры адкліканы трэці том "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", якому пагражае знішчэнне...

Адметнасцю кіча з'яўляецца тое, што ён жывучы і можа існаваць ва ўсе часы. Але небяспека замены мастацкімі падробкамі сапраўдных твораў рэзка ўзрастае, калі кіч з дапамогаю дзяржавы тыражуецца і выдаецца за сапраўднае.

Мікола АНЦЫПОВІЧ

Малюнак А. СКРЫННІКА

Пошта

МОВА І РЫНАК

Звычайна вагонаважатыя гарадскіх транспартных сродкаў — трамваяў, тралейбусаў, аўтобусаў — на жаль, па-ранейшаму аб'яўляюць прыпынкі, звяртаючыся да пасажыраў пераважна на рускай мове. Але апошнім часам не-не ды пачуеш у салоне і роднае слова. Праўда, часта з пагрэшнасцямі, уласцівымі нашай "трансянцы". А гэтым разам з мікрафона трамваянага важатага на рэдкасць гучала правільная, чыстая беларуская мова, з усімі нюансамі яе мілагучнасці. Дальбог, іншы дыктар мог бы пазайздросціць такому красамоўнаму вымаўленню. І гэта прыемна ўражвала, нават

зачароўвала. У салоне быццам пацішэла, нібы людзі бяліся штосці прапусціць, недачуць. І атмасфера навокал, здавалася, зрабілася больш добразвучнай, мірнай. І тут, як кажуць, асяліна. Звычайна аб'яўляюць падзякі вагонаважатым за ветлівае і культурнае выкананне сваіх прафесійных абавязкаў. А чаму б не аб'явіць падзяку вагонаважатаму за тое, што ён зносіцца са сваімі пасажырамі на роднай мове? Да таго ж, вылучаўся ён ветліваасцю і ўважліваасцю? І не проста сказаць "дзякуй", а — зрабіць адпаведны запіс у кнізе, каб за гэта меў чалавек і пэўнае матэ-

рыяльнае заахвочванне. А што тут кепскага? У нас жа рынкавыя адносіны. А ў рынку закон: зрабіў паслугу — калі ласка, плаці. Так робіцца ўсюды і ўсім. Дык чаму шчаслівы выпадак з мовай і красамоўствам, якія прынеслі людзям радасць і задавальненне, павінна быць выключэннем?

Я не выйшаў на сваім прыпынку, паехаў далей — да дзяснетчарскай. І там у так званай "Кнізе скаргаў і прапаноў" побач са стрататымі запісамі, пераважна скаргамі, ад імя пасажыраў запісаў тое, што было выказана выгонаважатаму ў трамваі. Няхай жыве беларуская мова, заваёўвае сваё законнае права!

Я. ІВАНОВІЧ, ветэран вайны і працы, выдатнік народнай адукацыі

ІДЗІ ДА СЯБЕ, СПАЗНАВАЙ СЯБЕ

Варункі АЗВЯРЭННЕ

Як пазбыцца рабства і не захацець вярнуцца ў яго, як паверыць у заповедзі добра і міру і навучыцца трымацца за іх — вось галоўныя тэмы містэрыі, пра якую доўга будуць гаварыць і нявостыныя глядачы, і заўзятыя тэатралы, і крытыка. Прэм'ера "Зыход" ("Майсей"), народжаная талентам мастацкага кіраўніка Акадэмічнага рускага тэатра Барыса Луцэнкі і групы яго папленнікаў-акцёраў, сабрала ўвесь пасольскі і культурны бамонд сталіцы. У дні, калі святкуецца 3000-годдзе Вечнага горада Іерусаліма, глядачы змаглі ўбачыць вялікі біблейскі сюжэт, перажыць яго павароткі разам са стваральнікамі містэрыі. І не толькі ў тэатральнай зале. У фэа таксама ўвасобілася ідэя мастацтвазнаўцы і ўладальніцы канцэптуальнай мастацкай галерэі "Брама" Ларысы Фінкельштэйн: у прыдуманай ёю "пустэльні" аблічы старажытнасці праступалі ў жывых карцінках-стылізацыях і вобразях жывапісных работ.

не зразумее, што яго прызначэнне ў жыцці не толькі ствараць матэрыяльны каштоўнасці, але і нейкую духоўную аўру, да таго часу ён не выкараскаецца з пугаў, у якія трапіў. Таму містэрыя — гэта, паўтару, спроба зазірнуць у нейкія тайнікі чалавечай душы. Мы нават хочам зрабіць тэатр на 50 чалавек, ужо пачалі яго будаўніцтва ўнутры свайго тэатра — "Тэатр пад купаламі", дзе і будзем гаварыць пра загадкі чалавечай душы, асобы. Нават ставячы вядомыя п'есы, магчыма, Чэхава, але глядзячы на іх з іншага боку, шукаючы духоўны пачатак.

— Першае, што падштурхнула да стварэння містэрыі, — гэта праўда, — сказаў Барыс Луцэнка. — Яна складаецца з таго, што тры тысячы гадоў спынілася Іерусаліму. Ён — тая маленькая надзея, той маленькі астравок, ад якога ляжыць шлях да прымірэння. Хоць і там усё няпроста, але нейкія спадзяванні звязаны менавіта з Іерусалімам. Мне падалося, што трэба стварыць спектакль пра тое, як людзі першапачаткова набывалі веру. Прывесчаны такой даце, спектакль перарос у эксперымент, які праводзіўся ў час яго нараджэння.

нашмат большым, чым самыя вытанчаныя мізансцэны ці афармленне. Чытаючы Біблію, многія акцёры самі рабілі лепшымі, цікавейшымі, больш інтэлігентнымі.

— Намёты ў фэа тэатра ў час прэм'еры хавалі дэа, наадварот, адкрывалі гэты дзесяці біблейскіх заповедзяў...

— Адна з галоўных тэм, якая мне здаецца сёння сучаснай: засваенне гэтых 10 заповедзяў. Чалавек іх набыў даўным даўно, яны простыя, зразумелыя нават дзіцяці. Але я здзіўлена адзначаю, што я іх не выконваю; мае калегі, ды і многія людзі таксама. А калі мы не можам выканаць гэтыя простыя заповедзі, то як можна тады жыць чалавецтва? "Не забывай!" — не можам выканаць, і з'яўляецца трагедыя, якая існуе ў свеце. Я хацеў, каб у нашым спектаклі прагучалі гэтыя заповедзі. Каб людзі ўсё адно як упершыню іх пачулі. Набыццё гэтых заповедзяў і немагчымасць іх выканаць і складаюць сутнасць канфлікту людзей увогуле. Я хацеў бы, каб глядач успомніў вытокі рэлігіі, вытокі веры. І мы адкрываем у канцы "Зыходу" сённяшні Іерусалім як нейкую надзею, што гэты ўспамін не пройдзе бяследна.

— Чаму ж — містэрыя? І ўжо другая пасля "Блаславі, нас, Госпадзі!"?

— Містэрыя, дзейства для мяне — гэта спроба зазірнуць у тайнікі чалавека. Матэрыяльнае пакуль пераважае ў нашым жыцці. Нашы інтарэсы, нашы засмучэнні, нашы няўдачы — не далі кватэру, укралі машыну, не атрымаў грошы, згубіў дарагую рэч — усё натуральныя парыванні чалавека жыць лепш. Ну, а калі ў цябе 500 пакояў, 500 машын, 20 заводаў, вельмі шмат грошай, — ты адпавядаеш званню чалавека, у цябе духоўнасць павялічваецца? Думаю, што не. Асабліва глядзячы на некаторых кандыдатаў у расійскія прэзідэнты. Брынцалава, напрыклад. Мяне ахоплівае жах, што такі чалавек можа прыйсці да Улады. Параметр стваральнай чалавечай духоўнасці павінны ўлічвацца больш, чым параметры здароўя. Калі яны не адпавядаюць, то такі кіраўнік пацярпіць не толькі маральны, але і эканамічны крах. Можна плаціць зарплату ў пяць тысяч долараў, а далей што? Пакуль чалавек не зразумее, што ён вечны, пакуль ён не зразумее, што, паміраючы, нараджаецца ў нейкім іншым свеце, пакуль

— Барыс Іванавіч, чаму ўжо другі спектакль вы ставіце не паводле п'есы, а паводле Бібліі?

— Самая першая крыніца духоўнага пачатку — гэта Біблія. Шмат якія сюжэты, якія былі потым у літаратуры, жывапісе, пазіі, як ні дзіўна, ідуць з яе. У Бібліі настолькі вялікая ўнутраная драматургія, настолькі неадназначныя героі, нават такая духоўная, прасякнутая боскім святлом асоба, як Майсей. Прачытаўшы Біблію, чалавек зможа зазірнуць у сябе, прыйсці да ўнутранага ачышчэння. Заклік спектакля: зірні ў сябе і спазнай сябе, спазнаўшы сябе спазнаеш і іншых, — і ёсць памкненне майі творчасці сёння.

Лідзія ПЕРАСЫПКІНА

Ад рэдакцыі. Натуральна, гэтак невялікае інтэрв'ю Б. Луцэнкі не можа замяніць або адмяніць рэцэнзію на спектакль. Мяркуем змясціць яе на пачатку наступнага сезона, бо містэрыя паказвалася публіцы пакуль што ўсяго адзін раз...

РЭПЛІКА НА РЭПЛІКУ

ЛЮБЛЮ ДЗІЦЯЧЫ СМЕХ...

Выйшаў з друку "Русско-белорусский словарь для военных" (выд. "Беларуская энцыклапедыя") і аказаўся як бы запозненым (ці, наадварот, заўчасным?): надвор'е на вуліцы іншае, вядома якое. Як тут ні паспачуваць браткам-беларусам, якія марылі не пра савецкую інтэрнацыянальную — пра сваю армію і вырашылі да яе падрыхтавацца.

Але з гэтага звычайнага, вельмі традыцыйнага выдання — пасмяяліся. Маладыя хлопцы са "Знамя юности", што, мабыць, толькі сала любяць беларускае, літаральна пацяшаюцца ды скаляць зубы: "Хочется верить, что эта культурная акция "цвета хаки" сможет поднять не только национальное самосознание "вайскоўцаў", но и их боевой потенциал" ("ЗЮ" за 4 чэрвеня г. г.).

Не то аб'екта лепшага не знайшлі ў прыступе весялосці, не то проста распірае іх зларадства. Як бы там ні было — на пакрыўджаных, кажучь, не крыўдзяцца...

Ёсць і яшчэ адзін прадмет для мясцовых гумарыстаў-сатырыкаў: "Міні-граматыка англійскай мовы" — дапоўнены пераклад на беларускую папулярнага даведніка І. Торбана, выдадзенага ў свой час у Маскве.

"Вышэйшая школа" наўна пераканана, што такога роду падручнік "з'яўляецца істотнай неабходнасцю ў працы як студэнтаў, так і выкладчыкаў". Тым больш што падобных выданняў на Беларусі проста не было.

Так што можна чакаць яшчэ аднаго водгуку ад жацірадаснай газеты для маладых ды ранніх.

ЛІМАВЕЦ

БЕЛАРУСКІ ФОНД СОРАСА

абвясччае вынікі конкурсаў

у межах

культурных праграм

<p>Конкурс праектаў правядзення мастацтвазнаўчых і культуралагічных імпрэзаў Паступіла 22 заяўкі. Пераможцамі прызнаныя 7 праектаў. Агульная сума фінансавай падтрымкі — 14.770 долараў ЗША:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • рэспубліканскае свята Беларускай пазіі і песні «Ракуцёўскае лета» (кіраўнік - А.Бяляцкі) • літаратурны пленэр-семінары «Даўжынаўскія вечары» (кіраўнік - І.Пракаповіч) • канферэнцыя, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння М.Шчакаціхіна (кіраўнік - І.Чэбан) • міжнародная канферэнцыя «Незалежны літаратурны друк» 	<p>Шляхі станаўлення» (кіраўнік - А.Козік)</p> <ul style="list-style-type: none"> • міжнародная навуковая канферэнцыя «Славянская этнамузыкалогія: накірункі, метады, канцэпцыі» (кіраўнік - Т.Якіменка) • фестываль фільмаў Пітэра Грынуэя (кіраўнік - С.Саўчык) • пазытная ініцыятыва «Час і месца» (кіраўнік - Д.Строцаў)
<p>Конкурс праектаў правядзення мастацкіх выстаў Паступіла 35 заявак. Пераможцамі прызнаныя 7 праектаў. Агульная сума фінансавай падтрымкі — 21.000 долараў ЗША:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • выстава «Новыя банкноты. Беларускі рэалізм» (аўтар - Ц.Ізотаў) • мастацкая выстава «Лёгкі партызанскі рух» (аўтар - І.Цішынін) • канцэптуальны праект «Смерць піянера III» (аўтар - А.Клінаў) 	<ul style="list-style-type: none"> • выстава мастацтва шрыфта «Літара-96» (аўтар - П.Семчанка) • скульптурны пленэр «Размова з камянямі» (аўтар - А.Вараб'ёў) • пленэр, прысвечаны Язэпу Драздовічу (аўтар - Ул.Сулкоўскі) • праект выставы «Беларускі друкаваны плакат. 1985-1995» (аўтар - С.Еўлампіевіч)
<p>Конкурс тэатральных праектаў Паступіла 24 заяўкі. Пераможцамі прызнаныя 5 праектаў. Агульная сума фінансавай падтрымкі — 19.500 долараў ЗША:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • першы нацыянальны фестываль «Музыка і тэатр» (кіраўнік - Ул. Солтан) • пастаноўка спектакля па п'есе Э.Олбі «Крошка Эліс» (кіраўнік - рэжысёр-пастаноўшчык К.Марцін) • пастаноўка мнаспектакля «Віленскія мроі» (кіраўнік - Г.Дзягілева) 	<ul style="list-style-type: none"> • пастаноўка спектакля па п'есе А.Папавой «Свавольнікі лёсу» (кіраўнік - рэжысёр-пастаноўшчык В.Баркоўскі) • пастаноўка спектакля па п'есе Ж.-Б. Мальера «Лекар панявольі» (кіраўнік - В.Мазыньскі)
<p>Конкурс музычных фестываляў і іншых імпрэзаў Паступіла 13 заявак. Пераможцамі прызнаныя 5 праектаў. Агульная сума фінансавай падтрымкі — 23.255 долараў ЗША:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • міжнародны фестываль духоўнай музыкі «Магутны Божа» (кіраўнік - С.Стукананава) • музычная імпрэза «Беларускі рок - фестываль «Магутны Божа»» (кіраўнік - А.Дайнека) • міжнародны конкурс піяністаў «Мінск-96» (кіраўнік - В.Яханок) 	<ul style="list-style-type: none"> • рэспубліканскі бардаўскі фестываль «Менск-96» (кіраўнік - С.Міцько) • VIII міжнародны музычны фестываль імя І.Салерцінскага (кіраўнік - Ул.Правілаў)
<p>Конкурс «Стварэнне новых канцэртных праграм» Паступіла 10 заявак. Пераможцамі прызнаныя 2 праекты. Агульная сума фінансавай падтрымкі — 2.500 долараў ЗША:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • канцэртная праграма «Еўрапейская музычная класіка для моладзі» (кіраўнік - С.Лішчанка) • праграма кантарскай габрайскай музыкі ансамбля «Фрэйгіш» (кіраўнік - А.Наліваеў) 	

Сардэчна віншуем аўтараў лепшых праектаў!
Усім астатнім - жадаем перамагчы ў наступных конкурсах!

Штоесці ікладнае робіцца ў нашай дзяржаве. З 1988 года, з часу разгону Дзядоў на Маскоўскіх могілках, Мінск яшчэ не бачыў такога. Я бываў не на адной дэманстрацыі і ведаю, наколькі паводзіны мільянераў залежалі ад загадаў іхняга начальства. А тут жэ былі іхныя адпаведныя лэйны і загадаў былі надзвычай жорсткімі.

Лейні за мяне скажучь, вытрымаў з заву ахвир веснаных падзей, тут мы бачым надзвычайнае непавагу да пачуццяў людзей, спосабы маральнага садызм: «Амоніаец выхапіў з рук хлопца наш сінг, зламаў дзяржак, спрабаваў разарваць палотнішча, але рукамі гэта зрабіць не ўдалося. Галы ён зубамі надарваў яго і потым ужо парваў на капалкі», — запісала Н. Балбэ.

Дзесяці сведчанні гавораць таксама і пра фізічны садызм. В. Цер.покевіч, пенсіонерка, 54 гады, піша: «Я ўбачыла, як пазверску б'юць маладога мужычкі і жанчыну. Я пачала крычаць: «Што вы робіце? У гэтай дзяржаве мы жывем!» У гэты момант да мяне падскокнуў рыжы, канататы мільянер і крыкнуў: «Заткнісь, сука!» і з усяго міху ўдарыў мяне гумовай палкай, ад чаго я павалілася. Са звар'ялым жакам на твары ён быў мне далей. Мушкі, ён там дабіў бы мяне, калі б да яго не падскокнуў мужычкі і не абараніў мяне».

Нармальнае рэакцыя людзей, калі ты іх збіваеш, — зиступіцца. На гэтым «пагары» і В. Дзержан: «Калі мяне ўдарамі дубінак зашлі на асфальт, шкочылі і студэнта і працягнулі яго збіваць. На мой крык: «Што вы робіце! Гэта ж нашы дзеці!» тры амоніацкія ўдарамі па спяж, шпй, нагах, паваліў мяне на асфальт, затым напачатку ў закрытавышы грузавік».

Што ж адбывалася пасля затрымання? «Паколькі ў жўтамабілі сядзела ўжо тры чалавек і я не памяччаўся, мяне зашкочылі туды, б'ючы з разгону нагой мне ўбок, хаця нікагды супрацьдзеяння я не аказваў», — піша В. Кароль. А. Шапасткоў працягвае: «Маладыя хлопцы ў шкочылім завадзілі мяне ў пад'езд, звязалі рукі і павалі ў невялікай падсобины пакой. Там мяне і яшчэ двух незнаёмых хлопцаў збівалі кулакамі, галавой аб сцяну і ўсёлік абражалі».

У запісе П. Карвазіяноў піша, што адзое мільіон працягвалася і ў мільіонскім участку: «Мяне зашкочылі ў машыну, дзе быў усяго дарогу да апарнага пункта мільіон на адрасе К. Маркса, 30. Там я быў кінуты на падлогу. З дапамогаю жанданкоў мяне скруцілі рукі і ногі ў адно месца «лістаўкай». Да паводу далучыліся людзі ў мільіонскай форме. Білі і нагамі і галавой аб падлогу».

У мільіон білі не толькі яго. У. Кобец сведчыць: «У пастарушы на лесебы я атрымаў удары па шыях і ў патышчы». Ён таксама бачыў, як «аднаго непаўналетняга хлопца на нашых вачах мільіоніст паставіў на калені пасрод пакоя ў РАУСе і загадаў стаць, пакуль ён не скажа». В. Дзержан бачыў, як «у двары Цэнтральнага РАУСа затрыманых жоретка збівалі людзі ў цывільным». Пенсіонер Г. Папко быў «жоретка збіты і кінуты ў камеру прыёмніка-размеркавальніка, дзе суткі знаходзіўся без аказання медыцынскай дапамогі, без ежы і нават без літнэй вяды. Ваду прыходзілася піць з трубы для змыву унітаза».

Підказваю, што хвала мутнае злобы да беларусаў, да моладзі ідзе іх не з самага верха. Вы адчуваеце, як у нашай краіне пачынае бандаваць? Я адчуваю гэты мошны смурод...

Алесь БЯЛЯЦКІ

ПАСТАВЫ,
ГЛЫБОКАЕ...

Традыцыйны фест "Звіняць цымбалы і гармонік" атрымаў сёлета статус міжнароднага. З 28 па 30 чэрвеня пройдзе ён, ужо ў дзевяты раз, на Віцебшчыне, збірэ народна-інструментальныя калектывы ды салістаў-аматараў з усяе Беларусі, а таксама гасцей з Летувы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Украіны, Чэхіі. Колькі цікавага абяцае праграма! У Паставах і на канцэртных пляцоўках раёна выступіць Акадэмічны народны аркестр імя І. Жыновіча, шматлікія самадзейныя выканаўцы; адбудзецца традыцыйны конкурс "Хто каго?", танцавальна-забаўляльная імпрэза "Пастаўскі бал" і музычна-піратэхнічная дзея з XVII стагоддзя "Агни славугай спадчыны". Творчыя лабараторыя народна-інструментальнага выканальніцтва будуць працаваць пад кіраўніцтвам прафесара Беларускай акадэміі музыкі Я. Гладкова, мастацкага кіраўніка "Крупіцкіх музыкаў" У. Грома, мастацкага кіраўніка фальклорнага ансамбля "Паазер'е" А. Собаля. Як заўсёды, разгорне свае рукатворныя дзівосы "Горад майстроў". А яшчэ адбудзецца тэатралізаванае прадстаўленне ў суседнім райцэнтры — "Глыбоччына сустракае гасцей". Дарэчы, сярод гасцей чакаецца вядомая венгерская цымбалістка, прэзідэнт Сусветнай цымбалнай асацыяцыі В. Херэнчар. Галоўны арганізатар свята — Міністэрства культуры Беларусі. Конкурснае журы ўзначальвае народны артыст рэспублікі прафесар М. Казінец.

Н. К.

ГОЛАС
ДЗЯЦІНСТВА

У Мінску прайшоў Міжнародны фестываль дзіцячай творчасці "Голас дзяцінства". Дзіцячыя калектывы з Расіі, Украіны, Германіі, Польшчы, Кітая, Чэхіі і з усіх куткоў Беларусі паказалі мінчанам сваё ўменне спяваць, іграць і танцаваць. Затым з плошчы Незалежнасці дзеці прайшлі святочным шэсцем на плошчу Перамогі, дзе ўсклалі вянку да помніка-абеліска.

На здымку: выступленне дзіцячых калектываў на плошчы Незалежнасці.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА

ДРУГАЯ СУСТРЭЧА
З "КРУГАМ"

Выйшаў з друку другі нумар беларускай праваабарончай газеты "Круг", заснавальнікам якой з'яўляецца, як мы паведамілі ўжо, Беларускае ПЭН-цэнтр і Беларускае Хельсінскае Камітэт. На першай старонцы (а ўсяго іх 24) змешчана інтэрв'ю Н. Доўнар з адвакатам Ю. Хадзкі і У. Сіўчыкава, якім прад'яўлена абвінавачванне ў арганізацыі масавых беспарадкаў 26 красавіка 1996 года ў Мінску Н. Дударавай — "Свечка і дубінка".

Н. Гілевіч ("Воз сцялежыўся" з трывогай піша пра шматлікія праявы агрэсіўнасці да ўсяго беларускага. Г. Марчук ("Вася перад сцягам") знаёміць з драматычным лёсам вадзіцеля тралейбуса, які сутыкнуўся з рэаліямі нашага сённяшняга жыцця. В. Тарас ("Пераважна большасць") разважае аб тым, як сучасныя палітыкі на карысць сабе выкарыстоўваюць уладу натоўпу.

Ёсць у нумары "Практыкум Наталлі Доўнар" і "Практыкум Андрэя Казловіча" — на тыповыя выпадкі з нашага жыцця глядзяць юрыст і журналіст. Ёсць чарговы гістарычны нарыс У. Арлова "Вязень камеры N 13". Гэтым разам можна пазнаёміцца з нашым выдатным земляком А. Незабытоўскім, які памёр у 30 гадоў. Ёсць чарговы раздзел з новай кнігі Т. Пройцы — пра тое, як КДБ кіравала... эканомікай.

А яшчэ прыцягвае ўвагу споведзь Л. Баршчэўскага "Я чакаў новых удараў, але камандзірскі голас сказаў: "Всё. Леоніда Петровіча больш не б'ць", урывае з новай кнігі С. Алексіевіч ("Маналог аб тым, як лёгка стаць зямлёй"), развагі А. Мікалайчанкі аб канфлікце ў школе, калі дзеці зрываюць "новы герб" і вешаюць "стары" ("Вайна ў сямім класе"), С. Шаўцова, як карная палітыка прававых органаў па-ранейшаму ўладарыць у краіне ("Цягне ў зону")...

А на завяршэнне нумара — некалькі твораў з новай кнігі Р. Барадзіна "Збудавецца", нядаўна выпушчанага выдавецтвам "Паліфакт".

Адна святочная імпрэза была прымеркаваная да Міжнароднага дня музеяў — Музей архітэктуры і побыту ўрачыста адкрыў сваю сезонную экспазіцыю. Другая стала вынікам шматгадовай скрупулёзнай працы супрацоўнікаў Беларускага інстытута праблем культуры — на Магілёўшчыне прайшоў першы фестываль аўтэнтычнага фальклору. Першае свята было дажджлівае. Другое — спякотнае. У дажджлівага свята было цудоўнае аўтэнтычнае асяроддзе. На спякотным выступалі унікальныя фальклорныя гурты. Што іх яднала? Ні на адным, ні на другім практычна не было ні мастакоў, ні пісьменнікаў, ні кампазітараў, ні студэнтаў, адным словам — творчай інтэлігенцыі. Хоць у аўтобусах заставаліся вольныя месцы, ды і дабрацца і ў Музей архітэктуры і побыту, і ў вёску Вяззе пад Асіповічамі, дзе адкрываўся фестываль, у суботні дзень не праблема...

СВЯТА — ЗНАЧЫЦЬ СВЯТОЕ

АМАЛЬ ФІЛАСОФСКІЯ НАТАТКІ З ФЭСТАУ, НА ЯКІХ ВАС НЕ БЫЛО

Разумею, што ў гэтую веснавую, летнюю пару адзін дзень год корміць. І не толькі за пісьмовым сталом, але і на градках шчыруе наша збяднелая інтэлігенцыя. Разумею, што шанюных нашых творцаў маглі проста не запрасіць (хоць для мяне асабіста адкрыццё фестывалю аўтэнтычнага фальклору без Ніла Гілевіча ці Уладзіміра Пузыні — нонсенс)...

І зноў згадваю, як на парозе 90-ых мне пашчасціла браць удзел у свяце Латгальскай керамікі. І туды, апроч навукоўцаў, прыехаў з Рыгі цэлы аўтобус вядомых латышскіх мастакоў і пісьменнікаў. Яны куплялі ў майстроў кераміку, разам з мясцовымі фальклорнымі гуртамі танчылі народныя танцы (і мяне навучылі, каб не стаяла збоку), спявалі свае народныя песні. Для ўсяго мясцовага насельніцтва гэта было вялікае свята, гэта быў вялікі гонар. Тады заставалася толькі марыць, каб нешта падобнае сталася ў нас... Хаця... Гэта ж якраз у той час у Заслаўі наш Фонд культуры наладзіў Гуканне вясны, на якім у адным карагодзе яе, тую вясну гукалі народныя спявачкі з Брэстчыны, з Магілёўшчыны — з радзімы Максіма Гарэцкага, моладзь (усе ў вышываных кашулях ды блузках) і вядомыя мастакі, пісьменнікі... Гукалі вясну, гукалі сваю незалежнасць... Простае супадзенне? Хто ведае...

І вось навукоўцы літаральна па бярвяне звозяць у Музей архітэктуры і побыту хаты з усіх рэгіёнаў Беларусі. Этнографы, фалькларысты, запісваюць, аднаўляюць, даюць другое жыццё старажытным песням і танцам, дапамагаюць пажылым спявачкам зрабіць сабе аўтэнтычныя строі, рыхтуюць да выдання цэлую анталогію песень, танцаў, абрадаў Падняпроўя (у планах Беларускага інстытута праблем культуры — такое ж скрупулёзнае даследаванне ўсіх рэгіёнаў Беларусі)... А творчая эліта... ігнаруе плён іхняе працы?

Вы можаце мне запыраць: маўляў, свята, ладзілася перш за ўсё для вяскоўцаў... Але...

Вось прыехаў з намі ў Вяззе наш шанюны Уладзімір Стальмашонак. Падарыў мясцоваму музею партрэт Максіма Багдановіча, павёў нас з Міхасём Раманюком па вуліцы Багдановіча, да дома, у якім, аказваецца, малы Максім гасцяваў у матчынай радні, да дома, на якім да апошняга часу вісела нават мемарыяльная дошка, да дома з цяпер, па словах Стальмашонка, "бельмаватымі", забітымі дошкамі вокнамі... Ён гаварыў нам пра тое, што тут можна было б не толькі музей, але і майстэрні для мастакоў адчыніць... Мясіны ж вакол проста боскія... І нават буслы побач гняздо змайстравалі, сядзяць сабе спакойна, ні на каго не звяжаючы, пазіраюць на дом з бельмаватымі вокнамі і на дзяцей, якія гуляюць побач і нават не ведаюць, што за падзея адбываецца ў іхняй вёсцы... На нашае цяпер ужо заўсёднае трывожнае пытанне хлапчук паціснуў плячыма: "Ды па-беларуску мне лепей было вучыцца, але мама заяву напісала. Цяпер вучуся па-руску. Настаўніца, праўда, у рускім класе дабрэйшая, чым у беларускім".

Дзеля чаго было ехаць у тое Вяззе нашым вядомым пісьменнікам і мастакам...

Я бачыла, як апантана запісваў новыя словы, назвы тэхнік ткацтва і вышывкі наш вядомы этнограф Міхась Раманюк, і як годна пазіравалі перад ім кабеты з вёскі Стары Дзедзін Клімавіцкага і вёскі Гарадзец Кіраўскага раёнаў; я чула, як яны потым натхнёна спявалі і танчылі перад фотакамерай збіральніка народ-

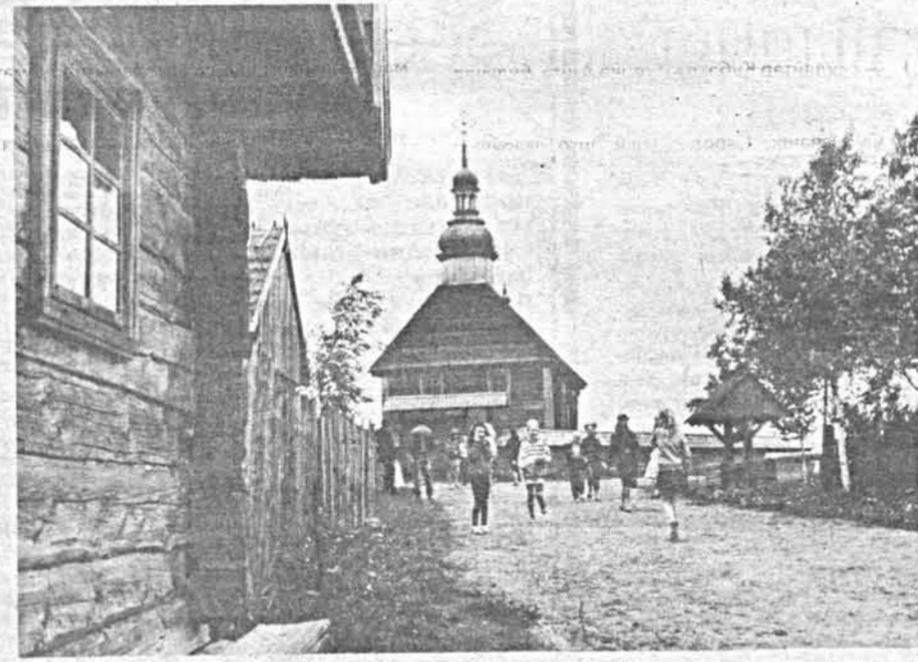
ных танцаў Міколы Козенкі. Я чула, як дзякавалі народныя майстры (на свяце была і адмысловая крычаўская кераміка, і аплеценыя бутэлькі, і безліч саламяных кветак, капелюшоў), дык вось, я чула, як дзякавалі майстры мастацтвазнаўцы Вользе Лабачэўскаму за кнігу, па якой усе яны вучыліся плесці з саломкі.

Я бачыла, як хвалявалася і як потым, усцешаная, усміхалася і танчыла разам з усімі фалькларыстамі Тамара Варфаламева, якая як ніхто ведае песенны фальклор Магілёўшчыны. Я бачыла, як зацікаўлена размаўлялі з удзельнікамі фестывалю тыя, хто працаваў над анталогіяй народнай творчасці Падняпроўя — Таццяна Кухаронак, Вольга Басько, Уладзімір Сысоў, Іван Крук, іншыя этнографы і фалькларысты, як радалася кожнаму цікаваму выступленню, як турбавалася, каб не было арганізацыйных накладак, прарэктар БелПК Марыя Крыловіч... Дзеля чаго было ехаць сюды нашай творчай эліце... А мясцовыя людзі стаялі збоку, пазіралі, часам мала што разумеючы. На наступным свяце, перакананая, кожнай

паліцах ляжаць камплекты часопісаў "Польмя", "Мастацтва", стаяць зборнікі беларускіх пісьменнікаў і паэтаў...

І яшчэ я шчыра пазаздросціла нашаму новаму міністру культуры спадару Сасноўскаму, які вучыўся тут, у Вяззі, па-беларуску... У мяне такой магчымасці не было, як, пэўна, не было яе і ў тых, хто ў адрозненне ад міністра звяртаўся да тамтэйшых людзей не на іх мове. Адным словам, уявіце сабе: свята аўтэнтычнага французскага фальклору адкрываюць па-англійску... Можна, каб у Вяззе прыехала наша творчая эліта...

Адкрыццё фестывалю аўтэнтычнага фальклору, на якім выступалі фальклор-

Фота М. МІНІЧА

унікальнай песні будзе папярэднічаць выступленне ці этнографа, фалькларыста, ці акцёра, які зачытае каментарый спецыяліста. Аўтэнтычны фальклор сёння вымагае не толькі адпаведнай падачы, але і аправы, як, зрэшты, кожныя сапраўдныя мастацкая каштоўнасць. Сёння вяскоўцам вяртае расказаць, тлумачыць, якія скарбы зберагаюцца тут, побач з імі.

Ды і гасці з Украіны і Расіі былі б толькі ўсцешаныя, калі б пра іхняе калектывы расказалі больш падрабязна. Я, напрыклад, толькі дзякуючы рэктару Беларускага інстытута праблем культуры Уладзіміру Скараходаву, прафесійнаму музыканту і выдатнаму педагогу, які нядаўна прывёз з Львова за свае педагогічныя дасягненні чароўную шклянную гетманскую булаву, — дык вось, толькі дзякуючы яму я дазналася, што такое "зацалное" дыханне і якім чынам старыя кабеты, што выходзілі на сцэну, так доўга спяваюць, не пераводзячы дых.

Тое, чаму нашыя музыкі-прафесіяналы вучыліся ў французцаў, у нашым народным фальклору існуе стагоддзямі... Дзеля чаго было ехаць у Вяззе нашай творчай эліце...

А, дарэчы, у бібліятэцы ў Вяззі на

няы гурты не толькі з Падняпроўя, але і з усёй Беларусі, не стала святам яднання інтэлігенцыі з народам. Я слухала незвычайны, па-паганску глыбокі, разняволены, таемны спеў пажылых кабет з вёскі Янава Веткаўскага раёна... Яны гукалі вясну... І нехта расказаў мне, што гэтыя кабеты нікога не жадаюць прымаць у свой гурт. Нікога не вучаць спяваць так, як умеюць толькі яны. Адна памерла. Яе месца ніхто не заняў. І я з жахам падумала, што тое ж можа стацца з усёй нашай культурай.

"З дэградацыяй свят кожная культура страчвае велімі важны кампанент сваёй чалавечнасці", — сцвярджае заходні філосаф Кокс.

Давайце будзем шчырымі перад сабою. Мітынгі — пралетарскі спосаб барацьбы. Каб крышталізаваць у народзе культуру, інтэлігентнасць, усім нам трэба часцей браць удзел у святах.

Заходняя цывілізацыя сёння, па сведчанні філосафаў, нанова вучыцца фантазіраваць і марыць, вучыцца святкаваць, бо, святкуючы, чалавек не толькі перажы-

вае сваё мінулае, ён заклікае, ён гукае будучыню.

І яшчэ адна маленькая заўвага. Так ужо склалася, што на нашай зямлі паганства і хрысціянства ў народнай свядомасці існавалі і існуюць у цесным пераплеценні. Нават свята часам накладваюцца адно на адно. Каляды — Ражаство, Купала — Іаан Хрысціцель... Астатнія вы лёгка згадаеце самі. Аказваецца, сёння заходнія філосафы зайздросцяць тым народам, якія захавалі ў сабе паганскае жаданне пакланяцца не толькі Богу, але і ўсяму жывому, бо, як сцвярджае адзін з іх, Уайт, "разбурыўшы паганскі анімалізм і сцвердзіўшы абьяквасць да "самаадчування" прыродных аб'ектаў, хрысціянства зрабіла псіхалагічна магчымай эксплуатацыю прыроды". І калі я пачула па радыё ў праграме "Дня тых, хто дома" выступленне святара, які сцвярджаў, што "свята Янкі Купалы" (так ён яго назваў) — свята д'ябла, чорта і г.д., я падумала пра тое, што, магчыма, пачынаецца новы наступ на нашыя традыцыйныя свята, а значыць і на традыцыйны фальклор. І толькі грамадою мы здолеем супрацьстаяць гэтай наступу.

Галіна БАГДАНОВА

У колерах-гуках сяголетняй вясны ў Берліне была і беларуская падфарбоўка. Ініцыяваныя шэрагам грамадскіх арганізацый, у горадзе прайшлі Дні Беларусі. Дні, што доўжыліся аж два месяцы. Што запрасілі нямецкіх сяброў да раздуму аб перажытым Беларуссю ў ваеннае ліхалецце і аб спазмах яе сённяшняй явы. Што сталі тут спагадлівым рэхам на сімвалізаванае свету назвамі Трасцянец, Чарнобыль, Курапаты.

Прыхаўшы сюды неўзабаве пасля таго, як у праграме Дзён прынялі ўдзел Васіль Быкаў і Анатоль Кудравец, прыемна было чуць яшчэ не аціхлы водгалас ад іх стасункаў з рознымі аўды-торыямі: усюды выступленні

нага ўспрымання гэткага віду мастацкага выяўлення пачуцця, грэшны, я не дарос. Ведаю, кожная частка, дэталі нафантазаванага ў інсталляцыі нясе знаковую нагрукку. Аленьвыя рогі, напрыклад, — знак смутку нарвежцаў за рэзкае змяненне ў краіне аленевага статка, лічачы яны, з-за Чарнобыля. Металічнае паўкружожа імітуе кашчавыя рукі смерці. Сэнсавае прызначэнне мае самая драбніца. Галавой набатнае гучанне злучанага ў творы ўсяго-ўсялякага разумяю, шкада, за сэрца не ўзяло, — не авангардыст я ў вобразным мысленні. Але факт, што так далёка ад Беларусі, у Нарвегіі, мастацка таксама апалена чарнобыльскай трывогай, яшчэ раз гаворыць аб яднанні з намі чалавечтва ў найвялікшай сёння для нашай зямлі бядзе.

сіла гэта Ваш ахоў і ратунак! Яна вызваліла вас з бальшавіцкага ярма", — крычыцца з другога плаката.

Школьнік у савецкім тыле ў часе вайны, я добра памятаю насценнае агітацыйнае, што заклікала памагачь самаадданай працай фронту, — лексіку, тыпажнасць намалёваных мужчын і жанчын. Дык міжволі ўсміхнуўся, убачыўшы аналагічнае, што клеілася тады на сценах не ў савецкім, а ў нямецкім тыле. Падабенства часам проста адзін к аднаму! Плакат, звернуты акупацыйнай уладай да насельніцтва Беларусі, ані не змененым ні ў тэксце, ні ў малюнку, мог распаўсюджвацца на процілеглым баку ад франтавой лініі: "Да працы! Твая праца даламагае да хутчэйшага заканчэння вайны!"

Першамай... Гэта было і іхняе, нацысцкае

Уладзімір МЕХАЎ

БЕРЛІНСКІ АКОРД

пісьменнікаў узрушылі слухачоў. Відочна было, якое вусціш-нае ўражанне робіць на глядачоў экспанаваная ў народным універсітэце — штабе Дзён — выстаўка чарнобыльскай графікі беларускіх мастакоў. У размову пра жудаснае, што не павінна быць забыта і што можа паўтарыцца, калі не зважаць на спробы фашызму ўзняць галаву, перарасла сустрэча з былой нявольніцай мінскага гета Ганнай Краснаперкай і былым малалетнім вязнем Асвенціма Дзмітрыем Райковым.

Учарашні і сённяшні боль Беларусі ўсё часцей творча асэнсоўваецца інтэлігенцыяй не толькі самой Беларусі. Нямецкі пісьменнік Паўл Коль, што вядомы дакументальнымі, даследчымі кнігамі пра ўчыненае ў нашым краі гітлераўскай зграяй, заканчвае цяпер раман — мастацкую рэч — "Прывітанне з Трасцянца". Адною з імпрэзаў Дзён было публічнае чытанне аўтарам раздзелаў з гэтага рамана. Маладога журналіста з Кельна пасылаюць, паводле сюжэта, у Мінск працаваць у газеце, якая выдаецца акупацыйнай адміністрацыяй. І яму адкрываецца жалівае. Сярод персанажаў прачытаных раздзелаў — гаўляйтар Кубэ, яго жонка Аніта, будучая выканаўца смяротнага прысуду, вынесенага гаўляйтару антыфашысцкім падполлем, Алена Мазанік. Сярод рэалій, што галоўную дзейную асобу скаланулі, — шалон з яўрэямі, дэпартаванымі з Германіі на смерць у Мінск, у Трасцянец, само існаванне гэтага клятга месца — лагера знішчэння Трасцянец, таварняк, да закратаваных вакецаў якога ляпіліся спакутаваныя твары: у Германію адпраўлялі беларускіх "остарбайтараў".

Палітолаг і гісторык з берлінскага Свабоднага ўніверсітэта Ёханес Шлоатц каторы год актыўна працуе ў беларускіх архівах. Маторнага, поўнага задум, звязанага сумеснай пошукавай работай з дзесяткамі нашых навукоўцаў, нагруканага ў некалькіх мінскіх вышэйшых навучальных установах выкладчыцкімі гадзінамі, я настолькі прывык бачыць яго ў Мінску, што ледзь не ўсклікнуў, убачыўшы ў Берліне: "І ты прыхаў!" — на момант забыўся, што дома ён усё-такі ў Германіі, а не ў Беларусі. Адзін з вынікаў такога ягонага шчыравання ў нас — разгорнутая ў Дні выстаўка дакументаў "Нямецкая прапаганда ў Беларусі. 1941—1944".

Тое, што доктар Шлоатц лічыў галоўнай задачай, вывучаючы са студэнтамі напечанае па гебельсавых рэцэптах на тэрыторыі "Беларутэніі", сфармулявана пад назвай выстаўкі: "Канфрантацыя між прапагандай і сапраўднасцю". Адно трубілася насельніцтву ідэалагічнай прадукцыі ўлады — прэсай, плакатамі, голасам радыё, — зусім другое сведчэнне зместам загадаў, сакрэтнымі рэляцыямі, фотаздымкамі, што ў падцэнзурны друк не траплялі. На плакатах пры адпаведным ілюстрацыйным падмацаванні мажорныя тэксты: "Твая праца ў Нямецчине набліжае канец вайны!", альбо "Я живу в немецкой семье, и очень довольна!" — на здымках жа не з плакатаў, не для публікацыі колісь робленых, у падканвойных гуртах, што гоняцца ў Германію знясіловацца рабамаі, не выглядыш прыдатнае на тэкст такога кшталту. Калона мінскіх школьнікаў з вялізным транспарантам "З Адольфам Гітлерам — за Новую Эўропу" адзнятая была для кінахронікі і буйна, і зводдаль, і зверху, — равеснікаў жа гэтых школьнікаў за канцлагерным дротам, дзе іх выкарыстоўвалі як донараў і як паддаследных для медыцынскіх эксперыментаў, нацысцкая кінахроніка не здымала.

Нарвежка Інгрыд Лёсланд экспанавала ў межах Дзён інсталцыю — выяўленчую метафару распачы з прычыны чарнобыльскай трагедыі. Кампазіцыю-крык, галашэнне. Прызнаюся, да разумення, да змацяняль-

Зразумела, не ўсе, каго афішы з праграмай Дзён зацікавілі, паводле пазіцыі былі аднолькавыя да таго, што экспанавалася, чыталася, згадвалася. На выстаўцы нацысцкай прапаганды ў акупаванай Беларусі купка малойчыкаў уголас выказала незадаволенасць паказам такой выстаўкі ў Берліне — маўляў, не трэба гэта Берліну, не ранейшы ён, не камуністычны. Калі Коль чытаў старонкі свайго рамана, адна слухачка — дзяўчына-панк з кліпсай ў ноздры, з напалову паголазай, напалову нібы абклеенай пакуллем галавой, — дэманстратыўна выскочыла з пакоя. "Усё, што ён наварочаў, мана! — сыкнула ў калідоры. — Не было канцлагераў! Не было мільёнаў забітых!.."

Што на гэта сказаць? Недаверкі такой пароды — з'ява нам знаёмая. Хіба тыя, хто ў нас аспрэчвае праўду пра Курапаты, — не роднаснае берлінцы-панку?

2.

Клопатам аддзялення Германскага асветнага інстытута імя Гётэ, якое працуе ў Мінску, сёлета на пачатку года мінчане мелі магчымасць пазнаёміцца са створанымі кінематаграфістамі ФРГ найцікавымі дакументальнымі фільмамі пра мастакоў — таленавітых мастакоў! — чые імёны зазаялі-засвяціліся ў Германіі ў чорную пару панавання там нацызму. Праграму інстытут назваў "Сервільнае мастацтва".

Пераходзячы ў Берліне ад стэнда да стэнда на выстаўцы, падрыхтаванай энергіяй доктара Шлоатца, я ўспомніў эпізод, згаданы ў стужцы, прысвечанай кампазітару Норберту Шульцу, аўтару знакамітага шлягера "Лілі Марлен", стваральніку музыкі да ўсіх найбольш значных нацысцкіх прапагандных кінабомб.

Пасля таго, як Польшча апынулася пад ботам вермахта, кінаслужбай тагачаснага германскага рэжыму скляпаны быў дакументальны баявік "Баявое хрышчэнне". Норберту Шульцу, заканапа была да яго музыка. Убачаны адзняты матэрыял, асабліва выгляд распасцёртай зруйнаванай Варшавы, адгукнуўся ў кампазітару журботнай, гнятлівай тэмай. І калі фільм агучылі, гэта насцярожыла чыноў з ведамства прапаганды. Атрымліваецца, казалі, што фільм глядачоў разжалывае, выклікае да распластанага праціўніка спагаду. Не, гер Шульцу, характар музыкі павінен быць іншым. Ды рэжысёра фільма асцяліла: музыку мяняць не трэба! Зробім так: пры сцішаным яе гучанні на панараме знявечанай Варшавы ў дыктарскі тэкст дадамо фразу. Што-небудзь такое: "Бачыце, да чаго прыводзіць ваша антыгерманская палітыка, містэр Чэрчыль!" Зрабілі — трук удаўся! На папалішчы Варшавы публіка ў кіназатрахах рэагавала не спачуваннем, а гневам: воць жа свалата англійскай прэм'ер — у што змусіў харошых нямецкіх хлопцаў ператварыць красуню над Віслай!..

Прапаганда — гэта прапаганда. Ад каго ні зыходзіць — мы святланосныя, нашы мэты высакародныя. Станавіся на вушы, а была ў тым пераканай.

Што "план Барбароса", план заваёвы прасцягаў былога Савецкага Саюза задуманы быў з жыццёвых інтарэсаў "фатэрланда", далучэння тае прасторы да Германіі — калоніяй, пратэктаратам, яшчэ ў якой форме, — пра тое гаварылася ў найсакрэтных, даступных найвузкума кругу вышэйшых саюзнаўнікаў рэйха папераш. Для жыхарства ж рэгіёнаў, куды ўваходзіла нямецкае войска, яно ўваходзіла з місіяй вызваленчай, дабратворнай. "Гітлер асвабодзіць" — так было напісана (моўнай мешанкай) на адным з надрукаваных для Беларусі вялізных партрэтаў "асвабодзіцеля". "Нямецкая збройна

свята — сацыялісты ж! На плакаце, з аднаго краю якога сцяга са свастыкай, з другога бел-чырвона-белы, — люд нібы з шэсця перад Домам урада ў Мінску ў савецкую эпоху. І тэкст: "1-ае мая. Не пакінем сваёй працы да таго часу, пакуль камунізм не будзе канчаткова разбіты..." А на другім — з рабочым, які паціскае руку нямецкаму салдату, — яшчэ мацней: "Першае мая — свята ўсіх сумленных працаўнікоў у запраўды сацыялістычным свеце". От так!

Паглыбляўся ў мінулае, а думка не адрывалася ад сённяшняга. Тая ж бел-чырвона-белая сімволіка Беларусі. Нарукаўнае таўро паліцаў, штандары калабаранцкіх вайсковых згуртаванняў, — буду шчыры, не цешыўся, углядаючыся ў здымкі. Але сімволіка — толькі сімволіка. Свой лёс сама не вырашае. Можна заяўляць: бел-чырвона-белая — ува-сабленне здрадніцтва, абраза ветэранам, якія прысягалі і засталіся вернымі ў Айчынную вайну палотнішчу іншаму. А можна інакш: бачыце, ворагі подла пакарысталіся ў Беларусі нават старажытна-святым для народа спалучэннем колераў — зрабілі эмблемным для памагатых.

У наш час — рашучых пераацэнак як навочнага з апошніх дзесяцігоддзяў, так і з'яў даўнейшых, — да процістаяння беларусаў на сваёй заняволенай выкліктым народамі навекі барацьбітом за Новую Эўропу стаўленне цяпер таксама рознапазіцыйнае. Хто-ніхто пачаў адкрыта называць гэтых самых памагатых прышлай з Германіі навалы большымі патрыётамі Бацькаўшчыны, чым змаганцаў з ёю, асабліва партызан. Маўляў, становіліся беларускія ваяры ў строй з чужынцамі біцца не за чужое, а за Айчыну, за яе вольнасць. Супраць бальшавікоў, сталіншчыны, расійскага ўціску. Партызаны ж біліся за Беларусь савецкую, не вольную.

Дык буду шчыры і далей: стала мне прыкра і крыўдна, калі ўбачыў, што шматлікія акупацыйныя антыпартызанскія плакаты, загады, улёткі — быццам перакрыніца таго, што часам публікуецца пра партызан цяпер. Разумею, гэтыя цяперашнія публікацыі (здараецца, аўтараў, якіх вельмі паважаю) — рэакцыя на тое, што партызанская тэма стаяла ранейшыя гады на катурнах. Разумею, праўда пра вайну — галоўнае: і з пазітыўным у ёй, і з негатыўным. Разумею, поруч са светлым, герайчным у партызанстве хапала цёмнага. Ды, як пісаў у славуным вершы пра другое Твардоўска, — "но всё же, всё же, всё же..."

3.

З Тройсдарфа, гарадка між Кельнам і Бонам, прыляцела ў Берлін, каб пабыць тут з намі — маёй жонкай Ганнай Краснаперкай і мною, — ужо можна сказаць прыцелька нашай сям'і Ільза Бюзінг.

Пазнаёміліся з ёю за пяць гадоў перад тым у гэтым Тройсдарфе, выступаючы ў гарадской бібліятэцы. Вельмі немаладая жанчына — цяпер ёй ужо ладна пераваліла за восемдзесят, — яна падышла тады да нас таму яшчэ, што мы з Мінска. Мінск для яе — назва шчымылага гучання. У сорак чаквёртвы годзе недзе тут ці блізка загінуў муж. Атрымала пра тое афіцыйнае паведамленне.

У далёкую перадваенную пару студэнтка-гістарычка, потым жонка маладога прадпрыемальніка (муж і загінуў не вайскоўцам — фірмачом, які займаўся пастаўкамі вермахту вадкага паліва), Ільза ў поўнай меры хлестанула потым бядоўнага. Пра такіх, як яна, у Германіі існуе азначэнне — "пакаленне руінных жанчын". Гэта значыць, жанчын, якія разбіралі-разгравалі пасляваенныя руіны. Удава з малалеткам-сынам, дама, якая раней мазалёў на руках ніколі не мела,

яна нарабілася з шуфлем, з рыдлёўкай, з насілкамі. У дадатак перацярпела ад нашага салдата без маральных тармазоў тое, што перацярпець тады давялося ад савецкіх армейцаў многім немкам.

Стрвала. Выгадала сына. Зрабілася з часам у гарадку, дзе асталася пасля перажытага, гаспадыняй невялікай крамкі, здаецца, камісійнай. І пад старасць стала не толькі памінаць загінуўшага мужа ў царкве, а і шукаць якія звесткі пра яго апошнія дні, пра кут, дзе напаткаў ён смерць, ці дзе быў пахаваны. Раз за разам пачала прыязджаць у Мінск, знацца тут са святарамі, абыходзіць з міласцінай жабракоў каля храмаў. Паставіўшы свайму Фрыдрыху-Карлу помнік на могілніку там, дзе жыве, надумала была паставіць яму помны камень ці пліту і дзе ў Мінску ці каля. Мінчане, мы ў іх ліку, ахаладзілі: няпроста вызначыць месца, няпроста атрымаць за задуманае дазвол, няпроста гарантаваць, што да такога знака будзе цярыліва ставіцца акруга, — зазнае ў вайну беларусам яшчэ п'яч. І апантаная Бюзінг вырашыла ўвекавечыць памяць пра мужа на зямлі, дзе злажыў галаву, інакш: са сваіх зусім не мільённых прыбыткаў засноўвае зараз у Берліне невялікі дабрачынны фонд, што будзе названы мужавым і яе імёнамі. Фонд, з якога мяркуецца асігноўваць грошы на праезд у Германію і назад дамоў (толькі на праезд, не на жыццё!) нейкай колькасці беларускіх студэнтаў, што вывучаюць нямецкую мову і маюць патрэбу ў жывой моўнай практыцы. У помнік ператвараюцца не граніт, не метал, а ўчынак, дабрныя.

Яшчэ адна жаночая постаць. З ранейшых сустрэч у Германіі. У Гановеры мы гасцявалі ў сям'і Голенбах — Ульрыкі і Міхаэля. Міхаэль — радыёжурналіст, бываў у Мінску, праседзеў некалькі вечар у нас дома. А Ульрыка — пастар. Да знаёмства з ёю я і не ведаў, невук, што лютэранская, ці інакш евангелічная царква дазваляе быць пастарамі ў сваіх парафіях жанчынам. Тут жа, быўшы на службе ў яе кірсе, на ўласныя вочы пераканаўся, што строгая чорная сутана пры бялючым каўнеруку можа не меншыць у жанчыне мілаты. Пагатоў, калі яна прывабная, як Ульрыка, — прамяніставокая, кірпаносенкая, мініяцюрная.

Адным вечарам мы сядзелі ў чацвярх у кавярні. Міхаэль успомніў паездку ў Мінск — Хатынь, чутая ад былых вязняў мінскага гета, пабачана ў нашым музеі Айчынай вайны. І Ульрыка раптам залілася слязмі: — А мой бацька быў у вайну ў Мінску! Салдатам!..

Мы сумеліся. Мы пачалі яе супакойваць. Быў у Мінску, дык і што? Гэта зусім не значыць, што быў забойцам, злачынцам.

— Не ведаю! — захліпаючыся, але не прымаючы літасці, стаяла на сваім Ульрыка. — Не ведаю! — і прыпала да мужавага пляча.

Дзякуй за гэтыя слёзы, Ульрыка! Ніколі іх не забуду!..

З выяўленнем такога пачуцця — як бы і ўласнай вінаватасці за колішнія чорнае між нашымі народамі, за натворанае нацызмам — сутыкаешся тут часта. І ў тых, хто маладымі сапраўды стаялі з аўтаматамі і ў касках каля Дняпра ці Дзвіны. І ў тых, каму, як Ільзе, іхняе там знаходжанне прынесла толькі гора. І ў тых, каго і не было тады на свеце.

Гэтым пашыраным пачуццём (пры тым, што стае ў краіне настроеных, як пратэстантка-дэманстрантка пры чытанні Колем фрагментаў рамана) і тлумачыцца ў значнай ступені асабліва чуйнасць багатай, з наладжаным роўным быццём Германіі (праблемы мае, але з нашымі не параўнаць!) да бясконцых нягод у нас. Таму ідуць, ідуць адтуль магутныя аўтафургоны з гуманітарнай дапамогай нашым бедкам-чарнобыльцам, а з панявечаных смяротным выдыхам Чарнобыля абшараў туды едуць у нямецкія сем'і дзеці — лекавацца, здараецца. Таму ў полі ўвагі адтуль нашы грамадзяне — былая пакутнікі фашысцкіх катойняў, — Дзмітрый Пятровіч Райкоў, разам з якім мы ў Берлін прыляцелі, сказаў, што хутка зноў будзе на нямецкай зямлі: запрошаны на некалькі тыдняў у санаторыі. Таму "альтэрнатыўнікі" — так называюць тут хлопцаў-прызыўнікоў, якія па маральных прычынах адмаўляюцца служыць у войску, выбіраюць альтэрнатыўную работу на тэрмін службы санітарамі пры цяжка хворых, нянькамі ва ўстановах для дзятвы з фізічнымі ці разумовымі дэфектамі і да т.п., — надзвычай часта просяць накіраваць іх на гэтку працу ў Беларусь.

Два слаўныя апекуны нашы ў Берліне, студэнты і супрацоўнікі таварыства "Кантакты", гасцямі якога мы былі, Ант і Крыстафер, таксама былі альтэрнатыўнікамі, таксама ў Беларусі. Адзін у Мінску працаваў у бальніцы, другі — у садку для малышоў з цэрэбральным паралізам. Абодва з доўгімі валасамі, сабранымі на патыліцах у хвосцікі, у абодвух у правым вуху завушніца, — на маё адсталае, разумею, уяўленне, усё з эпатажу, з дурноты. А якімі ж сур'ёзнымі, глыбокімі, сімпатычнымі аказаліся хлопцамі. І як палюбілі, пажыўшы ў ім, Мінск!..

(Працяг на стар. 14-15)

ДЗЕЛЯ
АЧЫШЧЭННЯ
ДУШЫ

Валянціна Кадзетава родам з вёскі Мікалаеўка Добрушкага раёна. Скончыла Мінскі педагагічны інстытут, настаўнічае ў Лукскай сярэдняй школе Жлобінскага раёна. А яшчэ піша прозу. Яе творы друкаваліся ў часопісе "Маладосць", іншых рэспубліканскіх перыядычных выданнях. І вось першая кніга В. Кадзетавай "Ад кахання не паміраюць", якая папоўніла "Бібліятэку часопіса "Маладосць".

Назву зборніку дала аднайменная апавесць. Змешчаны таксама апавяданні "Лякарства ад стомы", "Стары фотаздымак", "Коця", "На радаўніцу", "Я ёй не дарую".

Анатоль Казлоў, які прадставіў В. Кадзетаву чытачу,значае: "...аўтарка змагла спалучыць багатую душэўную лірычнасць герояў з іх асабістым нялёгкім лёсам.

У Валянціны Кадзетавай бачыцца глыбіннасць унутранага свету, неабякаваць, шчымы роздум як над сабою, так і над сусветам у цэлым".

А яшчэ А. Казлоў сведчыць: "Не варта шукаць рамантызму ў прозе Валянціны Мікалаеўны, яго тут няма, як і ў нашым штодзённым жыцці. Строгая і праўдзівая рэальнасць характэрна для яе твораў".

Бачыць А. Казлоў у творах пісьменніцы і "лірычную мінорнасць, якая ачышчае душу і прымушае задумацца, дапамагае па-іншаму паглядзець вакол сябе, прыслухацца да шматгалосай людской гаманы і ціхага, някідкага шэпту знаёмых краявідаў".

ГОРАД ЛЮБІЦЬ...
"ВЁСКУ"

Хоць Маладзечна і не здзівіш літаратурнымі сустрэчамі — балазе, сталіца поруч, пісьменнікі часта і ахвотна завітаюць сюды, але гэтая пераўзышла, як кажуць, усе чаканні. Надзіва цёпла віталі маладзечанцы маладога ды ўжо сьляніна Андрэя Федарэнку. Гарадскі Дом культуры, дзе ладзілася сустрэча, на некаторы час ператварыўся ў свайго роду літаратурна-дыскусійны клуб. Вельмі неабякава ставіліся чытачы да твораў А. Федарэнкі і шмат пытанняў задавалі яму. І асабліва адносна адной з нядаўніх апавесцяў — "Вёска". Як высветлілася, нават тыя, каго як быццам залічыць у прыхільнікі беларускай літаратуры цяжка, чыталі гэты твор.

Нямала ўдзячных воплескаў выпала і на долю паэта-барда Валерыя Пазнякевіча, які прыехаў у Маладзечна разам з А. Федарэнкам. Паэзія, песня дапаўнялі тую жыццёвую прозу, што з'яўляецца з-пад пера А. Федарэнкі і якая гэтак глыбока ўсхвалявала маладзечанскага чытача.

"ТЭАТРАЛЬНАЯ
ТВОРЧАСЦЬ", N 3

Нумар адкрываецца публікацыяй драмы А. К. Талстога "Цар Фёдар Іванавіч" (заканчэнне будзе ў чацвёртым нумары). З'яўленне гэтага твора ў часопісе — невыпадковае, бо п'еса пераўвасоблена па-беларуску У. Караткевічам. Як сведчыць ва ўступным слове А. Верабей, А. К. Талстой, быў адным з любімых пісьменнікаў У. Караткевіча. 10 сакавіка 1970 года паміж Уладзімірам Сямёнавічам і тагачасным дырэктарам тэатра імя Я. Купалы І. Міхалютам быў падпісаны дагавор, паводле якога У. Караткевіч павінен быў здаць пераклад твора не пазней 10 чэрвеня 1970 года. Пераклад быў завершаны 23 мая, але па нейкіх прычынах спектакль так і не паставілі.

Да Рэспубліканскага фестывалю аматарскіх тэатраў пад назвай "Гасціны ў Галубка" вяртаюць М. Макароў — "Галубок паклікаў у дарогі" і Т. Гаробчанка "Вынікі фестывалю". В. Чудайкіна ("З надзеяй на будучыню") дзеліцца ўражаннямі ад знакамітага балета "Страсці" А. Рынковіч ("Бы ўсмешка вечаровага сонца") расказвае пра актрысу Т. Аляксееву.

Сярод іншых матэрыялаў — "Школа рэжысёра, або Методыка арганізацыі калектыўна-індывідуальнай тэатральнай творчасці" В. Савінай (пачатак артыкула), "Тэатральны Магілёў" І. Ліснёнскага, "Разгагнаць беларускія кадры — такі быў узяты курс" Р. Платонава, "Дзве гадзіны з Уладзімірам Салюком" А. Марціновіча, "Покліч каляднай мінуўшчыны" Я. Адамовіча.

Ёсць праблемы літаратуры, якія не могуць быць аб'ектыўна разгледжаны адным аўтарам і ў адным артыкуле. Гэта сведчыць не пра тое, што няма вартага аўтара, а пра тое, што заўсёды ёсць мінімум два розныя погляды, якія маюць права на існаванне. Іначай літаратуразнаўства ператвараецца ў ідэалагічную тэорыю і інструкцыю для майстроў слова...

Адной з найцікавых і актуальных праблем з'яўляецца сёння аналіз шляхоў развіцця гістарычнай прозы ў беларускай літаратуры. Яго па-свойму спрабуюць здзейсніць аўтары змешчаных на гэтых старонках артыкулаў, прычым яны не толькі спрачаюцца між сабой, але і дапаўняюць адзін аднаго. Будзем рады, калі нехта захоча выказаць і свой погляд.

ПАМІЖ БЫЛЫМ
І НАСТУПНЫМ

ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧЫ ПРАГНОЗ ПАВОДЛЕ НОВАГА РАМАНА І. ШАМЯКІНА

У першым і другім нумарах "Маладосці" за 1996 год надрукаваны новы твор Івана Шамякіна. Прапусціць яго было, бадай, немагчыма. Павышаную цікавасць выклікае любая работа прызнанага майстра, які, як сапраўдны прафесіянал, ніколі не дазваляе сабе апусціць планку "свайго" ўзроўню; у дадзеным жа выпадку звярнуць увагу на публікацыю прымушала дадатковая акалічнасць: аўтарскае вызначэнне жанру "Вялікай княгіні" як гістарычнага рамана.

Звыклая фармулёўка мае ў дадзеным выпадку прынцыпова новае нападзенне. У "Вялікай княгіні" шчыльнасць прылягання сучаснага і гістарычнага настолькі высокая, што правесці без уліку гэтага якасны літаратурны аналіз практычна немагчыма. Характарыстыка твора толькі як гістарычнага рамана будзе няпоўнай, адпаведна і традыцыйнасць разгляду твора як гістарычнага тут не гарантуе поспеху.

Але справа ў дадзеным выпадку не толькі ў гэтым. Фактычная бясспрэчнасць таго, што ў хуткасці дакладнага, упэўненага, без зрываў і фальстарту, рэагавання на новае, на прыцягальнае для чытачоў з Іванам Шамякіным мала хто здольны параўнацца, прымушае сур'ёзна паставіцца да наступнага меркавання: зварот менавіта Івана Шамякіна да гістарычнай прозы, павінен сігналізаваць пра якасна новы ўзровень успрымання раманістамі гістарычнага, пра

літаральнае прарастанне мінулага ў сучаснасці. Падобнае сцвярдзенне можна прызнаць справядлівым толькі калі ў аснову структуры твора закладзены прынцыпы, для ранейшай беларускай прозы малахарактэрныя — і толькі калі зададзена творам Івана Шамякіна тэндэнцыя набудзе характар традыцыі (гэта абавязкова!), будзе мець працяг.

Першую палавіну ўмовы аргументаваць прасцей. Дастанкова зазначыць хача б прыкметную змену аўтарскага разумення прызначэння гістарычнай прозы: калі гістарычныя творы 80-х і 90-х неслі ў сабе прыкметны адбітак пазнавальнай этнаграфічнасці, неабавязковасці (маўляў, добра было б беларусам ведаць сваю гісторыю), адпаведна і мінулае ў паўсядзёнасці ўсплывала найчасцей у выглядзе трызненнаў узбуджанага героя (пагодзіся, вельмі папулярным нейкі час быў падобны літаратурны прыём), — дык у "Вялікай княгіні" выразна выяўлена ўжо іншае разуменне задачы аўтарам гістарычнага твора: "беларусы павінны спазнаць гісторыю, свае карані, каб лепш усвядоміць вытокі сучасных праблем".

Падобным настроем ужо некалькі год жыўцяца нашы паэзія публіцыстыка. У тым, што яны апырэдзілі прозу, няма нічога параўнага. Наадварот, гэта вельмі заканамерна: калі малыя жанры перадаюць найбольш адчуванне аўтарам атмасферы грамадскага жыцця (у XX стагоддзі нават пачуццёвае асэнсаванне), дык раман і

аповесць павінны несці ў сабе ўжо ўсведамленне, асэнсаванне. Для аналізу ж прыдатнай з'яўляецца больш-менш устойлівая і выразная тэндэнцыя. Таму заўсёды спачатку адчуванне, а ўжо потым асэнсаванне.

Уладзімір Караткевіч апырэдзіў час, грамадства, чытача, калі паставіў падобную праблему ў сваіх творах — і, каб данесці дарагу для яго ідэю, павінен быў аздабляць элементамі прыгодніцкага і дэтэктыўнага жанраў свае раманы; успрымальніку не балела, і дзейснай магла быць толькі горкая пілюля ў салодкай аблатцы. І. Шамякін у новых умовах, адказваючы "Вялікай княгіні" (першым, як заўсёды)

на чаканне грамадствам менавіта такой прозы пра мінулае, ужо ўпэўнены, што галоўная для пісьменніка ідэя будзе пачута, мае магчымасць (больш таго — вымушаны) выкарыстаць форму традыцыйнага гістарычнага рамана. Форма гэтая, строгая, у нечым нават стрыманая, найбольш падыходзіць да размовы, за мэтаю якой ставіцца паведамленне сур'эзна хвораму пра яго дыягназ...

Але ж асучаснасць, завостраная актуальнасць гістарычнага рамана павінны нейкім чынам адбіцца на яго структуры, і тады без уліку гэтага фактара многія істотныя моманты раманага свету немагчыма будзе растлумачыць? Вядома!

У рамана "Вялікая княгіня" падзеі адбываюцца ў канцы XV — пачатку XVI ст. Выпадкова? А гэта з якога боку паглядзець... Аргументам, які сведчыць пра прынцыпова новае разуменне падыходу аўтара да гістарычнага, якраз і з'яўляецца выбар І. Шамякіным эпохі для мастацкага асэнсавання. Раней у беларускай гістарычнай прозе раманіст пераважна ішоў наступным шляхам: сустрэўшы цікавы гістарычны матэрыял, пісьменнік збіраў звесткі пра тыя часы і імкнуўся яга мага дакладней перадаць жыццё продкаў, праблемы, што іх хвалявалі. Да "Вялікай княгіні" аўтар прыйшоў інакш: пад праблему, якая непакойла, пад выпактаваныя ідэі быў падабраны найбольш паказальны перыяд. Больш таго — гістарычная прастора

ГЭТА КАПРЫЗНАЯ
ПАНІ ГІСТОРЫЯ...

— Чаму "пані"? — запытаеце вы.

Па-першае, не станеце ж вы сцвярджаць, што гэта — неразумнае дзяўчо, або бесклапотная дзяўчына, або паненка на выданні. Ды і ўвогуле, удакладняць узрост — каго б там ні было — апошняя справа.

Па-другое, толькі сапраўдная пані без асаблівай змушанасці дазваляе праваць у адносінах да сябе палымныя адданасць і рыцарства, адначасова схіляючы галовы ў паклоне і выклікаючы настрыманае захапленне, далікатнае абыходжанне.

Ну, а якая ж пані — не капрызіца?..

Пра гэта падумалася тады, калі заўважыла, што ўсё часцей і часцей аб'ектам мастацкіх інтарсаў у нашай літаратуры становіцца гісторыя. Якраз таму нарадзілася адчуванне яе вялікасці, неабходнасці. А разам з ім, пры больш уважлівым прачытанні некаторых твораў адпаведнай тэматыкі, не менш пераканальнае разуменне непадуладнасці яе спрашчанаму, адналінейнаму тлумачэнню, павярхоўна-наліётнай манеры засваення матэрыялу і такой жа бясхітраснай яго падачы.

Бадай, цяжка аспрэчыць ужо трывала ўсталяванае ў літаратуразнаўстве і ў цэлым слухнае меркаванне пра тое, што менавіта эпас з яго высокім узроўнем развіцця, а ў ім найперш — гістарычны жанр, сведчыць пра сапраўдную сталасць той ці іншай нацыянальнай літаратуры, яе сур'ёзныя мастацкія здабыткі. Але арыентацыя ў літаратурным працэсе, веданне праблем яго развіцця не азначае магчымасці свядомай яго рэгуляцыі, у нечым штучных маніпуляцый са зваротамі ці забыццём пэўных жанраў. Заўсёды існуе натуральны, той жа гісторыя, культуры, нацыянальнай духоўнай субстанцыяй абумоўлены. шлях мастацкага развіцця. Па з'яўленні прычын ён можа быць забыты, забіты, згублены, але здольны да ўваскрасення, бо замешаны на любові і болю да народа, да асобнага чалавека.

Не выклікае сумнення сцвярдзенне, што для сапраўднага таленту няма межаў зместу і формы, што ён вольны выявіць, адшукаць сябе ў кожнай з яе багатых відаў ці нават у нечым разнастаіць іх або зусім вынайсці арыгінальную (на самай справе, нечаканую ў сваёй забытасці) жанравую архітэктоніку. Але давайце скажам сумленна, для сапраўднага, вялікага таленту. У большасці з лепшых выпадкаў мы маем справу з прафесійнымі пісьменнікамі. І ад цвярозага ўсведамлення такога стану сучаснай літаратуры мая павага да асоб канкрэтных твораў, да іх нялёгкай працы не робіцца меншай, нават пры параўнанні зробленага імі з залатым фондам сусветнага мастацтва слова. Але і абвясчаць выхад у свет кожнага твора, нават рэдкага па форме, актуальнага па праблематыцы, ды пасрэднага па мастацкім ўвасабленні задумы, пазытычных якасцей, як некае дзіва, таксама не спышалася б. Тым не менш ужо стала звыклай справай, амаль традыцыяй, у крытыцы, у літаратурных аглядах вітаць кожны новы зборнік, раман, аповесць і г.д. як з'яву, з'явішча (магчымы варыяцыі), якія значна ўзбагацілі, пакінулі след, зрабілі сапраўдную рэвалюцыю і яшчэ што-небудзь такое ж выключнае. Здаецца, наспеў час больш спакойнай гаворкі.

З'яўленне ў перыядычным друку напрыканцы папярэдняга і пачатку гэтага гадоў гістарычных раманаў "Кліч роднага звона" Г. Далідовіча і "Вялікая княгіня" І. Шамякіна прымушала перажыць досыць супярэчлівыя адчуванні. З аднаго боку, радасць. А якая іншай: не менш на паслякараткевічаўскай дзялянцы прыхільнікаў даўніны, нарэшце-такі падтрымалі працавітых Л. Дайнеку, К. Тарасаву, У. Арлова, не ўсё ж карчаваць на ёй рушніком В. Іпатавай, В. Чаропку і іншым. На другі бок такой станоўчай ацэнкі пасля ўважлівага прачытання твораў радасці ўжо не ставала. І ўхвалянае інтэр'ю А. Карлюкевіча з Г. Далідовічам, і шчырыя, цёплыя

вітанні прэсы з юбілеем шанюнага І. Шамякіна да яе няшмат дадалі.

Магчыма, у некага выклікае захапленне тая смеласць і лёгкасць, з якой бярэцца за кожную сваю новую рэч Г. Далідовіч. Пацаўшы са светлых псіхалагічных настаўніцкіх апавесцяў, ён пасля звяртаецца да гісторыка-рэвалюцыйнай, шырокай эпічнай прозы, звычайна фізіялагічных жаночых партрэтаў з усемагчымымі жарсцямі і спакусамі і, як бачым, да чыстага гістарычнага жанру. Асмелюся сказаць, што пакуль пісьменніку не скарылася гэтая прыцягальная і ўсё ж недасяжна вяршыня гістарычнага Алімпу. Мабыць, яна не любіць паспешлівасці, дыфузіі з тымі самімі жарсцямі, прагне адналюбства, удумлівасці, гранічнай адданасці, а таму супраціўляецца свайму палону, што адбываецца ў цяжкаважнасці стылю рамана, яго няроўнасці. Але наўрад ці мэтазгодна разважаць над творами незакончаным. У фінале часопіснага варыянта абвешчана пра канец толькі першай кнігі рамана. Таму пачакаем з'яўлення завершанай працы з тым, каб весці аргументаваную гаворку пра твор які мастацкае цэлае, каб прааналізаваць яго асобныя зместава-фармальныя ўзроўні і за імі ўбачыць (ці не ўбачыць) усю складаную і надзвычай адметную структуру гістарычнага жанру.

Мяркую, што патрэбу ў абмеркаванні "Вялікай княгіні" І. Шамякіна адчуваюць у першую чаргу не гісторыкі, бо падзейна-гістарычная канва твора (1495—1506; у эпілогу — да 1513 года), рэаліі жыццёвых перыпетыяў канкрэтных асоб (старэйшая дачка маскоўскага князя Івана III Алена, князь ВКЛ і кароль Польшчы Аляксандр, каралева Альжбета, Канстанцін Астрожскі, Мікалай Радзівіл і іншыя), на раскрыцці якіх заснавана сюжэтная-кампазіцыйная прастора рамана, у галоўным не парушаны і таму не выклікаюць асаблівага непрымання, а менавіта багаслоўны, прыхільнікі розных царкоўных канфесій. Рэлігійная

мадэлявалася падчас работы якраз пад узнятую праймаю праблему.

У рамане "Вялікая княгіня" прыкметы гэтага мадэлявання відавочныя. Для асэнсавання каранеў нацыянальнай самасвядомасці (мяркуемая праблема твора) падыходзяць перыяды, калі працэс фарміравання этнасу паскарэцца і выходзіць на якасна новы ўзровень — таму пералом XV і XVI стагоддзяў прэпарыруецца аўтарам менавіта пад падобным ракурсам. Хача Вялікае княства Літоўскае паказваецца аўтарам ад самага пачатку твора як адметная ўжо ад Русі рэальнасць, аднак увагу чытача пісьменнік намагаецца засяродзіць якраз на рыхласці, няўстойлівасці, небеспаваротнасці самой гэтай адметнасці. Сігналізуе пра менавіта такі стан рэчэй настойлівае Алена (герані рамана) "... і рускае", дадаваема да назвы Вялікай княгіні ці не на кожнай старонцы. Калі не прызнаць знавае характар гэтага паўтору, дык трэба гаварыць пра тое, што Шамякіна падвяло пачуццё меры. Вось што ўжо наўрад ці...

Такім чынам, аўтар на пачатку твора прапануе чытачу заўважыць найперш хісткасць размежавання. Аднак пасля "ад'езду" парубежных "літоўскіх" князёў у Маскву і назад у ВКЛ, на думку пісьменніка, змяняецца. Адпаведна і чытачу прапануецца паверыць у тое, што менавіта тады выкрэшталіся стрыжань, ядро будучай нацыі, на дадатку "... і рускі", у дачыненні да якога Алена перастае настойваць. Тыя, хто застаўся, усведамляюць сябе (і такімі іх пакрысе пачынае ўспрымаць Алена) "мясцовымі". Каб стварыць уражанне пераломнасці моманту, падаецца як чакаемы канец свету нават сама дата — 1500 год. З тае пары вагацца ў вызначэнні свайго шляху дазволена толькі памежжы. Тыя, хто згрупаваўся вакол цэнтраў прыцягнення, арыентаваны змяніць права ўжо не маюць. Калі адзін з "мясцовых", Астрожскі, пачынае вымушана служыць Івану III, Александр кідае ў яго адрас папрук у здрадзе, а Алена спрабуе абяліць гетмана перад мужам — але таксама за здраду!

Ёсць у рамане сімвал, які сігналізуе пра новае светаадчуванне жыхароў ВКЛ XVI стагоддзя: Ясік становіцца Янкам, і адбываецца гэта непрыкметна для маці хлапчука і для вялікай княгіні. Проста сталі ўсе яго так клікаць, па-мясцоваму, і ўсё тут.

Відавочна, што аўтар імкнецца падкрэсліць вельмі важную для праблематыкі твора ідэю пра набыванне працэсам фарміравання беларускага этнасу прыкмет незваротнасці якраз на пераломе XV-XVI стст. Магчыма, так яно і было на самай справе. Але — цікавы факт! — каб атрымаць патрэбнае гучанне перыяду, І. Шамякін вымушаны апускаць звесткі пра тыпалагічна блізкія да згаданых у творы гістарычныя падзеі. Так, у рамане адсутнічае напамін пра змову праваслаўных магнатаў супраць Казіміра IV у 1481 годзе (каб асновай праблематыкі твора бачылася аўтарам вернасць вялікай княгіні праваслаўю, такі факт абавяз-

кова быў бы ўключаны ў сістэму мастацкіх доказаў), вельмі цымяна згадваецца ў "Вялікай княгіні" цяжка для ВКЛ вайна з Масквой 1492—1494 гг.; адсутнічае ў тэксце падказка, што паводзім польскага сейма пры каранаванні Аляксандра прэзідэнт быў створаны пры абранні на віленскі вялікаякняскі прастол таго ж Аляксандра: пань-рада гэтак жа настаялі на абмежаванні вялікаякняскай улады, як пазней палкі на паслабленні каралеўскай. Ці такі факт: аўтарам абдыдзены маўчаннем шлюб 1498 года, калі Іван III ажаніў даўняга ўцекача з Літвы, Фёдора Іванавіча, праўнука Альгерда, на сваёй пляменніцы, стрычанай сястры Алены Іванаўны. Пагодзімся, у падобным асвятленні ад'езд парубежных князёў ВКЛ у Маскву мог выглядаць інакш, не так, як ён трактуецца ў творы.

Мэтанакіраванасць мадэлявання відавочная. І калі ў традыцыйнай гістарычнай прозе якасную апрацоўку матэрыялу аўтарам ухваляюць як "дакладнае адлюстраванне", дык поспех пісьменніка ў дадзеным кампаненце твора можна характарызаваць хутчэй як удалае канструаванне, абгрунтаванае і мэтазгоднае вывадзненне структурнай схемы. Адчуваць іншы крытэрыі, ці не так?

Гэтаксам і вобраз галоўнай герані хутчэй не ўзнаўляецца, а мадэлюецца. "Калі б Алена Іванаўна не існавала ў гісторыі, вялікую княгіню, падобную на яе, неабходна было выдумаць". У такім сцвярдванні ёсць немалая доля ісціны, бо спецыфіка твора, накіраванага на выяўленне каранеў нацыянальнай самасвядомасці, фактычна дыктуе набор рысаў, якімі павінен валодаць галоўны герой. Тут і навізна погляду (неабходна зараджэнне і выспяванне нацыянальнага; варыянт: іншаземец, доўга адсутнасць, задуманая непрактычнасць, якая сутыкаецца з воляй лёсу з выпрабаваннямі), і немалая рухомасць сацыяльна і прасторавая (лепш за ўсё высокі сацыяльны статус, магчымы матыў падарожніка ці чалавека, воляй лёсу набліжанага да ўлады), і схільнасць да самааналізу, і сумленнасць і г. д.

Паспрабуем растлумачыць думку. Сама выкліканасць "погляду збоку" праблематыкай, заўважанай творам, відавочная. Нагадаем, У. Караткевіч выкарыстоўваў падобны рэцэпт, аналізуючы становішча на Беларусі вачыма "нетутэйшага" (у "Сівай легендзе" дыстанцыя прасторавая, апаўднёванне вядзецца ад імя найміта-швейцарца; у "Цыганскім каралі" пазіцыя лекара-алхіміка выразна вынесена па над часам; "Хрыстос прышліўся ў Гародні" — таксама матыў *tabula rasa*). "Нульвы пачатак" стварае перадумовы аб'ектыўнасці даследавання, добрасумленнасць героя забяспечвае яе... Нават полавая прыналежнасць цэнтральнага героя ў "Вялікай княгіні" фактычна прад'ызначана. У рамане вайна не нясе нічога добрага тым, хто з ахватаю кінуўся ў бойку, але ж адначасова апалены яе дыханнем і лёсы тых, хто выступаў супраць сутыкнення. Ці беларускасць гэта — паблажліва абяцаць не

штурмаваць маскоўскі Крэзьль? У рыцарскім, шляхецкім XVI стагоддзі "пеўнікавасць" паводзін Астрожскага на развіццё вышэйшай культуры заўважыць магла, бадай, толькі жанчына...

Відавочна, што рэцэнзент, ацэньваючы вобраз Алены, павінен ведаць пра існаванне дадзеных, у многім чыста тэхнічных, момантаў. З іншага боку, празмернае захалпенне аналізам "Вялікай княгіні" праз прызму павышанай актуальнасці ўзнятай у творы праблемы вызначэння каранеў нацыянальнай самасвядомасці таксама небяспечнае і нясе ў сабе магчымасць скажэння вывадаў. Структура рамана, вядома, задумвалася аўтарам з разлікам на паралельнае вырашэнне некалькіх праблем, нават выключная вастрыя нацыянальнага пытання не магла прымусіць такога вопытнага майстра, як І. Шамякін, заклаці ў фундамент твора маналіт аднаго аспекту. Нельга забываць, што перад намі — гістарычны раман, твор, які адпавядае ў сутнасці сваіх рысах патрабаванням да гістарычнага жанру. Але ў творы дасягнуты іншы, якасна новы ўзровень асэнсавання мінулага — гісторыя прапунуецца аўтарам праз сучаснасць.

Такім чынам, мы вярнуліся да другой паловы абгрунтавання справядлівасці падобнага меркавання. Пра якасна новы ўзровень гаворачы, калі размова ідзе не пра адзінкавы факт. Патрэбна серыя аднародных з'яў, неабходна, каб адлюстравана ў творы тэндэнцыя стала традыцыяй. Гэта прадугледжвае з'яўленне шэрагу раманаў, падобных па гучанні на "Вялікую княгіню" І. Шамякіна. Але ж, думаецца, менавіта так і будзе выглядаць сітуацыя ў самым хуткім часе. Прагноз, як вядома, справа небяспечная, аднак у дадзеным выпадку рызыка памыліца мінімальна. Калі ў натуральны ход літаратурнага працэсу не адбудзецца ўмяшання знешняй у адносінах да літаратуры сілы, у бліжэйшыя гады, магчыма, нават дзесяцігоддзі, гучанне беларускай гістарычнай прозы вызначыць настрой, зададзены "Вялікай княгіняй" Івана Шамякіна: "Беларусы павіны спагнаць сваю гісторыю, каб лепш усвядоміць карані сучасных праблем".

На чым грунтуецца падобны прагноз? Найперш, вядома, упушчэнне падтрымліваецца зацікаўленасцю чытачоў у менавіта такім асвятленні даўніны. Пспех прафесійна зробленаму раману пра мінулае з падкрэслена сучасным гучаннем у палітызаваным грамадстве фактычна гарантаваны.

Другім — і ці не самым істотным момантам — з'яўляецца тое, што выкарыстаны І. Шамякіным шлях пранікнення ў мінулае адкрывае раней закрытыя для беларускай гістарычнай прозы гарызонты. Калі ўважліва прыгледзецца, дык сучасную мяжу недаступнасці лёгка прарвецца па гістарычных прасторы і часе. Пранікненне "ад сучаснасці" спатыкаецца недзе на пераломе другой і першай паловы XIX ст., спробы прайсці "ад даўніны" прабукоўваюць недзе ў пачатковых дзесяцігоддзях XV ст. З храналогіі выпадаюць тры з паловай, а то і чатыры стагоддзі! (З цяжкасцімі выхаду за геаграфіч-

ныя межы Беларусі наша гістарычная проза ўжо амаль змірылася).

Растлумачыць існаванне ніжняй мяжы такой "белай плямы" можна, калі зыходзіць якраз з "этнаграфічнасці" традыцыйнага для беларускай гістарычнай прозы бачання даўніны: маўляў, добра было б нам ведаць сваё мінулае. Такі падыход увогуле прызначаны не выклікае: вядома, добра. Насцярожвае толькі наступная акалічнасць: пры ім адсутнічаюць крытэрыі адбору. І тое можа быць цікавым, і гэтае... Пакуль крыніцы даюць пласт матэрыялу, які аўтар здольны ахапіць і асэнсаваць, асблівых цяжкасцяў у рамана не ўнікае. Але па меры набліжэння да нашых дзён аб'ём інфармацыі нарастае, прычым абвальна, у геаметрычнай прагрэсіі. На нейкім этапе матэрыял проста перастае быць падуладным аўтару, які імкнецца захаваць прынцып усеабдымнасці. Маса вестак і фактаў завальвае пісьменніка, усе спробы сістэматызаваць інфармацыю і даць энцыклапедычны зрэз рэчаіснасці не прыносяць поспеху: твор альбо выклікае папрокі ў некомпэтэнцый літаратар (калі той не ўключае ў тэкст вядомы факт), альбо выглядае аморфным, хаатычным, апісальным. Між тым ёмістаць малаінфарматыўных, дасягаліх для падобнага асваення, самых глыбокіх пластоў мінулага — велічыня не бясконца...

Праблемны зрэз мінулага выглядае куды больш перспектыўным з пункту гледжання засваення насычаных фактамі гістарычных эпох. Выразнасць крытэрыяў адбору, магчымасць падтрымліваць драматызм апавядання, дапушчальнае велічыня магчымых скажэнняў рэчаіснасці пры праблемным мадэляванні — фактары, якія дазваляюць ствараць творы, падобныя па гучанні на "Вялікую княгіню" І. Шамякіна, на матэрыяле практычна любога стагоддзя. Прыклад У. Караткевіча гэта пацвердзіў.

Дарчы, ёсць вопыт нацыянальных літаратур, якія праходзілі ў сваім развіцці перыяды, супаставімы са становішчам, што складалася цяпер на Беларусі. Дастаткова прыгадаць хача б польскую ці балгарскую літаратуру XIX ст. Ва ўмовах, калі вельмі востра паўставала нацыянальнае пытанне, яны фактычна цалкам набывалі гістарычнае гучанне; у прозе пачынаў пераважаць гістарычны раман, вельмі падобны актуальнасцю гучання, сучаснасцю сваёй праблематыкі на "Вялікую княгіню" І. Шамякіна... Вядома, вастрыня пытання ў нас на парадак меншая. Таму той адназначнасці ў ацэнках, якая характэрная для згаданых літаратур у мінулым стагоддзі, у нашай сітуацыі чакаць не трэба. Нехта можа пагадзіцца з пазіцыяй І. Шамякіна, нехта захоча ўступіць у дыскусію. Не будзе нічога дзіўнага, калі адказ аўтару "Вялікай княгіні" ўдасовіцца ў форму гістарычнага рамана з надзвычай вострым, сучасным гучаннем.

Алесь ЗАГОРСКІ,

навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН Беларусі

спрэчкі, у якія ўступаюць героі твора, іншы раз прыцягнутае цытаванне дзеячаў Святой Царквы, прамое ўвядзенне ў мастацкі тэкст малітваў, сам факт звароту да расколу хрысціянства і вытлумачэння яго прычын, напэўна ж, не заўсёды аргументаванага пісьменнікам — свецім чалавекам, могуць выліцца ў прадмет гарачай дыскусіі, што прыйшла б да месца і часу ў нашым задужа запаволеным пасля шокавага эфекту некаторых грамадскіх падзей жыцці.

Пакідаючы Цэзару Цэзарава, дазвольце сабе толькі пагадзіцца з пісьменнікам у тых месцах, калі ён у моманты вышэйшага душэўнага хвалявання, патрэбы ў духоўным ачышчэнні сваёй герані перадае яе адчуванне, стан праз малітву. І хоць не заўсёды пераканана адлюстравана іма пакутлівы працэс выяўлення таямнічых парыванняў у боскім слове, нельга не прызнаць, што "ў праваслаўнай набожнасці першаступеннае значэнне прыдаецца малітве і маленню", што "засяроджанасць, палыманасць, поўная самааддача душы, змест, змест, стройнасць малітоўнага акта куды больш важныя за словы, якія пры гэтым прамаўляюцца (І. Ильин. Сущность и своеобразия русской культуры, "Москва", 1996, N 2, стар. 174). Дадамо: і тым больш за элементарную фізіялагічную патрэбу, пра якую нам неаднаразова нагадваюць; гэтак жа і як пра дарожны вазок, прызначаны для адпаведнай мэты. Але паслухаем самога пісьменніка: "Вышла Алена Іванаўна з таёмнай павозкі што ачышчана, фізічна і... духоўна. Знік страх перад дарогай. І нават перад шлюбом, што набліжаецца з кожнай вярстой".

Вось ужо сапраўды, ад вялікага да смешнага адзін крок. Пачуццё непраўдападобнасці (як, дарчы, і нечаканае з'яўленне ў Верхнім замку княгіні на радзе панюў з рэзкай прамовай) выклікае пададзена на пачатку твора сцэна сустрэчы працэсі маладой рускай князёўны з аленямі, якіх яна (сілай воч, духу, веры або проста смеласцю ці лагодай?) адвядзе з асноўнай дарогі і выкліка тым самым усеагульнае захалпенне. А можа, такі эпізод быў уведзены аўтарам у тканіну рамана з мэтай паказу цвёрдасці характару герані, што дазволіць ёй у будучым вытрымаць шматлікія наступы на яе вераспяванне і не зламацца, не парушыць "Памяткі", строгага наказу бацькі Гасудара ўсяе Русі Івана III? Ці, магчыма, апісаны выпадак — толькі ўступная частка пазычнага акаймлення, якое павінна было аздобіць, прыдаць архітэктоніцы твора своеасабліваю завершанасць, што паўтарылася

ў эпілогу ўжо праз сутыкненне княгіні Алены з загнаным галоднымі вайкамі ласём? Або нагаданая фінальная сцэна сама па сабе сімвалічная як аналогія з лёсам зацкаванай "дабрадзеемі", а нядаўна яшчэ ўладарнай каралевай? Існуе ж версія, і І. Шамякін прытрымліваецца яе і канстатуе ў эпілогу, аб атручэнні Алены Іванаўны па загадзе Мікалая Радзівіла.

Шмат такіх і падобных да іх пытанняў паўстае пры чытанні твора. Галоўнае ж, што прыносіць расчараванне, гэта неўпрыкмет узрастаючае адчуванне негістарычнасці рамана, яго неадпаведнасці наяўнаму жанравому вызначэнню. Быццам бы вытрымане ўся знешняя фактура дадзенай літаратурнай формы. Захавана дакладнасць падзейнасці, абавязковая прысутнасць рэальных і занатаваных хронікамі і летанісамі герояў, добра зладжаны і арыгінальны, з інтрыгуючай калізіяй высокага і драматычнага каханя ў цэнтры, сюжэт, уменне пабудовы якога аднадушна адносіцца даследчыкамі да сакрэтаў устойлівага пісьменніцкага поспеху І. Шамякіна. А тут яшчэ прывіды, мроі, трызненні, прарочыя вобразы і з'явы. Тым не менш не знікае ўражанне, што перад табой — сучасны твор, хай сабе і на гістарычную тэму; не бачыш, "як сочыцца час", за якім "Хронас згорблены сочыць" (паводле Р. Барадуліна).

Думаецца, што такія асацыяцыі нараджаюцца і шмат чым нававаюцца ўсім вобразна-моўным ладам рамана, яго лексічнымі і сінтаксічнымі асаблівасцямі. І справа зусім не ў адсутнасці архаізмаў і гістарызмаў, якія ў некаторых творах адпаведнага зместу штучна ўводзяцца ў моўную структуру, а таму не прыжываюцца і яшчэ больш шкодзяць, а ў няздольнасці асучасненых слоўна-сінтаксічных канструкцый узяць і ажывіць каларытныя малюны сярэднявечча, перадаць згучанасць, шчыльную заселенасць мастацкай гістарычнай прасторы праз сумяшчэнне, напластанасць часоў, выявіць іх узаемаперапліцэнне, магчыма, але неабавязкова і з выходамі на дзень сённяшні.

Усе гэтыя "Леначка", "Міша", "дзічыны лепет", "ногі ўнеслі", "дубовы гай", "заблалавалі", "выпадак", "шакалы", тое, што для княгіні пачатку XVI ст. "аканне лепш за волжскае аканне, што ў аканні штосці мужыцкае, строгае, а ў аканні і дзеканні — жаночае, можа, нават дзіцячае, ласкавае, мілагучнае", а разам з імі адсутнасць плаўных пераходаў пры змене планаў, дзеяння ў межах аднаго раздзела, прыкметнае парушэнне стылявой

аднароднасці праз неапраўданае аўтарскае ўмяшанне ў абраную аб'ектыўную манеру падачы матэрыялу (асобным абзацам пададзены ніжэй некалькі прыкладаў), істотна зніжаюць эстэтычны ўзровень, эмацыянальнае ўспрыманне твора.

Цытуем: "Прыслуга насіла кашамі баравікі і не ведала, куды іх дзавяць, у той час іх умелі толькі смажыць і сушыць"; "Не легендаі, а праўдай часу было"; "Алена не пайшла і на гэта. Во вытрымлівала характар!" Здаецца, каментарыі залішня.

Не можа задаволіць і пэўна аблегчанасць вырашэння мастаком такіх неабходных для вялікіх гэтага свету праблем, як каханне і вера, каханне і ўлада, вера і ўлада, а таксама і ўсе магчымыя іх перасячэнні. У рамане да іх амаль з самага пачатку прымешваецца вайна: "Вайна — гульня крывавага: хто каго?", "Як можна абвешчаць вайну дзецям сваім?" Акрамя гэтага, здрады, хваробы, іншыя жыццёвыя выпрабаванні. Спрадвечная невырашальнасць пералічаных праблем, узаемавыключальнасць чыннікаў антыномій яшчэ больш узмацняюць трагізм сітуацыі, драму лёсаў канкрэтных асоб, уцягнутых віхурай часу ў калаўрот падзей і вымушаных рабіць свой выбар.

Княгіня Алена Іванаўна, якой "Бог даў вялікі змяны тытул, але не дае шчасця — адны душэўныя пакуты". выбірае галоўным для сябе каханне, магчымасць абергаца любяга, усё ж не перакаджаючы яму завалодаць каронай. Унук Ягайлы, князь, а затым кароль Аляксандр, што вымушаны аднойчы прызнаць: "Няма мне шчасця", пасля ўдакладніць: "Ты... ты — адзінае шчасце маё", пры ўсёй інертнасці сваёй натуры будзе імкнецца да ўлады.

Вось яна, адрознасць двух прыродных пачаткаў, двух самастойных шляхоў пры адзінай і галоўнай мэце, рэзка аднадушнасць у адданні дапамагчы, падтрымаць, зразумець адзін аднаго, падмацаваная сапраўдным пачуццём і незабыўнае сумесна перажытага. Перадача яго нараджае ў творы апафеоз каханню, жаночаю хараству, якое І. Шамякін заўсёды ўмеў ўбачыць і належна ацаніць.

Праўда, перад гэтай пачуццёвай стыхіяй гісторыя часта адступае, робіцца ў іншых месцах толькі фонам для выяўлення і праверкі перажыванняў герояў. Нават Канстанцін Астрожскі прадстаўлены ў рамане пераважна ў святле дамскага фронта часоў недзе так напалеонаўскай, не пазней, кампаніі і з намерамі гэтакага бравага кавалера курагінскага кшталту. А сапаўдна трагедыя гісторыі з набегамі на нашы землі крымска-татарскага хана Менгі-

Гірэя, вайной з Масковіяй перадаецца праз аўтарскія зноскі і спасылкі на першакрыніцы, змяшчаюцца ў пераліску дачкі з бацькам, маці, братам, ускосна прагаворваецца.

Сам пісьменнік, нібы адчуваючы магчымасць такой заўвагі, робіць у тэксце асобную агаворку адносна пастаўленай задачы і межаў мастацкага даследавання абранай гістарычнай эпохі. Нельга не паважачы і не ўлічваючы права выбару творцы. Аднак варта памятаць і пра тое, што незалежна ад аўтарскай волі існуюць і дзейнічаюць законы жанру, у якім ён задумаў увасобіць пераасэнсаваны фактычны і ўяўны матэрыял. Такая зададзенасць формы выносіць у якасці неабходных зунёна пратрабаванні, няўвага да якіх адрозна пачынае нагадваць пра сябе. Мы ўжо падкрэслівалі наравістасць характару гісторыі і тое, што з ім трэба лічыцца.

Узгаданая і неадзначаная недахопы рамана "Вялікая княгіня" не ўяўляюцца нам невыпраўляльнымі і ніяк не перакрэслваюць створанае І. Шамякіным. У іх мы бачым хутчэй аднак паспешлівасці, таропкасці, якая ўласціва многім апошнім творам празаіка (ды і не толькі яго), чым увогуле мастацкую нядачу, а тым больш паразу. Узнікае ўражанне, што пісьменнік не вытрымаў неабходнай паўзы, каб нанова ўгледзецца і ў нечым дапрацаваць зробленае, даць магчымасць яму адстаіцца, набрыняць натуральнымі жыватворнымі сокамі ўласнага пераканання ў вартасці і выселасці напісанага праз, магчыма, і неаднаразова зварот да яго з мэтай надання лагічнай выверанасці, кампазіцыйнай стройнасці.

З другога боку, можна цалкам зразумець гэтую само паспешлівасць, якая падаграецца і імклівай хадой пражытых гадоў, і нястомнай патрэбай мастака ў самааднаўленні праз сваю справу, і не заўсёды этычнымі заўвагамі крытыкі ў бок працавітага пісьменніка. І ўсё ж шкада, што даўня літаратурная традыцыя шматлікіх рэдакцый, нястомнага аглядзін створанага неўпрыкмет адыходзіць у нябыт.

А перад чытачом толькі часопісны варыянт рамана, дзея якога заканчваецца там, дзе пачынае свой "Храм без бога" В. Чаропка. Пспех новага твора І. Шамякіна мог бы стаць своеасаблівым гарантам нараджэння цэлага гістарычнага цыкла аб невядомым і таямнічым ("Такія цені тут! Вечны сон ім не закон...", — як заўважыла В. Іпатава) сярэднявеччы ў нашай такой няроўнай і прыкметна стомленай мастацкай прозе.

В. ШЫНКАРЭНКА

г. Гомель

МІКОЛА
ЕРМАЛОВІЧ...
НЕ ПРА СЯБЕ,
А ПРА ЧАС

Сустрэча з вядомым нацыянальным дзеячам, пісьменнікам і гісторыкам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Беларусі Міколам Ермаловічам прайшла ў грамадскім прэс-цэнтры ў Мінску. Рознага роду мерапрыемствы ў ім, як вядома, наладжваюцца часта і кожнае па-свойму цікавае. Гэтае ж, на што і спадзяваліся прыйшоўшыя на сустрэчу з Міколам Іванавічам, мела ярка выражаны адрэджэнскі характар. М. Ермаловіч менш гаварыў пра сябе, а больш пра час. Ды не толькі пра сённяшняе падзеі, хоць і яны таксама не былі абдзены ўвагай, а пра час як сукупнасць мінулага, сучаснага і будучыні. Будучыня і можа быць перспектыўнай, калі ўрокі мінулага мы засвоім як мага лепш і ў найбольш аб'ектыўным іх асэнсаванні, прытым увяжам з рэаліямі дня сённяшняга.

Як і чакалася, закраналіся асноўныя моманты багатай нацыянальнай гісторыі. Ненавязліва праводзілася думка аб тым, што дзяржаўнасць Беларусі пачалася зусім не ў 1919 годзе, як падавалася не адно дзесяцігоддзе. І нават не ў 1991 годзе, хоць менавіта з гэтага моманту наша рэспубліка стала суверэннай. Мікола Іванавіч кідаў позірк у беларускую даўніну, а ў выніку погляд прысутных на тмя падзеі становіўся таксама відучым.

Н. К.

ДЗЕЦЯМ
АБ БЕЛАРУСІ

Такую назву мае кніга Лідзіі Макаранкі, што выйшла зусім не ў стольнім Мінску, а ў Мазыры. Праўда, зарэнтавана яна не толькі на саміх юных чытачоў, а і на тых, хто мае непасрэднае дачыненне да іх выхавання. А гэта, як вядома, класныя кіраўнікі, выхавальнікі ў дзіцячых садах, ды і бацькі. Адно ў гэтым выданні з карысцю для сябе ўспрымуць метадычныя распрацоўкі, другіх прывабіць фактычны матэрыял. Але, як бы там ні было, карысць ад кнігі будзе немалая, бо атрымалася яна такой, што дае спажыву для роздуму кожнаму, хто хоча больш ведаць пра Беларусь.

Дарэчы, першы раздзел так і называецца — "Гэта цікава ведаць...". Аб змесце яго можна меркаваць хоць бы па назвах такіх матэрыялаў: "Беларусь не ведала маналіі адной манеты на працягу большага адрэзку сваёй гісторыі?", "Наша сталіца", "Як нараджалася кніга", "Таварыш" і "спадар", "Якія гарады былі сталіцамі Беларусі?"...

Яшчэ больш канкрэтны другі раздзел — "Хто такі...". Адрэзку ж ідуць кароткія нарысы жыцця і дзейнасці Льва Сяпегі, Сімона Полацкага, Ефрасініі Полацкай, Сымона Буднага, Кірылы Тураўскага, Кастуся Каліноўскага, Міколу Гусоўскага і іншых, хто назаўсёды ўвайшоў сваімі добрымі справамі ў гісторыю Бацькаўшчыны.

Заклучны, трэці раздзел адэкватны самой назве кнігі. Вось толькі асобныя раздзелы яго: "У гасцях у беларускіх часопісах", "Ранішнік "Чаму ж мне не пець?", "Музычная гасцёўня "Беларускія кампазітары дзесяцім"...

"РОДНАЕ СЛОВА",
N 5

Нумар адкрываюць штрыхі да творчасці Б. Сачанкі "Пошукі ўласнай сцяжыны" П. Навуменкі. У гэтым артыкуле ў сувязі з 60-годдзем з дня нараджэння сямнага пісьменніка і выдатнага беларуса-адрэджэнца даецца прыняцыйная ацэнка здзейснага ім. А. М. Яфімава ("Сее сонцам свой палетак...") разважае пра творчасць В. Віткі (Цімоху Васільевічу, як вядома, нядаўна споўнілася 85 гадоў).

Друкуюцца заканчэнні артыкулаў І. Навуменкі "На струнах душы" (жыццё і творчасць Э. Бядулі), Л. Рублеўскай "Як мне далей любіць такі народ?" (беларускі міф у паэзіі маладых літаратараў 80-90-х гадоў", пасляслоўе І. Ждановіча "Спраўджванне міфаў, альбо Сіла пазычнага радка"), Т. Шамякінай "Прырода і культура", артыкулы Г. Каржанеўскай і В. Скоробагатава "Хвалу спяваць хачу ўспамінам верным..." (рамантызм у беларускай музыцы), С. Галоўкі "Вітаю вас, шляхі-дарогі!" (з гісторыі стварэння мастацка-мемарыяльнага комплексу "Шлях Коласа"), В. Леці "Там возера Свіцязь..." (пісьмовая культура Наваградчыны ў XIII—XIX стст.), працяг артыкулаў Т. Габрусь "Зоркі над Нёманам" (архітэктурнае спадчына Гродзеншчыны), В. Куляшовай "З радаводу Аракадзі Куляшова", М. Скобла прадстаўляе паэта А. Вераб'я.

КРАЮ
ГАРОТНЫ,
УСЛАЎЛЕННЫ
ЛІРАЙ...
ЧАС

А я думаў спачатку, што час
Дзесьці побач імчыцца па травах.
Ён здаваўся тады без акрас.
Час, які ён? — імклівы, бялявы...

І калі я не лётаў у сне
(То да сталасці спежка прама),
Я тады ўжо адчуў, што мяне
Ён, як быстры рысак, абганяе.

І гады мае ўжо не ішлі,
А ляцелі сваёй чарадою.
Не адчуў, не заўважыў, калі
Час на скроні дыхнуў сівізнаю.

І мільгнуў у кірунку сваім,
Не спыніць: не стаіць прад вачыма.
І цяпер зразумеў я, што з ім
У абгонку гуляць немагчыма.

Цішыня не ўскалыхнеца.
Ноч згучаецца цямей.
Тэлевізар, як цяпельца,
Згуртаваў кружком людзей.

Ён ўжо даўно не рэдкасьць —
Кожны дома фільм глядзіць.
Ды лягчэй вайны той сведкам
Разам боль свой варушыць.

І сядзяць у задуменні,
Як суседзі-землякі.
Згуртаваў іх фільм ваенны,
Паяднана іх боль людскі.

Не ідуць дадому госці.
Тое ім яшчэ баліць,
Што калісьці ў маладосці
Давялося перажыць.

Дні былыя ветэранам
Зноўку вернуты вайной...
Ды жыццё па-за экранам
Не лягчэй, чым у кіно.

Хоць бы голас, хоць бы слова.
Затаіў дыханне дом.
Хто насуніў густа бровы,
Хто слязу змахнуў крадком.

З дымам — жыгта, з дымам — стрэхі.
Кроў, знішчэнне на вайне.
Ды кіношных жахаў рэха
За сапраўднасць не страшней.

А над хатай — дождж абложны.
Не канчаецца кіно.
Не ўваходзіць свет трывожны
У блакітнае вакно.

Не чутна ні крыку, ні піску.
Ніхто не заціснут чаргой.
А некалі ж хлеб быў па спіску.
Буханка за кожнай душой.

І памяць, як ветразь напята,
Балючая памяць мая.
Бо тут жа і я ў сорак пятым
За хлебам ваенным стаяў.

Вайна засталася далёка,
А стаў у чаргу я — і зноў
Мяне скаланула, як токам,
Штурхнула да страшных гадоў.

І цісне ваеннае неба,
Трымаюся ледзь на нагах...
Сягоння не душаць за хлебам,
Ды ўсё ж насцярожыць чарга.

І думка жажнеца імкліва:
Час хоча той год паўтарыць?...
Не дай жа мне, Бог літасцівы,
Да гэтага часу дажыць.

ВЕТЭРАНАМ-
ФРАНТАВІКАМ

Вы для мяне — мае браты старэйшыя.
Вас мала засталася у жывых.
Кагорта ваша
З кожным годам меншае,
Нібы пасля прарываў штурмавых.

Хрышчоныя апошняю вайною,
Не ціснулі вы на дно транспэй...
А сёння вы ў калыцы гадоў, якое
Змыкаецца, спіскаецца тужэй.

Адно вам засталася суцяшэнне:
Сяброў і наступленні ўспамінаць.
І папаўнення, як таго забавення,
Час не дае. Няма адкуль чакаць.

Цярплівыя. Такое пакаленне!
Здзіўляеце аднаннем франтавым.
Ці знаеце,
Што вы ў тым акружэнні,
З якога ўжо не вырвацца жывым.

АЛЯКСЕЙ ПЫСІН

Свігала на Праспекце Міру.
Яшчэ ў дрымоце Магілёў...
А ён не расставаяўся з лірай,
Да ранку з ёй размову вёў.

З дрэў лісце асыпала восень.
Вятрыска гнаў яго, кружыў.
Паэт лістком застыў, здолася,
На доме тым, дзе марыў, жыў.

Яго ўявіў лістком адзіным,
Што зліўся з роднаю зямлёй,
Неадарваны ад радзімы
І ад паэзіі святой.

Не давлялося з ім на стопцы
Узяць у нейкім "венярку".
Ён пры сустрэчы: "Як там хлопцы?" —
Пытаў і паціскаў руку.

Я ў сябрукі не набіваўся:
Ён — слынным, ён — з франтавікоў.
Я адчуваў, што ён пытаўся
Пра аднагодкаў-друзбакоў:

Пра Пімена і пра Міколу
Пра Аляксея, Кастуся...
За імі — кананадны голас,
Вайны пяхучая сляза.

Не лез, дзе падзялілі славу,
Не падаваў там голас свой.
Прайшоў баі і пераправы,
Як ратнік — на перадавой.

Не гаваркі і не практычны,
Любіў ён слухаць і маўчаць.
Не ўмеў узнёсла, артыстычна
Свае радкі рэкламаваць.

Не прабіўны ён і не ўвішны,
На сцэну не ўзлятаў паўскач.
Калі ўзыходзіў, дык, між іншым,
Казаў: "Няўмелы я чытач..."

А думка значная, скразная.
І словы ўсе ў суладзі з ёй
І сёння сэрца працінаюць
І мудрасцю, і глыбінёй.

Чытаю надпіс пацямнелы.
Тут жыў паэт, тут бачыў сны...
Знай, як лісток той азалелы,
Прыбіла вечнасць да сцяны.

Краю гаротны, услаўлены лірай,
Краю мой родны!
Вякамі да волі ішоў,
Давялося цярпець і гібець...
Колькі жывеш, ворагаў грозных
Адбываўся ад ворагаў грозных
І баяўся,
Што можаш яшчэ анямець.

РЫБІНА

Вялікая Рыбіна жыла ў рацэ некалькі гадоў. Мужчыны ў пасёлку, большасць з якіх былі рыбакі-аматары, часам гаварылі пра рыбіну, нават пры сустрэчы іншы раз пачыналі гутарку з яе, як, напрыклад, японцы пачынаюць размову з абмеркавання надвор'я. Забываліся пра рыбіну зімой, але як толькі знікаў лёд, над вірамі зноў уздымалася ў паветра вялізная цела рыбіны, і ўся драбязя ўроссып кідалася ратавацца, а рыбіна шчыравала і радавалася жыццю, і людзі здзіўляліся ёй і меркавалі, як злавіць яе, бо людзі былі людзьмі, а рыбіна — рыбінай.

Мясцовыя старыя спачатку казалі, што гэта ўвогуле можа і не рыбіна, а потым сцвярджалі, што ўсё-такі рыбіна, мо, бялуга ці які асяцёр, які выпадкова заплыў сюды здалёк і не хоча вяртацца ў свае родныя мясціны. Яна харчавалася, дарэчы, дробнай рыбай і штодзень ганяла яе па рэчцы, як пастух свой статак. Злавіць яе, здавалася на першы погляд, лёгка, але рыбіна была вопытная і навучылася абмінаць усялякія пасткі, што ставілі ёй людзі. Яна стала адметнасцю ракі, і калі прыезджага чалавека хацелі здзіўіць, то вялі яго на бераг, і той назіраў, як рыбіна раптоўна выскаквала з вады і зноў хавала сябе ў хвалях.

І тады твар чужынца пакрываўся чырванню, а ў вачах, калі ён быў рыбаком, з'яўляліся ліхаманкавы бляск і адлучанасць апантанга. І ён рабіў чарговую "арыгінальную" прыладу для лоўлі, сядзеў на вірах адвячоркам і бегаў раніцай па плёсе — але ўсё дарэмна.

Так мінаў спякотны травень, у буйной квецні адыходзіў чэрвень, а за ім ішоў ліпень і купальскія вогнішчы, рэчка перасыхала, набліжаўся жнівень, а рыбіна біла і біла на вірах — і так штогод.

У пасёлак неяк прыехаў на адпачынак малады біёлаг, сам з тутэйшых. Ён, як і ўсе, пабываў на вірах, бачыў рыбіну і сказаў, што гэта белізна ці жэрэх вельмі вялікіх памераў, але ж нічога незвычайнага, дадаў, у ёй няма. Вага — кілаграмаў пятнаццаць, з сямейства карпавых, прамысловага значэння не мае, назва па латыні — аспіус. Ён хацеў злавіць рыбіну, але гэта яму не ўдалося.

Мясцовыя мужчыны спынілі паляванне на рыбіну, і толькі калі жанчыны, якія мылі ў рацэ бялізну і якіх рыбіна часта пужала, знянакту выскакваючы паблізу з вады, кіпілі з іх, тады хто-небудзь страсаў з сябе цяжар няўпэўненасці, збіраў свае рыбацкія прылады і ішоў на віры.

Рыбіне, а гэта сапраўды быў жэрэх, здавалася, што яна жыве заўсёды. Заўсёды цякла імкліва рака, пераходзіў яе ў адным і тым жа месцы статак, заўсёды стагналі і кіпкілі кнігаўкі, а ноччу скрыгаталі драчы на паплавах, у адзін і той жа час праплываў па рэчцы буксір, і заўсёды людзі хацелі яе спаймаць.

Некалькі разоў рыбіна ледзь не загінула, і ў глыбінях яе памяці засталася засяпруга аб небяспецы. Двойчы яна заблытвалася ў сетцы, але выратавала яе тады някемліваць браканьераў і тое, што лавілі яны ноччу. Адноўчы яна выслізнула з-пад нізу нерата, а ў другі раз (тады яна ўжо была амаль пяцігадовага ўзросту і дасягнула дзесяцікілаграмавай вагі) проста прабіла сетку сваім целам. Удача была з ёй і тады, калі некалькі гадоў таму яна схапіла бляшню і, хаця і не паспела праглынуць яе, кручок усё-такі зачэпіўся за храшч у роце. Пасля таго на ніжняй губе застаўся доўгі шнар. Яе яшчэ некалькі разоў акружалі сеткамі, імкнуліся закалоць восцамі, стралялі з падводнага ружжа. Так было кожны год і так ішоў час, а рыбіна ўсё жыла, бо ёй шанцавала.

Сёлета рыбіна пачала адчуваць, што нешта змянілася ў ёй самой. Усё больш назалілі маторныя лодкі, якія сноўдалі па вірах нават ноччу. Цеснай і мелкай, здавалася, становілася рэчка, менш заставалася сіл, каб здабываць ежу, знаходзіць прытулак і хавацца ад небяспекі. Калі-нікалі рыбіна разумела, што, пэўна, гэта лета — адно з апошніх у жыцці, і што хутка час вялікіх перамен. Дрэнной прыкметай было і тое, што вышэй на вірах аб'явіўся сапернік — рыбіна яе віду, які хаця і пазбягаў сустрэчы, але ж часта заплываў на яе ўчастак, дзе паляваў на дробязь. А днямі яе напатаў першы адчувальны ўдар. Рыбіна часта засынала днём, хаваючыся ў траве, дзе яе не так непакоілі маторныя лодкі, але ж не ўбераглася. Яна, пэўна, задрамала, бо не пачула, як адна з іх бязгучна праплывала прама над ёй (матор заглох і чалавек на плыву рамантаваў яго), а потым чалавек надзеў на дыск рухавіка скураны шнур, трагануў яго, матор запрацаваў, і ёй балюча ўдарыла па спіне і расскла бок. Рана ўсё больш раздражняла рыбіну.

Яна ўжо не жартавала з людзьмі, раптоўна выскакваючы з вады, не блытала лёскі рыбакам, і не пужала жанчын, якія хадзілі мыць бялізну. Цяпер яна проста назірала за тым, што робіцца навокал, і

зрэдку харчавалася верхаводкамі, якія нерасціліся ў траве.

Яна пастаянна бачыла на беразе хлопчыка, які хутка рос і цяпер спрытна плаваў і ныраў і часта глядзела на яго пад вадай, з травы, а хлопчык не бачыў яе.

Хлопчык быў пагодкам рыбіны, бо яны нарадзіліся ў адзін і той жа год і нават месці, але ніхто з іх, вядома, не ведаў пра гэта. Хлопчык хадзіў у школу, перайшоў у трэці клас. Ён умела вудзіў: спачатку звычайнай вудай з адным кручком, потым навучыўся ставіць нанач пад бераг донкі на акунёў і ляшчоў, старожкі на шчупакоў, здабываў, як толькі сядзе лёд, тлустых ментузоў. Валасы ў хлопчыка за лета выгаралі на сонцы і рабіліся белыя, як смятана, а босыя ногі заўсёды былі ў пухірах ад пакусаў аваднёў.

адваяваць у яе некалькі метраў лескі.

Хлопчык ніколі не жадаў злавіць Вялікую Рыбіну, але ў ім ажыў прыхаваны першабытны інстынкт, які прысутнічае ў кожным з нас.

Сонца між тым паволі спаўзала да цёмнай рысы даягляду. За ракой цягнуўся поплаў, у канцы якога стаялі некалькі будынкаў. Бераг быў бязлюдны, і толькі спутаны конь пасвіўся ўдалечыні. І хлопчык і Вялікая Рыбіна былі адны.

І тады рыбіна павяла сябе здзіўна. Яна нібы згадзілася, прыняла як належнае тое, што здарылася, і скіравала да берага. Хлопчык толькі ліхаманкава зматваў леску на шпульку. Урэшце з'явіўся яе плаўнік, потым ён убачыў магутную цёмную спіну рыбіны — яна была такая вялікая, што ён не мог нават сабе ўявіць. Рыбіна выплыла з вады і пасоўвалася ўсё бліжэй і бліжэй і ўрэшце выцягнулася ва ўсю даўжыню на

для дзяцей.

— Маё прозвішча Даўгапалец, — прадставіўся высокі мужчына і дадаў: — З вашага балкона ўпаў чалавек. Па словах гаспадыні, — ён кінуў у бок жонкі, — гэты мужчына спускаўся зверху і сарваўся. Пры ім знайшлі паперу. Прозвішча — Дзяткоў Алег Іванавіч, прадаваў інструктарам па фізкультуры. Вам гэта што-небудзь гаворыць?

— Не... — адказаў Макаравіч і дадаў: — Можна, злодзеі? Фізікультурнікі — яны ўсе такія.

— Высветлім, — сказаў Даўгапалец. — Яго пакуль што аперыруюць.

Двое маладых супрацоўнікаў перагледзіліся. Па-ранейшаму холдзячы па пакоі, іх начальнік кінуў аднаму:

— Пазвані ў бальніцу. Той пайшоў у суседні пакой, дзе быў тэлефон. Дзверы за сабой ён прычыніў, а

Юры СТАНКЕВІЧ

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

Хлопчык прыйшоў адвечоркам, наладзіў вудай верхаводак, і пачаў кідаць у віры спінінг. Потым на кручку замест бляшні ён замацаваў жывую верхаводку і тая сплывала ўніз, а за метр ад яе цягнуўся белы пласцікавы паплавок у выглядзе бурбалкі.

Рыбіна доўга назірала за ўсім гэтым, а потым боль у спіне нечакана паменшаў, яна адразу з палёгкай задрмамала і не ведала, колькі часу прайшло, а калі прагнулася, адчула, што галодная і схпіла праплы-ваючы побач верхаводку, і жажнула, бо запознена зразумела, што гэта нешта штучнае і небяспечнае, і можна было яшчэ выплюнуць яго, але яна сіснула рот і, марудзячы, паплыла ўбок, нібы правяраючы, сапраўды штучная гэта нажыва ці не, і раптам адчула боль. Кручок ўпіўся ў сквінцу, і тады рыбіна, нібы ачуныўшы, з усіх сіл ірванулася ў глыбіню.

Хлопчык раптам убачыў, як на месцы паплаўка ўзнік вірок. Машынальна ён падсёк і пачуў трэск — гэта запрацаваў тормаз шпулі, і леска імкліва пабегла ў глыбіню.

Хлопчык вырашыў, што на жыўца трапіў шчупак, і схпіўся рукой за леску, але яго пацягнула ў ваду, і ён зразумеў, што гэта не так. І толькі калі плаўнік рыбы вытыркнуўся з вады і зноў знік, а яна зрабіла круты віраж і павярнулася на імгненне белым, у жоўтых плямах бокам, ён здагадаўся, што падсёк Вялікую Рыбіну.

Лескі на шпулі было метраў пад семдзесят. Хлопчык паспрабаваў затрымаць яе імклівы бег, але рыбіна цягнула моцна, а леска ўпівалася ў далоні, пальчаткі ж — ні нават якой ануцы, у яго, вядома не было. Ён паспрабаваў з усяе сілы стрымліваць рыбіну, але тая раптам зноў павярнула і паплыла назад, нібы знарок дапамагала яму, і ён пачаў ліхаманкава зматваць леску. Хлопчык падумаў раптам, што калі ён здолее выцягнуць рыбіну, то за яе дадуць шмат грошай.

Але такую рыбіну, калі яе спаймае, прадаваць няёмка, — ліхаманкава меркаваў ён. Тым больш што трэба спачатку спаймаць яе.

Між тым рыбіна, змяніўшы напрамак, пакнула ўверх па рэчцы, і леска зноў нацягнулася, як струна. І хаця гэта і было дарэчы, таму што супраць плыні рыбіна губляла шмат сіл — яна вяла рэй, і хлопчык ведаў гэта.

Потым рыбіна рэзка павярнула ўбок і адначасова выскачыла з вады, і тады хлопчык спалохаўся, што лопне леска. Ці яго зацягне ў раку, але рыбіна зноў паплыла назад, нібы даючы яму палёгку. Так прайшло з паўгадзіны і рыбіна стамілася, стаміўся і хлопчык. Яму дапамагала тое, што на беразе раслі кусты вербняку, за галіны можна было ўчапіцца рукой і, наматаўшы леску на другую руку, стрымліваць рыбіну. А потым рыбіна зноў ірванула, далоні яму апякло, і ён не стрымаўся і ўпаў у ваду, але дрэўца спінінга не выпусціў. Шорты і майка яго сталі мокрымі і выпаліліся ў глей. Рыбіна ж быццам перадумала, памяншала свае планы, зрабіла паворот, і хлопчык зноў здолеў

мелкаводзі і лягла на бок. Вока яе глядзела на хлопчыка.

Дрыготкімі рукамі ён пацягнуў рыбіну яшчэ, і выцягнуў яе ўрэшце на глей. Усё ён пахіліўся, потым уклечыў і пачаў дзягваць кручок з рыбінага рота.

Кроў з яго парэзаных лескай пальцаў змяшалася з крывёй рыбіны. Ён правёў далонню па яе белым жываце і адчуў, як яна здрыганулася ад яго дотыку. Рыбіна глядзела на яго, ён гэта адчуваў.

“Дзіўна тое, — падумаў хлопчык, — што жывое, каб жыць, павінна з’ядаць такое ж жывое, як і само”.

Сонца схавалася за даяглядам, і рака стала цёмнай і быццам застыла, як студзень, толькі калі плыла якая трэска ці пучок водарасцяў, хлопчык адчуваў, што вада бязжыва імкліва, як і заўсёды.

Ён сеў на беразе і, схпіўшы рукі, пачаў глядзець на ваду. Рыбіна бяледа ля яго ног, і вока яе, як і раней, глядзела на хлопчыка. Час ад часу рыбіна рабіла ўдых, вяла варушыла хвостом, па целе яе прабягалі дрыжкі і зноў замірала. Яна ўсё яшчэ была жывая, хлопчык ведаў.

Раптам яго ахапіла туга. Пачуццё было незвычайна моцнае, і ён сіснуў зубы, каб не заплакаць. Ён нібы ўпершыню адчуў прывіднасць усяго, што яго акаляла, і вызначыў тую рысу, за якой жывое пераходзіць у нежывое і памірае. Ён адчуў хуткаплыннасць жыцця. Значна пазней гэта пачуццё зноў прыходзіла да яго: калі зразумеў, што ён змагаецца за сваё існаванне адзін і дапамогі чакаць не варта; пасля блізкасці з жанчынамі, а таксама, ён ведаў, прыйдзе і ў той час, калі яго сэрца адлічыць закладзеную ў генах колькасць удараў і спыніцца назаўсёды.

ВОСЬМЬ ПАВЕРХ

Вяртаючыся з чарговай камандзіроўкі, Макаравіч убачыў каля свайго пад’езда купку людзей. Былі сярод іх і знаёмыя, але яны адводзілі вочы. Макаравіч падышоў да суседзяў.

Яму расказалі, што практычна гадзіну таму з восьмага паверха іх дзевяціпавярховага дома зваліўся хлопец. Упаў на клумбу, але быў яшчэ жывы, калі прыехалі “хуткія” і міліцыя.

У ліфце Макаравіча ашаламіла раптоўная думка. Клумба, на якую зваліўся незнаёмец, была якраз пад вокнамі яго кватэры на восьмым паверсе.

Макаравіч адчыніў дзверы і яшчэ з парога пачуў галасы. У пакоі знаходзіліся супрацоўнікі міліцыі ў цывільным: брыгада крымінальнага вышуку, як яны адракамендаваліся. Двое з іх — маладзейшыя, сядзелі ў крэслах, а трэці — старэйшы, высокі, з ранняй лысай, рухаўся ў невялікай свабоднай прасторы паміж кніжнымі паліцамі, сталом і тэлевізарам ў куце. Жонка з плямамі румянцу на шчоках — пэўна ад хвалявання, дагледжаная і прыгожая стала прыгажосцю, уласцівай здравым жанчынам, якія сочаць за сабой, сядзела на канапе. Дачка, як ведаў Макаравіч, адпачывала ў летнім лагеры

калі выйшаў, то нешта прашаптаў начальніку на вуха.

— Так, — сказаў Даўгапалец, — Вось гэта ўжо гарачэй!

Маладыя супрацоўнікі зноў перагледзіліся, і той, хто хадзіў званіць, усміхнуўся. Яны, як па камандзе, усталі і пайшлі да выхаду.

— Што ён сказаў там, у бальніцы? — затрымаў Макаравіч іх начальніка. — Чакайце, спадары!

— Нічога істотнага, — сказаў Даўгапалец і фыркнуў.

Яны пайшлі. Макаравіч зачыніў за імі дзверы і вярнуўся назад. Жонка ўжо ляжала на канапе, прыскакачы да лба мокрыя ручнікі. Макаравіч зноў сеў у крэсла.

— Можна, растлумачыш, чаму з балкона скачуць мужыкі?

— Ты ведаеш столькі, сколькі і я, — адказала яна.

— Ты бачыла таго летуна? — спытаў ён.

— Не. Яго павезлі ў бальніцу. І кінь свае жарты.

Яны памаўчалі.

— Я спускаўся ўніз, — сказаў Макаравіч.

— Паесці зрабі сам.

Ёсці ён не стаў, а спусціўся ўніз і агледзеўся. Ля злашчаснай клумбы нікога ўжо не было, у вокнах гарэла святло, неба ў россыпе зорак цямнела над галавой. Было цёпла.

Макаравіч падышоў да клумбы. У святле ад акна ён убачыў прымятыя кветкі і глыбокую ўвагнутасць на месцы падзення. Макаравіч зірнуў угару, на вокны сваёй кватэры, і зноў задумаўся над тым, што гэты незнаёмы малады Дзяткоў рабіў там, на даху дома, а потым на яго балконе.

“А што, калі зараз пасхаць у бальніцу?”

— Макаравіч памятаў, што бальніца не так далёка. Там аднойчы выдалілі гланды дачцэ. “А можа, яго павезлі куды-небудзь у іншую бальніцу? — падумаў. — Не, не павінны, бо яны ж, пэўна, спыталіся...”

...Бальніца месцілася ў некалькіх чатырохпавярховых будынках. Макаравіч знайшоў хірургічны корпус і апынуўся ў ярка асветленым прыёмным пакоі. Некалькі чалавек сядзела на крэслах, кульгаў на мыліцах непаголены мужчына з загіпсанай нагой, прабеглі ў дзверы дзве дзяткіны ў белых халатах. За шклянкой перагародкай сядзела жанчына.

Макаравіч пачаў хадзіць узад-уперад. Жанчына за перагародкай падняла галаву.

— Што вы бегаеце, як на бульвары? — незалебіла яна. — Па якой справе?

Макаравіч падышоў бліжэй.

— Да вас нядаўна прывезлі мужчыну.

Ён зваліўся з даху. Хачу пра яго даведацца.

— Выйдзе старшая медсястра — тады пра ўсё і даведаецеся.

Макаравіч паціснуў плячыма. “Можна, пайсці адсюль?” — падумаў ён.

Але насустрэчу яму падняўся ўжо малады хлопец, высокі, чарнявы, з шырокім падціснутым ротам, у трыкатажнай майцы. На майцы было напісана па-ангельску вялікімі літарамі “LOVE”. Ён выцягнуў з кішэнкі пачак цыгарэт і паказаў Макаравічу на выхад.

— Выйдем!

У святле ліхтара хлопец чыркнуў запалкай, прагна зацягнуўся і дурнавата паглядзеў Макаравічу ў твар.

— Я брат Алега, — сказаў хлопец і сплонуў пад ногі. — Пазванілі вась, добра, што я да тэлефона падышоў, маці нічога не сказаў, а сам сюды.

— А, дык ты брат таго фізікультурніка, — здагадаўся Макаравіч.

— А ты хто? — спытаў хлопец.

— Ён зваліўся з майго балкона, — сказаў Макаравіч.

Дзяткоў-малодшы з цяжкасцю ўзважваў нешта. Змена самых розных пачуццяў адбівалася на яго невялічкім тварыку.

— Хто яго загубіў? Хто?! — раптам істэрычна закрываў ён, падскочыў да Макаравіча і схпіў яго за каўнер курткі. — Ты?!

— Ты што, дурань, звар’яцеў? — спытаў Макаравіч.

— За жонкай трэба было больш глядзець, вась што! — зашыпеў прама яму ў твар Дзяткоў-малодшы. — Такого хлопца загубіла! — Ён вылаяўся.

Макаравіч пачаў асэнсоўваць інфармацыю.

— Ану, ціха! — прыкрыкнуў ён. — Лямантуеш, як баба!

— Гэта я — баба? — завішчаў Дзяткоў-малодшы і кінуўся на яго.

Макаравіч разлічана стукнуў яго, і даволі моцна. Дзяткоў-малодшы пахіснуўся, ледзь не ўпаў, і раптам заплакаў.

— Ну, супакойся, дурань, — сказаў яму Макаравіч, — пайшлі сядзець, абмяркуем: чаму твой брат паехаў з даху.

Свяцілі ліхтары. На бальнічным двары было пуста. Ён адвёў Дзяткова-малодшага да лаўкі.

— Гавары, — загадаў Макаравіч.

— Ён пакахаў яе, разумееш? Працаваў у летнім лагеры, там, дзе зараз ваша дачка. Там яны і пазнаёміліся. А цяпер яна, сука, яму нават дзверы не адчыніла, вась ён і палез праз дах...

— Навошта ж хавацца? — спытаў Макаравіч. — Сказалі б прама, і не было б у клумбе ямы. — Ён усміхнуўся з рыфмы.

— Я з ім перад тым гаварыў, — сказаў Дзяткоў-малодшы, — Хіба ж ён мяне паслухае?

— Хм, нешта я не зусім разумею, хто там каго кахаў, — Макаравіч падняўся з лаўкі.

— Пайду, — сказаў ён. — Каханне — вялікая сіла, але ўсё лухта, мой юны сябар. І гэта таксама.

— Каб толькі жыць застаўся, — тужліва заенчыў Дзяткоў-малодшы. — А што я маці скажу? Га, піжон? Прабач, канешне.

— Бывай, дурань, — сказаў Макаравіч.

— Пакуль...

— Што рабіць будзеш? — спытаў Дзяткоў-малодшы.

Макаравіч паціснуў плячыма.

Ён пайшоў пешшу. Па дарозе Макаравіч успомніў Леначку з іх вытворчага аб’яднання, якая яму сімпатызавала і папросту дзялілася з ім сваім жыццёвым вопытам. Вопыт яе зводзіўся да аднаго. “У кожнай жанчыны павінна быць тры мужчыны, — прапінвала яна сваю ідэю. — Адзін — для цела, другі — для грошай, і трэці — для душы”. Макаравіч цяпер успомніў і ўсміхнуўся, ідучы. Ён ведаў самае галоўнае: што ўсё зменлівае, што час падліскае і трэба паспець, інакш ён “праваліцца”, як, здарасца, правальваецца ў сваёй “зоне” футбольны абаронца, якому застаецца потым толькі глядзець, як забіваюць у вароты гол і набліжаецца параза. Подых такой паразы Макаравіч ужо даўно прадачуваў. Ён не ведаў, што тут будзе толк, і хацеў аднаго: запатэнтаваць адной прыватнай фірме сваё вынаходніцтва, а потым увогуле “зліняць”. Ён шмат працаваў, а астатняе яго мала цікавіла.

Ліфт падняў яго на восьмы паверх. Ён адчыніў кватэру, зайшоў і прыслухаўся. Потым знайшоў у шафе пабуцталы гарэлікі і выпіў проста з рыльца. У спальным пакоі было ціха.

— Ты мне скажы, — разумеючы, што ўсё добра чутна праз дзверы, спытаў ён, — я ў цябе для чаго: для грошай, для цела ці для душы?

Ён пайшоў у пакойчык, які, звычайна, прапаноўвалі гасцям, расклаў крэсла-ложак, дастаў падушку, прасцірада. Зняў са сцяны свой партрэт — намаляваў сябар, мастак-аматар. З партрэта глядзеў на яго малады мужчына: лоб нізкі, шырокі, нос доўгі, падбародак звычайны, вочы былі намаляваны старанна, але выраз іх быў нібы ў барана. Макаравіч засмяўся і шпурнуў партрэт у кут.

— Маё тат было цела, а заўтра адцясла, — сказаў ён.

Макаравіч назаўтра з’ехаў з кватэры і пачаў жыць у Леначкі, якая быццам ніколі не здзіўлялася, што ён пайшоў ад жонкі. Ён некай уладкаваўся, і пакуль чакаў суда на развод, толькі зрэдку ўспамінаў сваё ранейшае жыццё, кватэру на восьмым паверсе, былую жонку. Некалькі разоў яму снілася дачка, а потым перастала.

АДЗІН З ЛЕПШЫХ НА ПАЛЕССІ

Самадзейны мастак Аляксандр Харашун з Давыд-Гарадка Столінскага раёна лічыцца адным з лепшых пейзажыстаў на Палессі. Яго работы, выкананыя алеем, выстаўляліся ў Брэсце, Мінску, Венгрыі. І ўсюды ім спадарожнічаў поспех. Многія карціны майстра закупілі музеі, прыватныя калекцыянеры.

На здымку: мастак Аляксандр Харашун і яго памочнікі жонка Ніна і дачка Надзя, сям'я класіца мясцовай школы, якая сама ўжо чатыры гады актыўна малюе.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

СПЕКТАКЛЬ ПЕРШАКУРСНІКАЎ

Студэнты рэжысёрскага аддзялення (Беларускі ўніверсітэт культуры) паказалі экзаменацыйны спектакль па філасофскай казцы Экзюперы "Маленькі прынц" (пераклад з французскай Н. Мацяш). Падзея сама па сабе, здавалася б, звычайная, калі б не дзве акалічнасці. Па-першае, не часта за спектакль бярэцца 1-ы курс (звычайна студэнты абмяжоўваюцца курсамі). А па-другое, з "Маленькім прынцам" (кіраўнік курса і рэжысёр З. Пасюціна) навушчанам пашчасціла з'ездзіць на сусветны тэатральны фестываль у Стасбург.

Дзякуючы выразнай пластыцы (харэограф А. Рыбчынская) і мастацкаму афармленню (кампазітар А. Бурак, мастак Д. Мохай), таксама шырокай вядомасці твора, замежныя гледачы не мелі праблем з разуменнем спектакля. Праблема ў іншым: не ва ўсіх навушчанцаў платнай групы хапае сродкаў на далейшую вучобу. Рынак у нас, на жаль, пачынаецца зусім не з эканомікі...

Г. З.

ВЕЧНЫ ІЕРУСАЛІМ...

3000-годдзе Іерусаліма... Вялікая дата Вечнага горада, які захоўвае подых гісторыі, старажытныя вуліцы якога чуюць крокі хрысціян, мусульман, іудзеяў... У свае тры тысячы гадоў белаканенны горад — прыгожы і загадкавы. І грандыёзная дата ў ягонай гісторыі адзначаецца па ўсім свеце. Наладзілі Дні культуры Ізраіля з гэтай нагоды і ў Мінску. У Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся літаратурна-музычны вечар. Выступілі на ім беларускія музычныя калектывы, у тым ліку ансамбль салістаў "Класік-Авангард", інструментальныя трыо і квінтэт, салісты, а таксама дзіцячы хор Сусветнага юрэйскага агенцтва "Сахнут" (мінскае аддзяленне) і іншыя выканаўцы. Гучала музыка сучасных Ізраільскіх кампазітараў М. Капітмана, Ц. Аўні, Х. Александрэ, гучалі вершы Ізраільскіх паэтаў у выкананні вядомых артыстаў М. Захарэвіч ды В. Анісенкі. На канцэрце было шырокае дыпламатычнае прадстаўніцтва. Субсідзіравалася ж імпрэза пасольствам Ізраіля ў Беларусі.

Пад знакам Дзён культуры Ізраіля ў многіх краінах адбываюцца самыя розныя мерапрыемствы: канцэрты, вернісажы, закладка памятных "Іерусалімскіх" аляў. У Мінску, як вядома, выступіў Ансамбль Арміі абароны Ізраіля, была наладжана экспазіцыя кніг, прайшла прэм'ера спектакля на сцэне Рускага тэатра.

М. МЕЛАГРАНА

Аператар Уладзімір Васінеўскі — адзін з тых удзельнікаў фестывалю "Залаты віцязь", каго ганаравалі прафесійным дыпламам. За ягонае аператарскае майстэрства. За фільм "Пастка для зубра". Спаткацца з майстрам, аднак, была даўняя нагода.

ЯК УЛАДЗІМІР ВАСІНЕЎСКІ І ВІКТАР ШАВЯЛЕВІЧ ЗНАЙШЛІ АДЗІН АДНАГО.

— Там, ведаецца, — перажывае Уладзімір Фаўставіч, — у "Пастцы для зубра", ёсць недакладнасці аператарскія. Якія я бачу. І мне сорамна. Адчуваю, што не давеў усе да абсалютнае дасканаласці, хоць і мог. Праўда, акрамя мяне, гэтага ніхто не заўважае... Хіба

леніс. Яшчэ больш здзівіцеся, калі скажу, што ўпершыню ўбачыў яго работы на рэпрадукцыях. Уражае ўсё. І музычны жывапіс з рознымі рытмамі ды танальнымі супастаўленнямі па каларыце, і сімвалічныя выявы... Адзін час я нават з яго пераймаў, але добра, што нічога падобнага ў мяне не атрымалася. Такой моцы эстэтычнага стрэсу, менавіта стрэсу, я не зведаў больш ніколі...

ЯК УЛАДЗІМІР ВАСІНЕЎСКІ НЕ ЗРАБІЎСЯ ЮРЫЕМ ІЛЬЕНКАМ.

— Я вучыўся ў Кіеве, не ў Маскве, — удакладняе Уладзімір Фаўставіч. — У тэатральным інстытуце імя Карпенкі-Карага, — там трыццаць гадоў таму стварылі кінафакультэт. Двойчы паступаў на аператарскі ва ВПК. То на фізіцы прывальваўся, не ведаў, чаму на кіпені бурбалкі ўтвараюцца, то балаў не дабіраў. А ў Кіеве абвясціў набор

акадэміі мастацтваў яшчэ маладзенькія, дый я не адзінокі ў тым, каб навуца прафесіі так, як я гэта разумею... Перадусім мушу высветліць, чаго мае студэнты самі хочучы, а потым... дапамагчы ці што. Скіраваць... Я магу навучыць рамяству, раскатурахаць, даць выйсце таму, што залажыла ў чалавеку прырода... Фізіка. Фізіка — адзін з галоўных нашых прадметаў. Бо аператар злучае, знітоўвае, злівае ў сабе мастацтва з тэхнікай. Увесь ягоны рыштунак, мастакоўская зброя — тэхнічная. Школьны падручнік па фізіцы, прынамсі, трэба ведаць добра. А я тэхніку люблю. Корпаюся ў прыборах, стальярнічаю, слясару, электрыку, дарэчы, чацвёртага разраду. Калі не здымаю кіно. А якое ў мяне начынне: малаточкі, гэблікі, пілы... Ну і пракладкі ў крахах магу памяняць. Таму і выкладанне ў акадэміі мяне не раздражняе: такая дэталёвая работа... Раздражняе іншае. У свае студэнцкія гады больш за ўсё баяўся

СПОСАБ ІСНАВАННЯ: АДЛЕГЛАСЦЬ АД ВЫЯВЫ

рэжысёр... Я працаваў на сваім "Тэлефільме" са шмат кім. З Басавым, з Арловым, з Кашэўнікавым... Вартыя рэжысёры. Калі мастак робіцца асобай, нешта можа, яму, напэўна, моцна бракуе... таварышаў. Калегаў. Не сяброў, а тых, хто падзяляе ягоныя эстэтычныя прынцыпы, хто разумее яго ў працы. З Віцём Шавялевічам кожны дзень віталіся — столькі, колькі я працую на "Тэлефільме". Гадоў дваццаць. Аж пакуль я ягоныя работы не ўбачыў. З іншымі аператарамі. Ці не ўсе выбітныя рэжысёры айчыннага кіно (я маю на ўвазе былы Саюз) не адразу знаходзілі сваіх аператараў. А калі знаходзілі, дык працавалі вельмі й вельмі плённа. І доўга. Я на пляцоўцы надта не люблю гарлання ды грубіянства. Шавялевіч спакойны. Задавальнення большага, як ад працы з ім, я яшчэ не зведаў. Адчуванне? Волі. Ён і сам лунае, або лётае, і я — як птушка. Ён, мабыць, упадабаў маю манеру ды спосабы. Давярае. Мы спрацаваліся зусім не паводле той абавязковай схемы, якой дагэтуль навукаюць у нашых інстытутах. Як нас вучылі. Маўляў, рэжысёр, аператар, мастак ды хто там яшчэ мусяць збірацца, абмяркоўваць, выпрацоўваць... Паводле схемы працаваць сумна. Да таго ж Шавялевіч рэжысёрскі сцэнар піша як... нататнік, і разбіраецца з ім толькі сам. Мне дастаткова прачытаць толькі сцэнар літаратуры, адзін раз, але ўважліва. Злавіць атмасферу падзеі, часу, драмы. Дэталі, або хто куды пайшоў — не істотна. Я згодны, што мы, магчыма, выпрацоўваем нейкі новы жанр, бо здымаем пра гістарычныя падзеі не эпічна, не меладраматычна, не сімвалічна... Мы з рэжысёрам звяртаем гадзіннікі. Значыць, вызначаем прынцыпы, сутнасць, канцэпцыю, у тым ліку і выяўленчую, удакладняем эстэтычныя пазіцыі. Ну, напрыклад, у "Пастцы..." вырашылі, што ўся выяўленчая палітра мусіць быць стрыманай, няяркай, някідкай, агульны рытм аповяду, напэўна, наш унутраны, а вонкава чымсьці набліжаны да... дэтэктыву... А далей мы з Шавялевічам можам і не размаўляць. Ён займаецца акцэрамі і мізансцэнамі, я — кадрам... Я люблю працаваць... зняцка. Ніякіх раскадравак, ніякіх эксплікацый, — як паложана. Тое, што здымаем, я магу бачыць ўпершыню ў жыцці, але давяраю ўнутранаму камертону. Ведаю, ад чаго адштурхнуцца, адлічыць, адсыці. Тэма высветленая. Атмасфера зададзеная або вызначаная. Дастанкова толькі зірнуць у камеру. Выставіць кадр. І — глядзець. Здымаць.

ЯК УЛАДЗІМІР ВАСІНЕЎСКІ ЗАЙМАЕЦЦА ЖЫВАПІСАМ.

— Марыў вучыцца жывапісу, марыў, не схаваю, — шчыра кажа Уладзімір Фаўставіч. — Не вучыўся. Але каб вы зірнулі на мае палотны, дык нічога агульнага з выявамі на плёнцы не знайшлі б. Бо — іншыя задачы ды падыходы. Я... краявіды люблю. Прыроду. З сімвалічным сэнсам. З іншаказамі. Будуць іншыя, іншабыццё. І на палатне, і на стужцы. Ёсць аператары, за якімі свядома сачу, стараюся разгадаць іхнія прыёмы. Лебішаў, Рэрберг, Вадзім Юсаў, які здымаў з Таркоўскім яшчэ з "Катка і скрыпкі" (першы фільм А. Таркоўскага. — Ж. Л.). Бліжэй за ўсіх — Рэрберг. Ён эстэт. Падазраю, што, як і я, ён прыхільны прынцыпаў ды эстэтыкі "Міра іскусств", а гэта — пачатак стагоддзя. Любіць прыгажосць нават па-за драматыкай. Гэта мне блізка. Самыя ўлюбёныя мае мастакі — "мірысуснікі" ды прадстаўнікі "Союза рускіх художнікаў" — Юон, Каровін... Але самым выбітным уражаннем стаўся Чур-

сам Юры Ільенка. Гэта ен ужо потым зрабіўся рэжысёрам, а так заўжды быў аператарам. Марылася: вось бы трапіць... І — трапіў. Сам сабе не даў веры. Было нас васьмю, будучых аператараў, таму касматыя языкі адразу залоснічалі. Маўляў, выпусціць інстытут яшчэ васьмю Ільенкам. Надта ўжо моцная ён асоба, надта ўплывовая... А як абараніліся, выстелілася, што ўсе мы розныя. І на Юрыя Герасімавіча ані не падобныя. Як ён ні шчыраваў, як ні выхоўваў... А выхоўваў аддана. Таму і маю падставу меркаваць, што аператарскіх школ, як з'яў, як у класічным разуменні бывае, у нас не існуе. Ніводзін з вучняў Ільенкі не працягвае ягоную эстэтычную традыцыю. У кожнага — свае хуткасці, свае рытмы, манера, спосабы... Вядома, паўплываў настаўнік моцна, але выяўленчае мысленне кожнага з нас надта незалежнае. Хоць застаецца нешта... Нейкі дух... Мы з настаўнікам не бачыліся дваццаць тры гады, але ён пазнаў у выявах "Пасткі для зубра" кагосьці са сваіх вучняў. Дык вось, школ у класічным разуменні, мабыць, няма, дый быць не можа. Надта ўжо шмат бакоў ды кірункаў, якія расцягваюць творчыя асобы. А яркія асобы часцяком не маюць удзячных вучняў-капіроўшчыкаў. Свет мастака канчаецца з самім мастаком. З'явіўся быў Сяргей Урусёўскі, пасля яго процьма аператараў, маючы перад вачыма ягоны фільм "Ляццё жураўлі", паздымала камеры са штатываў... І што? Знялі, як ён? Нават фармальна прыём не апраўдаўся. Бо не адпавядаў ні драматургіі, ні памкненням рэжысуры, ні магчымым самім аператараў. А мне бліжэй статычная камера, выбудаваная, прадуманая выява. Я разглядаю яе як карціну. Я люблю трымаць адлегласць ад выявы, а не лезці са сваёй камерай у душу. У жыццё. У мяне прырода іншая. З філасофскай сузіральнасцю, але не з абыякавасцю. Я калі ўтвараю іншабыццё, калі назіраю за ім праз вока камеры, дык умяшчаю сабе дазваляю... таксама на адлегласці...

НА ШТО ГРЭШНЫЯ СТУДЭНТЫ УЛАДЗІМІРА ВАСІНЕЎСКАГА.

— Не ведаю, на жаль, ці магу я вучыць, — уздыхае Уладзімір Фаўставіч. — Я не педагог-прафесійнік. Кінафакультэт Беларускай

чагосьці не убачыць, кудысьці не паспець. Чапляліся, бывала, да ганараваных чальцоў Саюза кінематаграфістаў, каб толькі трапіць на прагляд, на сустрэчу... Мае студэнты лайдакаватыя й нецікаўлівыя. Я амаль нідзе іх не бачу. А гэта — характарыстыка прафесійных якасцяў. Перш як паступіць вучыцца на аператара, я дэсцяць гадоў займаўся мастацкім фота, жывапісам. Вытрымаў конкурс з пятнаццаці чалавек на месца (у Кіеве, у Маскве было па трыццаць на аператарскі). Калі ў такіх умовах апынаешся на першым курсе, дык пачуваешся, сама менш, геніем, праўда, гадоў праз пяць усё разумееш. А мае студэнты грэшныя на абыякавасць. Дый, па шчырасці, падрыхтаваныя да вучобы ўсё горш. Вельмі, напэўна, спадзяюцца на выкладчыкаў, на статус акадэміі. У мае часы на творчыя прафесіі прымалі вучыцца людзей стальных. Нават пасля трыццаці гадоў (я сам паступіў пасля трыццаці). Каб пэўна ўсведамлялі, што іх чакае, каб узважылі свае магчымасці, свае творчыя нарузкі. Каб ужо мелі, што сказаць. Творчае становішча абавязвае ўмець гаварыць... слухаць... глядзець...

ЯК ГЛЯДЗІЦЬ УЛАДЗІМІР ВАСІНЕЎСКІ.

— Не магу глядзець, як людзі. Іду, еду, — адбіраю. Перад вачыма — карціны ды карцінкі. Буйныя або агульныя планы. Змена атмасферы. Рытму. Не пачуваюся пры гэтым ні добра, ні блага, ні камфортна, ні дыскамфортна. Пачуваюся натуральна. Напэўна, кожны мастак мусіць адначасова жыць у двух светах, рэальным ды ўяўным. Праўда, часам трэба браць бок — то рэальнага, то ірэальнага. Самае цяжкае не выбар, а пераход. Сюды-туды... Нам дадзена падвоенасць або раздвоенасць. Ну і што? Ну не магу я глядзець, як усе, дык такі спосаб майго існавання...

Маналог Уладзіміра ВАСІНЕЎСКАГА
занатавала Жана ЛАШКЕВІЧ

КАЗАЧНАЯ РЭАЛЬНАСЦЬ

— Я ніколі так не хваляваўся, як тут, у родным горадзе, — прызнаўся Уладзімір Зінкевіч.

У шчырасць яго слоў нельга была не паверыць. Акадэмік жывалісу, загадчык кафедры манументальна-дэкаратыўнага мастацтва Беларускай акадэміі мастацтва, прызнаны ў 1992 годзе інтэрнацыянальным біяграфічным цэнтрам у Кембрыджы, Чалавекам года ў галіне мастацтва, — ён, вядома ж, адкрываў ужо нямала сваіх выстаў і ў Беларусі, і ў Расіі, і ў краінах далёкага замежжа. Хваляваўся, напэўна, і тады. Але цяпер ён упершыню паказваў свае карціны тут, дзе мінула дзяцінства, дзе прайшлі школьныя гады, дзе...

Многіх з тых, хто завітаў у Светлагорскую карцінную галерэю, ён радасна пазнаваў: аднакласнікі, настаўнікі, тыя, з кім калісьці хадзіў у студыю выяўленчага мастацтва да У. Юшпраха, з кім дацямна ганяў футбольны мяч... А ў зале, нібыта набліжаючы мінулае, загучаў аркестр камернай музыкі "Менуэт". Скрыпічныя, вялянчальныя і флейтавыя гукі зліліся з фартэп'яннымі, дапамагаючы не толькі чуць, але і бачыць прыгажосць, што таямніча праступала ў карцінах Уладзіміра Зінкевіча. Які ўжо раз я глядзеў на іх, пазнаючы і не пазнаючы. Яны быццам ствараліся нанова ў мяне на вачах. Аднекуль, з дымчата-паўпрапрыстай паветранай глыбіні ўсплывала то адна, то другая неяк неаўважана раней дэталі, напэўна, нячыстым сэнсам творы, названыя жыццёва проста — "Бабіна лета", "Пяшчота", "Чаканне", "Сон". Узаруі "Партрэт з мінулага" — да болю пазнавальныя, знаёмыя сілуэты. Побач — карціна, у якой дыхае, прывідна поўніцца нейкім стрыманым святлом туманлівае паветра. "Цішыня" — чытаю назву гэтага твора. Так-так, вядома ж, цішыня. Згаджаюся з мастаком, хаця разумею, што і гэта чужыя слова не ўвабрала ў сябе ўсіх маіх уражанняў. Казачная рэальнасць? Бадай, так. Адна з карцін названа пацярджаль-

на: "Старая казка". А вось яшчэ не меней таямнічыя: "Начны свет", "Князь", "Размова", "Кацінае возера", "Чаканне".

Мы прывыклі ўсхваляць толькі знешне пазнавальную рэальнасць. Бачную. А рэальнасць думкі? Рэальнасць пачуцця? Рэальнасць уяўлення? Са школьных гадоў нас прывучылі да, здавалася б, бяспрэчнай думкі: мастак павінен адлюстроўваць жыццё. А ён, сапраўды мастак, нічога не адлюстроўвае. Ён сам творыць гэты свет, творыць нанова.

Спрабую штосьці растлумачыць тым, хто прыйшоў на адкрыццё ў галерэю. Нагадваю факты з біяграфіі віноўніка ўрачыстасці. Нарадзіўся ў 1951 годзе. Скончыў Беларускае тэатральна-мастацкае інстытут. Легка лрыгадава яго даўнія карціны: "Старое дрэва", "Светлы дзень", "Раса", "Партрэт Ул. Караткевіча", "Веснавы пашталён". Ці адрозніваліся яны ад цяперашніх? Так, вядома. Але ў сапраўднага мастака почырк заўжды пазнавальны.

Спадзяюся, што лепш за мяне растлумачыць прысутным усё гэта шануюныя госці, якія прыехалі разам з Уладзімірам Зінкевічам — старшыня Саюза мастакоў Беларусі Г. Буралкін, прэзідэнт Акадэміі выяўленчага мастацтва Ф. Янушкевіч, прафесар жывалісу А. Бараноўскі. Так, майстар каларыту. Так, умее чудаўна перадаць, здавалася б, неперадавальнае. Так, пазія яго быццам бы бессюжэтных сюжэтаў напоўнена пшчотай псіхалагічнага магнетызму. Усё гэта так. Але карціны жывуць сваім, незалежным ад нашых тлумачэнняў, жыццём.

Цікава, як успрымаюцца работы вачыма маці і бацькі мастака? Але што яны могуць убачыць скрозь слёзы радасці і гордасці за сына? Гавораць жа госці не толькі аб яго карцінах, але і аб ім самім. Хваляецца ўжо зусім немалады, але па-юнацку шчыры прафесар А. Бараноўскі: "Гэта не толькі мой вучань, якім ганаруся. Гэта такая

творчая асоба, у якой можна многаму і многім павучыцца..."

Зрэшты, за мастака павінны, перш за ўсё, гаварыць яго творы. Ёсць карціны Уладзіміра Зінкевіча ў многіх музеях і галерэях, нават — у Трацякоўскай. Цяпер яны выстаўлены ў Светлагорску...

І. КАТЛЯРОЎ

На здымках: 3 серыі "Варыццё"

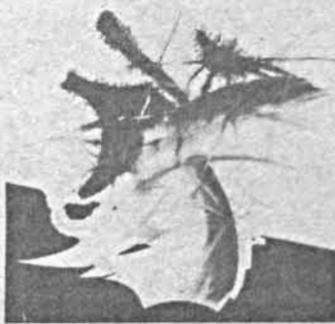
АСАНА КАЛЯРОВАЙ "АКВЕ"

Пачну з таго, што я цалкам згаджаюся з Васілём Аўраменкам наконт існавання "цягніка мастацтва", альбо асобых жанраў, якія выконваюць ролю авангарда ў той ці іншы час гісторыі (гл. артыкул "Апалогія авангарда, ці Ухвала вечнага рэалізму", "ЛіМ" ад 31.05.96). На мой погляд, такім мастацтвам авангарда сёння можна лічыць АКВАРЭЛЬ. Менавіта ў ёй, што даказана прагучала ў мастацтве Літвы, Латвіі, Расіі і таксама ў нас, можні дасягнуць таго, аб чым марылі лепшыя прадстаўнікі нацыі — зрабіць мастацтва глыбока нацыянальным. Менавіта ў акварэлі. Яе таленавітыя майстры дасягалі перадачы цішыні ранішніх заранак, спакою азёрнай вады, калыхання лянных палёў. Акварэль — гэта трапяткая душа мастака. Таму і не кожны становіцца сапраўдным рыцарам спадарыні АКВАРЭЛІ. Так, кожны спрабаваў здабыць з вады і фарбы чароўныя гукі, але — як стварыць мелодыю? Як яе ўтрымаць у сваёй душы, каб пачуць яе чароўную флейту? І яшчэ пытанне, няўжо толькі зараз мастацтва акварэлі, якое заўсёды хадзіла ў падчарках графікі, спатрэбілася нашаму грамадству?..

У пачатку 20-х гадоў авангардам была тыражаваная графіка, тэатральныя мітынгі з выхадамі правадыроў да народа. Спадаючыся на ролю авангарда ў новым рэвалюцыйным мастацтве, кубісты-супрэматысты, прагнулі славы выхавацеляў новага чалавека дзеля ажыццяўлення сваіх касмічных праектаў. А пралеткультураўскія прыхільнікі пісалі бальшавіцкія прымакі наконт "мастацтва — народу", а "зямля — сялянам". У такіх маштабных планах не было месца шчырасці мастацтва, непасрэднасці ўспрымання і прадчування. Усё рабілася нанова. Нават гісторыю Беларусі выразылі адмерваць да вышэйшых гадзіннікаў — з 1917 года. Так прайшло 10 год інтэлігенцыя пачала задумвацца: куды яе вядуць? Першыя спробы кансалідавацца дзеля вырашэння прафесійных пытанняў адносяцца да 1925—1928 гадоў, да стварэння Саюза мастакоў. А ўжо ў сакавіку 1929 года, дзеля больш дакладнага вызначэння сваіх памкненняў, аб'явілася новая арганізацыя — "Беларускае таварыства прыхільнікаў выяўленчага мастацтва", у склад якога ўваходзілі Я. Цвікевіч, М. Красінскі, М. Шчакацін, Я. Дыла, І. Гурскі, мастакі А. Касталянскі, У. Кудрэвіч, М. Станюта і інш. У спісах прысутных на арганізацыйным пасяджэнні значацца В. Дастоўскі, Г. Шульц, В. Дваракоскі, М. Каспяровіч, А. Грубэ. Самы "цвет" нацыі. Склалі статут, вызначылі сферу ўплыву: выдавецкая справа, папулярызацыя выяўленчага мастацтва, забеспячэнне мастакоў матэрыяламі, вывучэнне беларускага і яўрэйскага выяўленчага мастацтва і г. д. А ўжо ці не на наступны дзень пасля гэтага пасяджэння пачаліся рэпрэсіі. Нават не дапамагло тое, што старшыня сходу М. Красінскі ў канцы "Звароту да інтэлігенцыі Беларусі" напісаў наступныя словы: "Выяўленчае мастацтва савецкай краіны павінна быць адной з форм класвай пралетарскай зброі". У турмах ГУЛАГа загінулі лепшыя прадстаўнікі нашай інтэлігенцыі: М. Шчакацін, М. Красінскі, В. Ластоўскі, Д. Жылуновіч, мастак Я. Мінін, браты П. і Ф. Даркевічы, Г. Змудзінскі і інш.

Можна зрабіць выснову, што сама думка аб тым, што выяўленчае мастацтва застаецца без кантролю ідэалагічнай і энкавэдэстаў, была крамоўнай справай. Сапраўды, усім кіраўнікам яшчэ не зарэгістраванай грамадскай арганізацыі быў інкрыміраваны ўдзел у "Саюзе барацьбы за вызваленне Беларусі". Не было такога саюза, а было толькі "Беларускае таварыства прыхільнікаў выяўленчага мастацтва"!

Вядома, калі грамадства застаецца без пазтаў і мастакоў, яго вельмі проста скіраваць на любую авантуру. Памятаеце, як нашы народныя пісалі, што "бачыць вялікае" — вось на што патрэбны вочы мастака. Што ж, і бачылі: саюз народаў, правадыроў-вампіраў, рамантыку партызанскага руху, заводскія коміны хімічных і нафтавых комплексаў, што атручваюць чыстыя воды нашых рэк і азёр. Потым прыдумалі манументалізацыю (гэта як у казцы пра "голага караля"). Гарызонт

Акварэлі В. Паўлаіца

з камунізмам далёка, а калі яго наблізіць? Вось, маўляў, у капіталістаў шапкі ад здзіўлення зваліцца. Апафеоз гэтага ідэалагічнага кіраўніцтва асабліва ярка відзецца на могілках (хаця б у Гародні), у тых зонах "айцоў горада", дзе галава кожнага нябожчыка-сакратара на пастваменце павінна быць на дзесяць галоў вышэй за надмагілля простага чалавека. А мастакі пасмейваюцца: культ "фаласа", кажучы. І могуць прапанаваць найбольш зручны "пункт гледжання".

І вось зараз, калі ўжо не існуе ідэалагічных, альбо вельмі смешных прапагандаў наконт "гарызонтаў" і "манументаў", паглядаючы мастакі адзін на другога: акадэмік — на народнага, народны — на заслужанага... Хто з іх зараз Данка? І ўзяліся за Хрыста, зноў "распінаюць" на ўсіх выставах...

Так, тэарэтычна акварэль прыйшла на выставы Віцебска, Магілёва, Ліды, а зараз і ў Мінск вельмі ў зручны час. Бо ў кожны рэвалюцыйны перабудовы заўсёды прыходзіла аддушнына — раней графіка, зараз — акварэль царыца мастацтва! Ведаце, спадары мастакі, што наша акварэль дачакалася свайго часу, хоць доўга была ў "апазіцыі". Давайце ўгадаем, як прывозіў Фелікс Гумен свае акварэлі ў Мінск і ў яго пыталіся: "Не баішыся, што цябе пасадзяць?" Ф. Гумена "выгналі" з камсамла за тое, што маляваў Хрушчоў і Сталіна ў карыкатурных вобразах.

Так, акварэль, як і бытавы жанр, сапраўдны партрэт, пейзаж — была "зброяй", што магла ў любы час распавесці праўду. Нездарма акварэль, як самастойны жанр мастацтва, знайшла сваё разуменне ў Віцебску, дзе з 20-х гадоў жылі ідэі авангарднага мастацтва. Менавіта тут у 1924 годзе "апазіцыянеры" Ю. Пэн, Я. Мінін, С. Юдовін адмовіліся падтрымліваць метадалогію навучання дырэктарам Віцебскага мастацкага тэхнікума М. Керзіна. Акварэль пеццілі і выношвалі зараз ужо вядомыя майстры мастацтва І. Сталяроў, Г. Шутаў, В. Ляховіч, М. Ляўковіч.

Акварэль "разлілася" на Беларусі. Нават тут, у Мінску, выхаванцы віцебскай мастацкай школы акварэлі У. Рынкевіч і Г. Шаўра сталі аднымі з ініцыятараў арганізацыі выставы акварэлі ў Палацы мастацтва. Канечне, такую вялікую справу можна было "пацягнуць" толькі разам з Саюзам мастакоў.

Выстаўка зрабіла сваю справу. Засталося дачакацца віццяблян, якія прыедуць дэманстраваць свае дасягненні праз пару месяцаў. Вось дзе будзе святая для знаўцаў і прыхільнікаў. Збірайся, Мінск, вітаць Віцебск!

P.S. Верыцца, што прыйшоў час, калі беларускай акварэлі адчыняць усе "шлюзы". Адчыніцца Акварэльны Палац у Лідзе, пачнуць працаваць свае пленэры АКВАРЭЛІ, будзе створана Асацыяцыя мастакоў-акварэлістаў, куды ўвойдуць сапраўдныя "рыцары" каляровай Аквы. І будуць ездзіць на Беларусі па нашай, менавіта беларускай акварэлі.

Людміла НАЛІВАЙКА

МРОІ

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адбылася выстава пад назваю "Мроі" маладога графіка Дзяніса Раманюка. У нядаўнім студэнт Вільнюскай акадэміі мастацтваў, ён, такім чынам, адзначаў сваё творчае вяртанне на радзіму. 29 графічных прац — вынік яго прафесійнай самастойнасці, здабытак некалькіх год выставачай дзейнасці. Засвоены не толькі класічныя графічныя тэхнікі, як афорт, літаграфія, але і вельмі нетыповыя пакулы што для беларускай графікі і арсенала постмадэрнізму — каляровая шаўкаграфія.

Тэматыка твораў вітае ў коле загадкавых міфалагічных сюжэтаў, аўтарам якіх з'яўляецца сам мастак. Гэта яго суб'ектыўныя мроі аб магчымых павязях з аўтахтоннымі пачаткамі жыцця, калі планета Зямля была на некалькі мільёнаў год маладзейшая. Разам з тым, аўтар не маскіруе генеральных праблем, ад якіх сучаснікі жадалі б лёгка адмахнуцца — ад непарушнага адчування сваёй нацыянальнай прыналежнасці. Без

гэтага — трагічна пашырылася непавага да сябе, нявартае чалавека і існаванне і, як вынік, — недаразвітасць, амаральнасць, усё большая дэградацыя грамадства. Інтэлектуальны абсцэаных каранёў дрэў стала своеасаблівым поп-артычным тлумачэннем думак мастака "ў натуре".

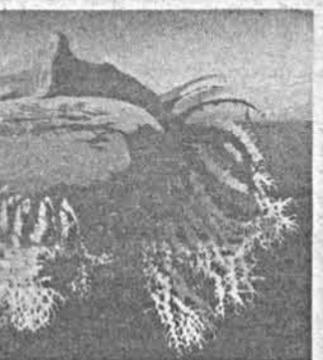
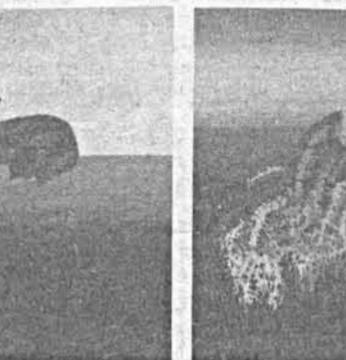
Прыемна ўражае такая свядомая пазіцыя маладога аўтара. Як прадстаўнік новай генерацыі мастакоў, што толькі нядаўна скончылі ВНУ, ён спрабуе не толькі быць творца актыўным, але і не баяцца быць актуальным. Пераадоленне дыстанцыі ад праблем эстэтычных да аналізу трагічнага стану, у якім апынулася не-савецкае беларускае грамадства, — задача нялёгка для маладога графіка. Тым больш значна, што мастак не дапускае прамалінейнай лапідарнасці, знаходзіць алегорыі, шматзначныя метафары: карані, што незагойна крывацяць, татэмныя прывіды, дрэвы-душы і г. д. Чытальнасць такіх вобразаў несумненная.

Быў час, калі мастацкая моладзь нібы хавалася за мройнымі вобразами крыху інфантыльных дзівацтваў, як бы не жадаючы прыняць рэальнасць у яе трагічныя, абсурдныя супярэчнасцях. Але выстава Д. Раманюка — адна са шматлікага кола мастацкіх

перажыванняў сённяшніх выпускнікоў — графікаў, манументалістаў, жывалісцаў, якія ў большасці сваёй аказаліся без усялякае матэрыяльнае і маральнае падтрымкі. Грамадства, аб'явае да мастацтва, захоплена палітычнымі галюцынацыямі. Жывая і імпульсіўная індывідуальнасць мастака яму непатрэбна. На шчасце, гэта не разавочвае моладзь тварыць, выстаўляць, вызначаць свае эстэтычныя далагляды, адмаўляць самаізаляванасць ў далёкіх ад жыцця салонных забавах з пэндзлем і алоўкам. Моладзь бяры на сябе клопат не быць халоднымі скептыкамі, спрабуе дастукацца да свядомасці і падсвядомасці сучаснікаў, лічыць неардынарныя сродкі больш дзейснымі, чым тыя, што ўжо былі распрацаваны ў 70-80-х гадах з перавагай натуралістычнасці і дакументальнасці. Аб гэтым — і "Мроі" Д. Раманюка, у якіх, нягледзячы на драматычныя зрэзы і супастаўленні, ёсць вялікая доза мастацкага аптымізму, што нельга не прыняць з радасцю і надзеяй.

Яўген ШУНЕЙКА

На здымках: работы з серыі "Планета Раслінны чалавек 1" 1994. Шаўкаграфія

БАЦЬКІ ПАЭТА

Самыя любімыя песні для жыхароў Давыд-Гарадка Васіля Мікалаевіча і Любові Аляксееўны Дранько-Майюск (на здымку), відаць, тым, што піша іх адзін сын Леанід. А яны самі, гэтыя простыя сяляне, вядомы, можа, толькі тым, што ён адпрацаваў усё жыццё будаўніком, яна — палыводам і абодва цяпер пенсіянеры. Але хто скажа, што не такое чалавечае шчасце?

Фота Эдуарда КАБЯКА, БЕЛТА

І ДЛЯ ДАРОСЛЫХ
І ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

пісаў Уладзімір Глазырын, з дня нараджэння якога споўнілася 95 гадоў (памёр 10 мая 1961 года). Удзельнік грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, ён літаратурную працу пачаў у 1934 годзе. Апублікаваў урывкі з п'ес "Фронт", "Огонь", "Юрий Резлер". Выдаў кнігу апавяданняў для дзяцей "В детстве" (1939). Драма "Фронт" у 1935 годзе выйшла ў перакладзе на беларускую мову. Таксама ў перакладзе былі выдадзены зборнік "Апавяданні" (1938), апавесць для дзяцей "Коля Гузоўскі" (1936), апавяданне "Маленькі разведчык" (1938). Сам У. Глазырын пераклаў на беларускую мову некалькі апавяданняў М. Лынькова.

ВАСІЛЕВІЧЫ —
ГОРАД ВЯДОМЫ

І, пагадзіцеся, у многім таму, што тут нарадзіўся і жыў народны пісьменнік Беларусі Іван Навуменка, а за нейкія тры чатыры кіламетры адсюль працуе дырэктарам Вядрыцкай сярэдняй школы паэт Уладзімір Верамейчык. Васілевічы — і радзіма вядомага літаратуразнаўцы і крытыка Сцяпана Лаўшукі, старшыні Канстытуцыйнага суда Рэспублікі Беларусь Валерыя Ціхіні.

Акрамя таго, у гэтым палескім гарадку прайшло дзяцінства многіх таленавітых мастакоў, настаўнікаў, кіраўнікоў устаноў і прадпрыемстваў — людзей, якія складаюць сёння гонар нашай маладой краіны.

Пра ўсё гэта можна даведацца ў музеі, які нядаўна адчыніў тут свае дзверы і запрасіў першых наведвальнікаў. Яго стваральнікамі сталі Рэчыцкая раённая бібліятэчная цэнтралізаваная сістэма і мясцовая гарадская бібліятэка.

У музеі, як і належыць, сабраны самы розны матэрыял, пачынаючы з XVI стагоддзя. Рэвалюцыя, калектывізацыя, Вялікая Айчынная вайна, мірная стваральная праца... і нашы дні.

У музеі — добра. Тут нешта табе вядома, а больш — не. І калі экспанаты захоўваюць тайну, пазайздросціш тым людзям, якім належыць яшчэ яе адкрыць для сябе.

З нараджэннем, музей!
Васіль ТКАЧОЎ,
адказны сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў

З'ЯВІЛАСЯ
... "ГАЗЕТА"

Менавіта такую назву вырашыў даць свайму новаму выданню яго заснавальнік, выдавец і галоўны рэдактар Міхась Расолька. Як вядома, ён стаў і ля вытокаў мінскай гарадской газеты "Добры вечар", але "Добры вечар", на жаль, ужо ў мінулым. Не спадабалася мінскім уладам пазіцыя газеты, таму і спыніла яна свой выхад. "Газета" ж задумана як грамадска-палітычнае і інфармацыйна-рэкламнае выданне. І як свайго роду прадаўжальнік... "Добрага вечара". Пра што і было згадана ў першым нумары. А на мінулым тыдні з'явіўся і другі.

Наколькі "Газета" будзе выходзіць рэгулярна, пакажа час. Гэтаксама толькі час, відаць, вызначыць і яе сапраўдны воблік, бо па першых нумарах аб гэтым усё ж меркаваць цяжка.

Аркадзь Нафрановіч жыве ў вёсцы Камаі, што на Пастаўшчыне. Працуе ў школе. І піша вершы пра свой край, маляўнічую прыроду. Друкаваўся ў рэспубліканскіх газетах, у часопісах "Малодосць", "Роднае слова", "Вожык", у альманахах "Дзень паэзіі", "Рунь". Выдаў зборнікі вершаў "Мядзельскі мерыдыян" і "Мелодыі роднага краю" (кніга песень, музыка Мікалая Пятрэнькі).

Нядаўна паэту споўнілася 60 гадоў. Віншваем яго з юбілеем і змяшчаем новыя вершы.

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

СЛЯЗЬМІ АБСТАВІН
НЕ ЗМЯНІЦЬ

Калі наперадзе тупік
І з вераю надзея гіне,
Дарэмны аб ратунку крык,
Ён марны лямант у пустыні.

Слязьмі абставін не змяніць,
Не памагчы краіне роднай.
Дзе тая Арыядны ніць,
Якая стала б пуцяводнай?

Нязведаны, суровы шлях,
Мы рвёмся да святла з тунеля.
Ва ўсіх трывога у вачах,
Як у мадонны Рафаэля.

Ды не сагнуць нас, не зламаць,
Няхай там хоць ліхая трасца,
Ідзе мудрэйшых, мужных раць,
Каб адшукаць ключы ад шчасця.

І суцязэннем у эфір
Паэта словы нам такія:

"Блажен, кто посетил сей мир
В его минуты роковые".

Знаю, позна да высокіх зор,
Не дастойны, каб і ўпоплич
з цёскам.
Мне б уліцца у агульны хор
Хоць са слабым покуль падгалоскам.

І калі хоць крышачку дужэй
Стане хору гэтага гучанне,
Кветка шчасця зацвіце ярчэй
На душы маёй мерыдыяне.

Калі цябе пакрыўдзіць хтосьці
З тваіх суседзяў ці радні,
Ты не давай свабоды, злосці
І іх ніколі не клянні.
Лепш ім у вочы загляні
І днём, і ўночы пры агні —
І ты ў люстэрках душ спагадных
Убачыш мора дабрыні.

Калі ж пакрыўджаны каханай
Ці сябрам самым дарагім,
І хоць на сэрцы тваім рана,
Даруй велікадушна ім.

Яны, канешне, незіарок,
Зрабі насустрач першы крок —
І тут жа пацячэ між вамі
Гамонкі светлы ручаёк.

А раптам крыўда на Айчыну,
Ты не віні яе ні ў чым.
Шукай бяды такой прычыну
Заўсёды у сабе самім.
Перад адзінай, дарагой
Крыштальна чыстым будзь душой.
І не парві ніводнай з ніцяў,
Якімі звязаны ты з ёй.

Як без неба высокага птах,
Без вандровак па свеце марнею.
Па нязведаных сцежках, шляхах
Пачынаю сваю адысею.

Плынь жыцця, панясі, закружы
На бурлівым патоку без стомы,
Адарваўшы мяне ад мяжы,
Ля якой усё звыкла, знаёма.

Сэрцу хочацца свежых вятроў,
Новых рытмаў, п'явучых крыніцаў.
Я ранейшым памерці гатоў
І нязнаным яшчэ нарадзіцца.

Пераклады

Пятро ГАРЭЦКІ

УСЁ, ЧЫМ ЖЫВУ

Іду зямлёй, вяду свой след,
Іду вятрам усім насустрач.
Як бачу цвет — на цэлы свет,
Як далагляд — з вякамі ўсутыч.

На роўнядзі, на быстрыні,
На ростанях у родным краі
Свяшчэннай веру чысціні
І цёмных плямаў не шукаю.

Мёд радасці я п'ю да дна,
Да кроплі п'ю палын пакуты,
І шчырасць аддаю спаўна:
Сярэдзіны я вораг люты!

НЕСПАКОЙ

Я ўсё ў дарозе, ўсё ў халдзе,
Я вёрсты не лічу ніколі
Іду, куды жыццё вядзе,
Нясу цяжар — паклажу долі.

Мне цаліком ісці няўстрах,
Узяўшы ў навадыркі стому.
У непразішчы, ў гарах,
Карціць пракласці шлях самому.

Хай б'е ў мяне шалёны шквал —
Не прагну ціхага прычалу:
Люблю я ісці на перавал,
А не спускацца з перавала.

ГАДОЎ БАГАТА...

Гадоў багата за плячыма,
Даволі пройдзена дарог...
Гляджу я іншымі вачыма
На ўсё, што ў сэрцы прыбярэ.

На ўсё, што страціў у турботах,
Няўтульны ў радасці й бядзе.
Адно пры розных паваротах
Не здрадзіў я ў жыцці нідзе.
Быў праўдзе й дружбе я адданы,
За правату стаў, стаю.
Не вырываў сабе пашаны,
А проста ношку нёс сваю.
Не гнуў я спіну перад чынам,
Адкрытым быў і нездарма
Я горды тым, што за плячыма
Няпраўды й зернятка няма.

Пераклаў з украінскай
Рыгор БАРАДУЛІН

СТАРЫ БЛАКНОТ

Стары блакнот. Імёны ў ім і даты.
У час свой болю ён глынуў спаўна.
Там — пабрацімы, воіны-салдаты,
Там на старонцы кожнае — вайна.
Юнацтва паўстае перад вачыма
На ненатольнай крывяной касце.
Каб зберагчы і маці, і Айчыну,
Не берагло яно само сябе.
Хіба забыць і беды і напасці,
Штодня якія выпадалі нам?!
Мы да канца, амаль пакуль упасці,
Сухар і той дзялілі напалам...
Блакнот, у сумках палыхаў памяты,
Нібыта доля нашая сама.
У ім — сябры мае, мае салдаты,
І болей тых, каго з вайны няма.

На лёгкі шлях мне не сысці.
Заўжды цяжар бяру на плечы.
Змагацца з ліхам у жыцці
Наканавана мне з малечы.
Агонь той не пагасне, не,
Які б час не настаў самотны.
Я веру праўдзе, як вясне.
Яны з сумленнем несмяротны.
Сумленню з праўдаю каб жыць,
Крычыць душа мая, крычыць.

ЖУРБА

Ашаламіла вестка з круч Дняпра,
І сэрца смуткам невыносным сцяга.
Забрала смерць Алеся Ганчара,
Выказніка народнага й салдата.
Яшчэ па ім журбіна не прайшла,
Як прыняла зямля яго астанкі,
А зноў нам сэрцы страта аякла —
Не стала сярод нас Максіма Танка.
Яны пайшлі ад нас, два змагары,
Навечна каб застацца у бяссмерці.
Славянскіх двух народаў песняры.
Імёны іх стагоддзям не зацёрці.
Не запыніцца плыні у гадах.

Ды спадчына навек абавязкова
Ісціме па ашчадных іх слядах.
А гэта слова, важнае іх слова.

ПАМЯЦЬ

Глыбокай ноччу дрэмле цішыня,
Але й цяпер з артылерыйскім громам
У сны мае ўрываецца вясна,
Вясна, калі на землях невядомых
Нарэшце задыхнулася вайна.
Спыніўся шал свінцовых завірух.
На Шпрэе змоўклі стомлена гарматы.
Дамоўкі заўсмехаліся салдатам
І маці, што скакаліся па хатах,
Пражыўшы пекла самы страшны круг.
Мы ад Берліна узялі ключы.
Нялёгкаю была да іх дарога.
Ды час прабіў —
На ўсё свет Перамогу
Апавясцілі нашы сурмачы.

БАБУЛЯ

Я слоў беларускіх найчыўся
ад маці...

Янка КУПАЛА

Як жыта жала або лён ірвала,
Ці палатніну скачвала ў сувой,
Яна ўсё час паціхеньку спявала
На мове беларускай на сваёй.
Ліліся песні мройна, каласова,
І гнеў у іх здараўся цераз край,
І білася і трапятала слова,
Сама душа крычала: — На, стрымай!
Не ведалі ў бабулі стомы рукі...
За прасніцай, было, як заняе,
То замаўкалі і сыны, і ўнукі,
Уражаныя песняю яе.
Згадаў бабулю я невыпадкова.
Яе няма. Схіляюся ў журбе.
Яна любоў да мовы і да слова
Пакінула, як помнік па сабе.

Пераклаў Уладзімір ПАЎЛАЎ

СЯБРОЎЦЫ

Калі вясна цвіценнем адбяліла —
Зноў праплывае лета у налях...
А дзе паэзія ў сабе знаходзіць сілу,
Як словы ажываюць у радках?
Так ты ў мяне, сяброўка, запытала.
Ці адкажу я і на гэты раз?
Калі скажу: так сэрца дыктавала, —
То недакладным будзе мой адказ.
Дакладна адказаць мне не ўдаецца.
І як бы я ні сіліўся — дарма.
Я так скажу: усё з жыцця бярэцца,
І ты ж у ім — паэзія сама.

Пераклаў Юрась СВІРКА

Вялікая Айчынная вайна ўвайшла ў нашу гісторыю як небывалае па жорсткасці, трагізме і гераізме змаганне народа супраць гітлераўскага фашызму. Шлях да Перамогі, 50-годдзе якой было адзначана летась, быў доўгі і цяжкі. Але цікавасць да падзей тых далёкіх гадоў, да асэнсавання наступстваў і ўрокаў вайны не слабее, яна тлумачыцца і той пераходзячай роллю, якую адыграла вайна ў жыцці нашага народа, і часткова незадаволенасцю адказамі на многія пытанні, які народжаны ўжо нашым часам.

Вялікая вайна па волі і жаданні правячай сталінскай алігархіі з першага дня была акрыта сеткай хлусні. Дваццаць другога чэрвеня 1941 года сxlусіў Молатаў, сказаўшы ў сваім выступленні па радыё, што гітлераўская Германія напала на нас вераломна і раптоўна. Вераломна—напэўна. Але ці раптоўна? Сёння дакладна вядома, што кіраўніцтву краіны і партыі былі загадзя вядомы дзень і час пачатку вайны, сілы праціўніка і напрамкі, па якіх пачнуцца баявыя дзеянні.

Дзіўна, што Сталін, які не верыў нікому і ніколі, раптам так слепа і неабачліва паверыў свайму палітычнаму праціўніку. А мо не лічыў Гітлера праціўнікам? Думаецца, што канчаткова адказу на гэты і іншыя пытанні пакуль не існуе...

ДА ПАЧАТКУ ВАЙНЫ ЗАСТАВАЛАСЯ ПАЎГОДА...

Удзень 29 чэрвеня 1940 года да перона невялікай нямецкай станцыі Рэйхенгале падышоў спецыяльны цягнік. З вагона ў суправаджэнні ад'ютантаў выйшаў высокі хударлявы чалавек у форме генерал-палкоўніка артылерыі. Гэта быў генерал Йодль.

Паблізу станцыі Рэйхенгале ў прасторных, зручных памяшканнях размясціўся штаб аператыўнага кіраўніцтва вермахта, які ў глыбокай тайне распрацоўваў планы ваенных паходаў фашысцкай Германіі.

Толькі Йодль пасля выйсці з вагона, як тут жа пачуўся ягоны кароткі загад генералу Варлімонту — намесніку начальніка аператыўнага аддзела "Л" вярхоўнага галоўнакамандавання зараз жа склікаць вузкую нараду старшых афіцэраў аддзела. Йодль паведаміў прысутным аб рашэнні Гітлера распачаць падрыхтоўку вайны супраць Расіі.

Менавіта з гэтага моманту, ледзь закончыўшы разгром Францыі, генеральны штаб фашысцкага рэйха пачаў распрацоўваць канкрэтны план нападу на Савецкі Саюз, ажыццяўляючы старыя задумы нямецкіх мілітарыстаў аб "паходзе на Усход". Фашысцкі "дранг нах остэн" павінен быў забяспечыць немцам "жыццёвую прастору", шматвяковае панаванне "арыскай расы" ў Еўропе і ва ўсім свеце.

На апошняй стадыі вайны ў Еўропе, у канцы мая — пачатку чэрвеня 1940 года, Гітлерам былі прыняты асноўныя рашэнні аб нападзе на Савецкі Саюз. У пачатку чэрвеня, калі нямецкія войскі выйшлі на ўзбярэжжа Ла-Манша, разрэзаўшы фронт саюзнікаў, Гітлер у гутарцы з Рундштэтам сфармуляваў "асноўную задачу" свайго жыцця — "разлічыцца з бальшавізмам".

Найбольш відныя нямецкія генералы — Браўхіч, Гальдэр, Рундштэт, Кейтэль, Йодль і іншыя — патрымлівалі планы вайны супраць Савецкага Саюза. Ужо 25 чэрвеня 1940 года, на трэці дзень пасля падпісання Кама'енскага перамір'я, галоўнае камандаванне сухапутных сіл Германіі (ОКХ) выказалася за разгортванне ляс межаў СССР 24 нямецкіх дывізіяў.

2 ліпеня вярхоўнае галоўнакамандаванне ўзброеных сіл аддало загад штабам сухапутных і марскіх сіл заняцца планаваннем нападу на СССР. На наступны дзень начальнік штаба ОКХ Гальдэр зрабіў першыя накіды плана вайны супраць СССР. У ім меркавалася нанесці рашучы ўдар па Расіі, "каб прымусіць яе прызнаць пануючую роллю Германіі ў Еўропе".

На сакрэтнай нарадзе ў рэйхсканцэлярыі 21 ліпеня Гітлер катэгарычна заявіў: "Руская праблема будзе вырашана наступленнем. Трэба прадумаць план маючай адбыцца аператыўнай". Менавіта на гэтай нарадзе ў дзяржаўным маштабе было зацверджана рашэнне аб нападзе на Савецкую краіну. Упершыню пытанне аб вайне з СССР было пастаўлена на глебу аператыўных разлікаў. Тут жа галоўнакамандуючы сухапутнымі сіламі Германіі Браўхіч атрымаў загад падрыхтаваць план вайны супраць СССР, улічваючы, што напад будзе зроблены праз 4—6 тыдняў пасля заканчэння разгортвання войск. На думку Браўхіча, для разгрому 50—70 рускіх дывізіяў, якія з'яўляліся баяздольнымі, патрабавалася не больш за 100 дывізіяў.

Як сведчаць Браўхіч і Йодль, Гітлер меркаваў спачатку вайну супраць СССР пачаць ужо ўвосень 1940 года. Гэтую думку падзялялі многія фашысцкія генералы. Аднак пазней

Гітлер адмовіўся ад гэтага плана: Германія яшчэ не была гатова да вайны з СССР. Да гэтага часу, паводле сведчання Варлімонта, не магло быць закончана разгортванне фашысцкіх армій уздоўж межаў СССР, адсутнічалі неабходныя перадумовы ў Польшчы: не былі падрыхтаваны чыгункі, казармы, масты, не наладжана сувязь, не пабудаваны аэрадромы. Акрамя таго, набліжаліся восень і зіма. Гітлер не хацеў паўтору памылак Напалеона, які, на яго думку, праіграў рускі паход... з-за моцных маразоў.

Праўда, Гітлер стараўся не ўспамінаць прарочага прадказання больш дальнабачнага германскага палітыка генерала Грэнара, які пісаў у кнізе "Завет Гліфена": "Хто хоча спазнаць стратэгічны характар ўсходняга тэатра дзеянняў, той не павінен прайсці міма гістарычных успамінаў. Ля брамы велізарнай раўніны між Віслай і Уралам, якая заключае адну дзяржаву і адзін народ, стаіць папераджальная постаць Напалеона I, чый лёс павінен навяваць усялякаму нападаючаму на Расію жалівае пачуццё перад наступленнем на гэтую краіну".

Першы этап выпрацоўкі новых стратэгічных рашэнняў, звязаных з падрыхтоўкай вайны не толькі супраць Англіі, але і супраць СССР, пачаў у маі 1940 года, закончыўся 31 ліпеня сакрэтнай нарадай у стаўцы Гітлера ў Берхгофе. Гэта нарада, на якой прысутнічалі вышэйшыя ваенныя кіраўнікі фашысцкага рэйха — Кейтэль, Браўхіч, Йодль, Гальдэр, адмірал Рэйдэр, мела вырашальнае значэнне ў вызначэнні далейшага напрамку фашысцкай агрэсіі. "Калі Расія будзе разгромлена, — гаварыў Гітлер, — Англія страціць апошняю надзею. Тады панаванне ў Еўропе і на Балканах будзе Германія". Таму ён і прапанаваў да вясны 1941 года "ліквідаваць Расію".

Летам і восенню 1940 года вярхоўнае камандаванне германскага вермахта пачало ўзмацненне перакідвання ў Польшчу, бліжэй да савецкіх граніц, свае войскі. Супраць СССР Гітлер планавалі кінучы 120 дывізіяў, пакінуўшы на Захадзе, у Францыі і Бельгіі, а таксама ў Нарвегіі 60 дывізіяў.

Падрыхтоўка да нападу на СССР вялася з нямецкай пунктуальнасцю. Аператыўна-стратэгічныя планы распрацоўваліся старанна і ўсебакова. Былі напісаны дзесяткі тысяч старонак, падрыхтаваны тысячы карт, схем. Пасля нарады ў Гітлера ў Бехгофе генерал Э. Маркс 1 жніўня 1940 года прадставіў Гальдэру першы варыянт плана вайны супраць СССР. У аснову яго была пакладзена ідэя "малаккавай вайны". Маркс прапанаваў сфарміраваць дзве ўдарныя групы, якія павінны былі выйсці на лінію Растоў-на-Доне — Горкі — Архангельск, а потым да Урала. Вырашальнае значэнне адводзілася захопу Масквы, што прывядзе, указваў Маркс, да "спынення савецкага супраціўлення". На ажыццяўленне плана разгрому СССР адводзілася ўсяго 9—17 тыдняў.

Пасля паведамлення Кейтэля аб недастатковай інжынернай падрыхтоўцы плацдарма для нападу на СССР Йодль 9 жніўня аддаў зусім сакрэтны загад "Аўфбаў ост". У ім пазначаліся наступныя падрыхтоўчыя мерапрыемствы: рамонт і збудаванне чыгунак і шасейных дарог, казарм, шпітэляў, аэрадромаў, палігонаў, складоў, ліній сувязі; прадугледжвалася фарміраванне і баявая падрыхтоўка новых злучэнняў.

Да канца жніўня 1940 года быў складзены

папярэдні варыянт плана вайны фашысцкай Германіі супраць СССР, які атрымаў умоўную назву план "Барбароса". Гітлер сам даў назву плану ў памяцц аб крывавых паходах імператара так званай "свяшчэннай рымскай імперыі" Фрыдрыха I Барбаросы, які імкнуўся захопніцкімі войнамі падпарадкаваць сабе дзяржавы, што акружалі Германію.

Барбароса ў час "трэцяга крывавога пахода" ў 1190 годзе патануў у рацэ Калікадне пры загадкавых акалічнасцях. Але Гітлера не палохаў лёс "палкаводца-тапельца". Ён разлічваў толькі на хуткую перамогу і трыумф.

Вернемся да плана Маркса. Ён абмяркоўваўся на аператыўных нарадах з удзелам Гітлера, Кейтэля, Браўхіча і іншых генералаў. Быў высунуты і новы варыянт — уварванне ў СССР сіламі 130—140 дывізіяў; канчатковая распрацоўка яго была ўскладзена на намесніка начальніка генеральнага штаба сухапутных войск генерал-палкоўніка Паўлюса. Мэтай уварвання было акружанне і разгром савецкіх часцей у заходніх раёнах СССР, выхад на лінію Астрахань—Архангельск.

5 снежня 1940 года на чарговай сакрэтнай ваеннай нарадзе ў Гітлера галоўнае камандаванне сухапутных сіл у асобе Гальдэра далажыла ў адпаведнасці з вынікамі штабных вучэнняў план нападу на СССР, закадзіраваны напачатку як план "Ота". Рашэнне сведчыла: "Пачаць поўным ходам, падрыхтоўку ў адпаведнасці з прапанаванымі намі планами. Арыенціраваны тэрмін пачатку аператыўнай — канец мая 1941 года". Гітлер адобрыў гэты план.

Складанне дырэктывы аб вайне супраць СССР з улікам рашэнняў, прынятых на нарадах у Гітлера, было даручана генералу Варлімонту. Йодль, унёсшы некаторыя нязначныя папраўкі, 17 снежня 1940 года ўручыў яе Гітлеру на зацвярджэнне.

18 снежня 1940 года пасля чатырохгадзіннага абмеркавання дырэктыва N 21 (пад назвай "План "Барбароса"), якая стала сумна вядомай, была завіравана Йодлем і падлісана Гітлерам. Яна стала асноўным кіраўніцтвам для ўсіх ваенных і эканамічных падрыхтоўчак фашысцкай Германіі да нападу на СССР.

Захаваліся ваенны журнал вярхоўнага галоўнакамандавання вермахта (ОКВ) і асабісты дзёнік Гальдэра, якія ўтрымліваюць справядачы аб гэтай ключавой нарадзе. Гітлер падкрэсліў, што "Чырвоная Армія павінна быць расцэна ўдарамі на поўнач і поўдзень ад Прыпяцкіх балот, акружана і знішчана аналагічна аператыўным у Польшчы. Захоп Масквы не мае вялікага значэння, самае галоўнае — знішчыць жыццёвую сілу Расіі"...

ПЛАН "БАРБАРОСА"

"Германскія ўзброеныя сілы павінны быць гатовыя разбіць Савецкую Расію ў ходзе кароткачасовай кампаніі яшчэ да таго, як будзе закончана вайна супраць Англіі (варыянт "Барбароса")...

Рашаючае значэнне павінна аддавацца таму, каб нашы намеры аб нападзе не былі распазнаныя.

Падрыхтоўчыя мерапрыемствы вышэйшых камандных інстанцый павінны праводзіцца зыходзячы з наступных асноўных палажэнняў.

1. Агульная задумка.

Асноўныя сілы рускіх сухапутных войск, што знаходзяцца ў Заходняй Расіі, павінны быць знішчаны ў смелых аператыўных праз глыбокі, хуткі рух танкавых кліноў. Адступленне баяздольных сіл праціўніка на шырокія прасторы рускай тэрыторыі павінна быць папярэджана.

Шляхам хуткага праследавання павінна быць дасягнута лінія, з якой рускія ваенна-паветраныя сілы будуць не ў стане ажыццяўляць налёты на імперскую тэрыторыю Германіі.

Канчатковай мэтай аператыўнай з'яўляецца стварэнне агараджальнага бар'ера супраць Азіяцкай Расіі па агульнай лініі Волга—Архангельск. Такім чынам у выпадку неабходнасці апошні індустрыяльны раён, які застаецца ў рускіх на Урале, можна будзе паралізаваць з дапамогай авіяцыі.

У ходзе гэтай аператыўнай рускі Балтыйскі флот хутка страціць свае базы і ажажацца, такім чынам, не здольным прадаўжаць барацьбу...

Эфектыўныя дзеянні рускіх ваенна-паветраных сіл павінны быць папярэджаны нашымі магутнымі ўдарамі ўжо ў самым пачатку аператыўнай..."

Гітлер планавалі аддаць загад аб наступленні на СССР "за восем тыдняў перад намечаным пачаткам аператыўнай". "Падрыхтоўка, — загадваў ён, — якая вымагае больш значнага часу, павінна быць пачата (калі яшчэ не пачалася) ужо цяпер і даведзена да канца к 15.5.41". Прызначаны тэрмін тлумачыўся асаблівасцямі кліматычных умоў СССР: Гітлер "спышаўся" скончыць кампанію па разгроме Савецкай краіны да жорсткіх рускіх маразоў.

План "Барбароса" быў падрыхтаваны з прычыны асаблівай сакрэтнасці ўсяго толькі ў дзевяці экзэмплярах, што цалкам адпавядала задачы захаваць у глыбокай тайне падрыхтоўку вераломнага нападу Германіі на Савецкі Саюз. Экзэмпляр N 1 быў накіраваны галоўнакамандаванню сухапутных сіл, N 2 — галоўнакамандаванню флота, N 3 — галоўнакамандаванню ваенна-паветраных сіл. Астатнія шэсць экзэмпляраў засталіся ў распараджэнні вярхоўнага галоўнакамандавання ўзброеных сіл Германіі, у сейфах штаба ОКВ, з іх пяць — у аператыўным аддзеле "Л" вярхоўнага галоўнакамандавання ў лагеры Майбах.

У аснову плана "Барбароса" былі пакладзены тэорыі татальнай і "малаккавай" вайны, што з'яўляліся асновай нямецка-фашысцкай ваеннай дактрыны. Ён быў "вышэйшым дзясяннем" ваеннага майстэрства фашысцкай Германіі, назапашанага за гады падрыхтоўкі да агрэсіўнай вайны, у перыяд захопу Аўстрыі і Чэхаславакіі, у вайне супраць Даніі, Нарвегіі, Бельгіі, Галандыі, Францыі і Англіі.

Наколькі была авантурыстычная стратэгія вермахта, яскрава сведчаць наступныя лічбы. Плануючы і пачаўшы наступленне на СССР 153 нямецкімі дывізіямі на фронце ад Чорнага да Баранцова мора, які перавышаў 2 тысячы кіламетраў, германскі генеральны штаб меркаваў да зімы 1941 года прасунуць нямецкія войскі на стратэгічную глыбіню больш за 2 тысячы кіламетраў і расцягнуць фронт больш чым на 3 тысячы кіламетраў.

Гэта азначала, што нямецкія войскі павінны былі наступаць несупынна, праходзячы па 25—30 кіламетраў у суткі. Нават калі далучыцца неверагоднае: г.зн., што Чырвоная Армія не будзе аказаць жорсткага супраціўлення нямецка-фашысцкім захопнікам, усё роўна рухацца несупынна з такой хуткасцю было б проста немагчыма. Да завяршэння зімовай кампаніі ў СССР нямецкая армія мела б недапушчальную ў ваеннай тактыцы аператыўную шчыльнасць — адну дывізію на 20 з большым кіламетраў фронту.

Самаўпэўненасць нямецкіх генералаў характарызуе палеміка аб тэрмінах, на працягу якіх СССР будзе разгромлены. Калі першапачаткова Э. Марк называў тэрмін 9—17 тыдняў, то ў генштабе планавалі максімум 16 тыдняў. Браўхіч пазней назваў тэрмін 6—8 тыдняў. Нарэшце, у гутарцы з фельдмаршалам фон Бокам Гітлер ганарыста заявіў, што з Савецкім Саюзам будзе лакончана на працягу шасці, а, можа, і трох тыдняў.

Меркавалася, што ваенная моц СССР будзе знішчана яшчэ да вясенняга бездарожака. Зыходзячы з гэтага, Гітлер разлічваў абмежавацца стварэннем у Савецкім Саюзе толькі адной лініі апорных пунктаў і думаў адвесці пасля гэтага назад у Германію да 60—80 дывізіяў. З гэтай прычыны запасы зімовага абмундзіравання абмяжоўваліся з разліку, што на кожную пяць чалавек патрабуецца толькі адзін камплект.

"Вынікам гэтага была перабудова ваеннай прамысловасці, галоўным чынам ва ўрон авіяцыі, — пісаў генерал Г. Гударыян. — Уся падрыхтоўка зводзілася выключна да летняй кампаніі, якая павінна была прывесці да палітычнага разлажэння бальшавіцкай дзяржавы і да падзелу Расіі на дробныя дзяржавы, арганізаваныя па прынцыпе абласнога падзелу. На карысць такіх разваг гаварыў і мала спрыяльны для Савецкага Саюза зыход вайны з Фінляндыяй, якая нямаля садзейнічала недаацэнцы немцамі свайго праціўніка на Усходзе".

У кожным выпадку для Гітлера жэраб было кінута, і, хоць ён гэтага не ведаў, яго канчатковы лёс быў вызначаны гэтай дырэктывай ад 18 снежня 1940 года. Задаволены тым, што, нарэшце, рашэнне, якое не давала яму спакою, прынята, як ён сам пазней скажа пра гэта Мусаліні, Гітлер ад'яджаў з Берліна на ўзбярэжжа Ла-Манша, каб адсвяткаваць там Каляды з салдатамі і лётчыкамі — далей ад Расіі. Відаць, ён — наколькі было магчыма — выкінуў з галавы ўсе думкі аб шведскім каралі Карле XII і Напалеоне Банапарце, якія пасля столькіх бліскучых перамог, падобных на яго ўласны, пацярпелі катастрофу ў бязмежных прасторах Расіі. Ды і ці маглі б падобныя думкі быць у ягонай галаве? К таму часу, як сведчаць дакументы, былі венскі бадзяга лічыў сябе найвялікшым заваёўнікам усіх часоў і народаў. Эгаманія — ракавал хвароба ўсіх заваёўнікаў — ужо пусціла глыбокія карані.

У гэтыя дні 55 гадоў таму назад наша краіна прадаўжала яшчэ жыць мірным жыццём і нікто не думаў, што адным росчыркым пярэпрадрыхтаным лёс мільёнаў нашых суграмадзян. Да пачатку Вялікай Айчыннай заставалася паўгода.

**І. КУЗНЯЦОЎ,
кандыдат гістарычных навук**

ЮНАЯ МАСТАЧКА

Дзевяцікласніца Салігорскай сярэдняй школы № 9 з мастацкім ухілам Вольга Сматырна ўсур'ез захапляецца жывапісам і настаўнікі адзначаюць таленавітасць дзяўчынны, яе страснае імкненне стаць мастаком. Акрамя жывапісу, Вольга з цікавасцю вывучае гісторыю мастацтваў, спазнае сакрэты такіх відаў прыкладнага мастацтва, як макраме, мастацкае вязанне, выраб мяккай цацкі. Але ўсё ж галоўным застаецца для дзяўчынны жывапіс. Пасля заканчэння школы Вольга марыць прадаўжаць вучобу ў мастацкім вучылішчы.

На здымку: Вольга Сматырна на ўроку жывапісу.

Фота Уладзіміра АМЯЛЬЧЭНІ, БЕЛТА

КАЛІ ЁМЕЕ ПРАЦАВАЦЬ ДУША

Тадэвуша Іосіфавіча Хацяловіча лёс не пеціў. Закончыўшы ПТВ, слясарнічаў у Даўгаўпілсе на заводзе моталанцугоў. Аднак працу давалося пакінуць — захварэла маці, і Тадэвуш Іосіфавіч перабраўся да яе ў вёску Пузавічы Браслаўскага раёна. Бяда не ходзіць адна. Памерла маці і самога яго пачалі адольваць хваробы. Так і застаўся ён у мацярынскім доме без сродкаў і афіцыйнага грамадзянства (дакументы з Латвіі дагэтуль не атрымаў). Выпадковыя заробкі і больш чым сціпная гаспадарка неяк падтрымліваюць. Але дзіўна, што нават у такой сітуацыі душа яго аказалася здольнай успрымаць чужоўнае.

Пачуў неяк Тадэвуш ігру на скрыпцы самадзейнага музыканта і так яго за сэрца ўзяла мелодыя, што захацелася самому іграць. Скрыпку купіць няма дзе і ды няма за што. І тады накіраваўся ён да вядомага на Браслаўшчыне музыканта Дзімятрэнка, каб зняць памеры інструмента і зрабіць яго самому. Музыкант над задумай пасіяўся. Маўляў, не атрымаецца ў цябе. І памыліўся.

Доўга падбіраўся матэрыял, доўга майстраваў, перабраўляў. А зрабіўшы, паехаў Тадэвуш да Дзімятрэнка, і атрымала яго скрыпка найвысокую ацэнку. Некалькі інструментаў зрабіў майстар з таго часу. Але з першай скрыпкі не расстаецца. І час ад часу бярэ яе ў рукі, каб знякчыць мелодыю душы.

Яўген КАЗЮЛЯ, кар. БЕЛТА

На здымку: майстар стварае скрыпку. Фота аўтара

НЕ ЗАБЫЦЬ, НЕ ДАРАВАЦЬ...

Усё далей і далей у гісторыю адыходзяць падзеі трагічнага 41-га, калі Беларусь агарнула цемра крывавай гітлераўскай акупацыі. Тым больш каштоўнымі становяцца сведчанні выдавочаў тых дзён. Архіўныя дакументы, што адлюстроўваюць становішча ў захопленых ворагам гарадах і вёсках, асобныя запісы, расказы, дзённікі раскрываюць новыя старонкі акупацыйнага рэжыму, узбагачаючы і дапаўняючы тое, што ўжо вядома з афіцыйных крыніц. Многія з такіх сведчанняў належаць людзям, якія, ратуючыся ад нацыстаў, прабіраліся з захопленых ворагам раёнаў на Усход, занатоўваючы ў памяці, а калі было магчыма, і на паперы тое, што бачылі сваімі вачамі, што чулі, што зведалі самі.

Такія сведчанні (у архівах іх захавалася нямала) часам вельмі істотна дапаўняюць нашы агульныя ўяўленні аб нацысцкім рэжыме акупацыі, генацыдзе супраць мясцовага насельніцтва. Нярэдка яны з'яўляюцца адзінымі крыніцамі звестак пра тыя ці іншыя падзеі, асабліва пачатку вайны. Каштоўнасць іх яшчэ і ў тым, што напісаны яны не праз гады, не па ўспамінах (памяць — рэч вельмі ненадзейная), а непасрэдна ў той час, калі згаданыя падзеі адбываліся.

Інструктар па рабоце сярод жанчын палітдзела Брэст-Літоўскай чыгункі Б. Хмельнікава за час з 22 чэрвеня па 30 снежня 1941 г. прайшла ад Брэста праз Баранавічы, Мінск, Барысаў, Магілёў, Оршу, Смаленск, Ельню, Вязьму, Гжашк, Мажайск да вёскі Цімашэна пад Калугай, дзе сустрэла наступаючыя часткі Чырвонай Арміі. І аб кожным злучэнні акупантаў, з якім сутыкалася, рабіла запісы. Вось некаторыя з іх, якія неўзабаве былі перасланы ў ЦК КПБ.

“Праходжу праз горад Мінск. У Мінску цалкам разбураны ўвесь цэнтр. Горад мёртвы, людзей не было бачна. На аэрадром было сагнана 80 тысяч мужчын, не толькі жыхароў г. Мінска, але і з навакольных вёсак, якіх сабралі сюды падманам, быццам

бы для перарэгістрацыі. Восем дзён ім не давалі есці: кожны дзень паміралі сотні.

Немцы адкрылі магазіны, якія засталіся, і дазволілі насельніцтву рабаваць іх. Самі ж у гэты момант фатаграфавалі, потым прадукты адабралі, а людзей расстралялі...

20 верасня былі расстраляны мае родныя, якія жылі ў мястэчку Халопенічы: маці, дзве сястры, іх сем'я — 15 чалавек. Усяго ў мястэчку немцы па-зверску закатавалі і расстралялі 1800 чалавек. Дзяцей да 10 год жывымі закопвалі ў ямы. Гэта адбывалася ля вёскі Бабарэйкі. Мясцовых людзей, якія адмовіліся закопваць ямы, расстралялі і закапалі разам. Мне жыхары з бліжэйшых вёсак расказвалі, што пасля гэтай жудаснай расправы некалькі гадзін былі чутны стогны і крыкі замучаных людзей...

Дайшла да Магілёва. У Магілёве расстралялі яўрэяў у колькасці 3 тысячы чалавек. Па нямецкіх падліках павінна было быць 5 тысяч яўрэйскага насельніцтва, так што шукалі астатніх, каму ўдалося схавацца ў наваколлі. Адна грамадзянка расказала, што ў горадзе немцы павесілі чатырох прафесараў і над іх трупамі зрабілі надпіс: “Павешаны за шкодніцтва ў шпітальных”. Трупы доўгі час віселі на базарнай плошчы...

У горадзе Рагачове ў лістападзе месяцы немцы прымуслі яўрэйскае насельніцтва лезці ў раку, а потым іх голымі паклалі ў ямы і расстралялі з кулямётаў.

Ішла далей у напрамку Оршы...”

У форме падрабязнага апаведу перадала ў ЦК КП(б)Б свае ўражанні аб становішчы ў акупіраваным Магілёве і навакольных вёсках магіляўчанка Левіт. “У вёсках немцы рабуюць, з куйраў выцягаюць усё, да апошняй транты, — піша яна. — Жывёлу ўсю забіраюць. Пасля іх у вёсцы застаюцца адны кошкі. Калі пакаіваюць вёску, паліць хаты. У вёсцы Белае Возера з 80 дамоў захаваўся адзін цагляны, а дзяцей, старых і жанчын пагналі ў іншыя вёскі... У калгас

“Чырвоны партызан” пад Магілёвам немцы забілі шмат людзей. Калі яны туды прыйшлі, то запыталіся, як завецца гэтае сяло. Ім адказалі, што гэта калгас “Чырвоны партызан”, а яны вырашылі, што тут — партызаны і адразу ж забілі 14 калгаснікаў”.

Вельмі хваляюць нататкі аб жыцці ў акупіраваным Магілёве настаўніцы 15-ай Магілёўскай няпоўнай сярэдняй школы Д. Дусовіч-Маўчанавай. У кастрычніку 1941 г. яна выйшла з горада і, пакінуўшы двухгадовага сына ў свекрыў у адной з вёсак Багушэўскага раёна Віцебскай вобласці, накіравалася ў бок фронту. Прайшоўшы Магілёўскую, Віцебскую, Смаленскую вобласці, вясной 1942 г., з дапамогай партызан пераправілася ў свабодны ад гітлераўцаў раён Калінінскай вобласці.

Але лепш пра ўсё гэта расказваюць яе запісы.

АБ СТАНЕ з. МАГІЛЁВА ПАСЛЯ АКУПАЦЫІ (НЕМЦАМІ), А ТАКСАМА з. СМАЛЕНСКА І ДАДЗЕНЬІА ПРА СЯБЕ.

АГУЛЬНЫ ВЫГЛЯД ГОРАДА МАГІЛЁВА

На працягу трох тыдняў горад падвяргаўся бамбардзіроўкам (да 26 ліпеня 1941 г.).

26 ліпеня 1941 г. у 14 гадзін немцы ўвайшлі ў горад, які быў увесь ахоплены полымем. У выніку Першамайская і Ленінская вуліцы былі амаль цалкам знішчаны. З буйных будынкаў згарэлі будынак педінстытута (Ленінская, 351), кінатэатр “Чырвоная зорка”, ДЧА і інш.

Чыгуначны мост разбураны. Вялікі транспартны мост, які злучае прадмесце Лупалава з горадам, узарваны пры адступленні нашымі войскамі. Корпус аўтазавода імя Кірава згарэў.

Немцамі пракладзены два драўляныя масты з боку лупалаўскага базара праз пляж да горада. На мосце стаяць нямецкія

БЕРЛІНСКІ АКОРД

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

4.

Сталася так, што за некалькі тыдняў перад тым, як апынуцца ў Берліне, я зноў перагледзеў колісь даўно чытаную кніжку Віктара Шклоўскага “ZOO, или Письма не о любви”. Нізку лірычных эсэ аб адчуваннях расійскай літаратурнай браціі на раздарожжах пасля грамадзянскай вайны. Як усё ў Шклоўскага, бліскучы, перасыпаны парадоксамі, афарызмамі, неправдаказальнымі асацыяцыямі, снайперскімі характарыстыкамі.

Хоць звязаная з кніжкай легенда шырока вядомая, хачу яе напамінец — для каго з чытачоў яна мо і новае, не чутае. На пачатку дваццатых гадоў, пасля прыгод у калатнечы на радзіме, што стаць маглі б асновай вострафабульнага фільма, былога эсэра, былога вальнапісанага вайсковай часткі, якая выйшла ў лютаўскія дні семнаццаціга на вуліцы Петраграда і падтрымала выступленні супраць самаўладства, былога аўтамабіліста ў гетмана Скарападскага, былога некага яшчэ і яшчэ, будучага адметнага літаратуразнаўцу, крытыка, гістарычнага белетрыста, сцэнарыста Шклоўскага занесла эмігрантам у Берлін. Жыў у раёне Зоо, дзе здаўна раскваше грандыёзны заалягічны парк (адсюль і назва раёна) і дзе прыткнулася тады шмат уцекачоў з паслякастрычніцкай Расіі, — у іх ліку нямала пісьменнікаў, мастакоў, артыстаў. Пісаў, сумаваў і быў, як многія, закаханы ў Эльзу Трыале — на той час яшчэ не французскаю, а рускую пісьменніцу, сама-сама пачаткоўку, і на той час яшчэ не жонку Луі Арагона. Эльза яго вельмі паважала, сябрвала з ім, але на пачуццё ўзаемнасцю не адказвала. І паводле легенды, калі паехала, здаецца, у Лондан, яны дамовіліся, што Шклоўскі будзе часта ёй пісаць — пра навіны ў “рускім” Зоо, пра ўсё, што прыйдзе на розум, толькі не пра каханне. З тых лістоў, з пераліскі нібыта і нарадзілася кніжка.

Нам прапанавана было паўдня паездкі па горадзе, каб мы хоць збольшага атрымалі знешняе ўяўленне пра Берлін, і я папрасіў Крыстафера пачаць маршрут з раёна Зоо. Убачыўшы на карце ў вестыбюлі гатэля, што ён блізкі, і расказаўшы Крыстаферу гэтую гісторыю.

Падобна на тое, аднак, што ад Зоо часоў маладых Трыале і Шклоўскага (мне пашчасціла бачыць і чуць яго ў пісьменніцкім ДOME творчасці ў Ялце ўжо як патрыярха з голай, бліскучай, быццам вялізны бильярдны шар, галавою, з цяжкаю задышкай, але ўсё яшчэ непаседлівага, імпульсіўнага, найдасціпнага) тут нічога цяпер не засталася. Хіба толькі бронзавыя ці гранітныя, з машыны не разгледзеў, сланы, якія ўваходную браму ў заапарк падліраюць на манер атлантаў, ды сама гэтая брама, стылізаваная пад кітайскую пагаду. Калі і гэта не ўзноўлена, не падраблена пад даўніну ў пару не так і даўно.

Цэнтральная частка былога Заходняга Берліна, раён выглядае шыкоўна, эфектна і суперсучасна. Насупраць заапаркавай брамы-пагады ўзнісся гмах надарагога п'яцізоркавага гатэля, — Крыстафер сказаў, пражыванне ў ім каштуе столькі, што ён, сын бацькоў з сярэдняй дастаткам, не хоча нават ведаць суму таго кошту, гэта фантастычная для яго лічба. Побач завабляе не канчаткова яшчэ “стэлізаваных” прадстаўнікоў чалавечтва першакласны магазін туррыстычнай кнігі — зазіраюшы, як цяжка адтуль выйсці! Аглядалі адно, другое, трэцяе, а наваколле накрыта было перамаўленнем званоў выдатнасці гэтай мясціны і ўсяго Берліна — кірхі Памяці. Частку храма, чудам ацалелую ў сорах пятым пры пераможным савецкім штурме-руйнаванні горада — апошняй бярогі фашызму, не сталі паліць вайны дабурцаў і будаваць наўзамен цалкам новую царкву, — зававалі ацалелае ў тым выглядзе, у якім пад снарадамі і бомбамі выстаяла, і агарнулі вельмі адрознай

мадэрновай дабудовай. Атрымалася ўражлівае, узвышальнае састыкаванне — кірха Памяці.

Ды выяўленае мною жаданне ўбачыць які след “рускага” Берліна дваццатых гадоў дапоўніла яшчэ адной гранню размовы з намі Крыстафера і Анта. Мы даведліся: у тыя дваццатыя ў раёне Шарлотэнбург, раёне нашага гатэля, так густа гучала руская гаворка, што карэньныя берлінцы сталі называць Шарлотэнбург Шарлотэнградам. Калі ж мы падскочылі ў Патсдам, то падзівіліся там на гнездзішча старадаўніх дамоў, рубленых чыста на расійскі лад. Будаўнік па прафесіі, Райкоў усё мяне прасвятляў: так па кутах кладуць бёрны толькі ў Расіі, такой разьбы карункавыя ліштвы — толькі расійскай. Гадоў падзвесце назад расійскі імператар падараваў сыну прускага караля на вяселле прыгонны хор. Для харыстаў і пабудаваны былі гэтыя дамы.

Шарлотэнградам Шарлотэнбург сёння не называюць, але сталага рускамоўнага жыхарства апошнія гады ў Берліне зноў адчувальна пабольшала. За лік этнічных немцаў, што ўжо прадзедамі прадзедаў сваіх былі расіяне, ды ў дванадзесці ад надрэйнаўскіх ці надмайнаўскіх прашчуркаў калене, па-нямецку глуханямны, павярталіся на гістарычную радзіму. За лік яўрэяў з былога СССР, паколькі ўрад ФРГ лічыць ганьбай сваёй краіны ўчыненнае нацызмам з яўрэямі ад яе імя і даў ім права сюды іміграваць, калі там, дзе жывуць, церпяць ці цяргелі дыскрымінацыю. За лік рускіх, беларусаў, украінцаў, грузін, армян — каго хочаш! — што і не ведаю якую юрыдычную шчыліну знаходзяць, каб праз яе праціснуцца і тут асесці. Ёсць ужо нейкія грамадскія і культурныя паяднанні гэтых новаберлінцаў. Ёсць, здаецца, рускамоўны тэатр, клубы, рэстараны, нешта яшчэ. І сярод тых, хто ў гэты багатавітрыны, законапаслухмяны, з магчымаасцю бяззававых вандровак куды

вартавыя, па дарозе — нямецкія рэгуліроўшчыкі.

УЛІК НАСЕЛЬНІЦТВА І ЯГО ЗАНЯТКІ

Адразу ж пасля прыходу немцаў пачалі з'яўляцца аб'явы, паведамленні, загады. Напрыклад, загад аб увядзенні каменданцкага часу: жыхары маюць права знаходзіцца на вуліцах з 7 гадзін раніцы да 5 гадзін вечара (яўрэі — да 4-х гадзін). Вокны павінны быць замаскіраваны, у выпадку, калі будзе выяўлена святло, паліцыя страляе ў вакно без папярэджанняў. З 5 гадзін вечара да 7 гадзін раніцы кватэры павінны быць адчынены, ні ў якім разе нельга ні зачыняць і не замыкаць на ключы, інакш будучы страляць таксама без папярэджанняў.

Быў вывешаны загад аб тым, каб на працягу 24-х гадзін насельніцтва здало наяўную ў яго зброю (гарачую ці халодную), вайсковае абмундзіраванне, паведаміла пра камандзіраў і чырвонаармейцаў, якія хаваюцца.

Усе насельніцтва павінна было зарэгістравацца, маючы пры сабе пашпарт і заплаціўшы за гэта 10 рублёў савецкімі грашыма. Яўрэі праходзілі рэгістрацыю ў яўрэйскім камітэце, які быў створаны гарадской управаю. Рэгістрацыю праходзілі ў будынку трэцяй школы пры Ленінскай вуліцы.

У памяшканні былога штаба (Першамайская вуліца, насупраць гарадскога тэатра) знаходзіўся камендант горада. У вызначаныя гадзіны ён выходзіў з перакладчыцай і адказваў на пытанні насельніцтва. Тут жа стаялі вартыя, якія ахоўвалі каменданта і не дазвалялі наведвальнікам падыходзіць да яго блізка. Прыходзіць мелі права ўсе грамадзяне, за выключэннем яўрэяў.

Затым з'явіўся загад, каб усе служачыя і рабочыя прыйшлі на свае ранейшыя месцы працы.

Да 22 кастрычніка 1941 г. працавалі піўзавод, сушзавод, мясакамбінат, хлебазавод. Быў устаноўлены дзесяцігадзінны рабочы дзень. Рабочыя атрымлівалі зарплату частку нямецкімі маркамі, а частку савецкімі грашыма.

Былі ўведзены хлебныя карткі і рабочыя атрымлівалі па 400 грамаў хлеба ў дзень, служачыя, утрыманцы і дзеці — па 250 грамаў.

Быў адкрыты рынак (былы быхаўскі базар), які агародзілі з усіх бакоў плотам. На рынак можна было ўваходзіць толькі з

аднаго боку, дзе стаялі нямецкія жандары. Забаранялася ўваходзіць сюды яўрэям. Я была сведкай таго, як жандар збіваў жанчыну-яўрэйку за тое, што яна ўвайшла і хацела што-небудзь купіць. На рынку абменьвалі харчовыя прадукты на прамтавары, махорку, гарэлку, запалкі. Рэдка прадавалі што-небудзь за грошы.

КІРАВАННЕ ГОРАДАМ

На чале горада быў пастаўлены нямецкі камендант. Поруч з ім былі галава горада (урач 1-й Савецкай бальніцы Філіцын), яго намеснікі (урач оталарынгалаг Сцяпанаў, выкладчык матэматыкі, чэмпіён па шахматах Сташэўскі). Затым аддзел кіравання і інш.

Разам з нямецкай паліцыяй існуе так званая паліцыя з мясцовага насельніцтва (у большасці сваёй выпушчаныя з турмаў). У Лупалаве паліцыя размяшчалася ў будынку дзіцячага садка па Пушкінскай вуліцы (насупраць 14-ай школы). Паліцэйскія праводзілі вобыскі па дамах, рабавалі кватэры (асабліва ў яўрэяў), п'янствалі і г. д.

На кожным участку пастаўлены ўчастковыя ўрады, якія сочаць за парадкам на вуліцах, а больш за ўсё сочаць за насельніцтвам: хто ўваходзіць у кватэру, колькі часу праводзіць там, што выносіць. Праглядаюць у пракожах пакункі, сумкі, партфелі.

ПЫТАННЕ АБ ЯЎРЭЯХ

Яўрэі былі ізаляваны ад усяго жыцця горада (не мелі права лячыцца, працаваць, атрымліваць хлеб і г. д.), затым іх вылучылі ў асобны раён — гэта, а ў далейшым яны былі па-зверску знішчаны. Гэта знаходзілася на Дубровенцы і Віленскай вуліцы.

З першага дня прыходу немцаў жыхары ізалявалі ад усякай інфармацыі, а калі ім пра што-небудзь і паведамілі, дык аб паражэнні Чырвонай Арміі і перамозе немцаў. Большасць насельніцтва чакае вяртання сваіх. Усім даводзіцца пакутаваць ад варвару. Пра дзеянні партызанскіх атрадаў нічога не было чуто.

ЖЫЦЦЁ ВЁСКИ

За праўленне самай малой сімпатыі да Чырвонай Арміі, Савецкага Саюза накладваюцца штрафы, людзей збіваюць, караюць праз павешанне, расстрэльваюць.

Дзве дзённы на станцыі Калодня ў дзень Чырвонай Арміі (23 лютага 1942 г.)

наладзілі песні і танцы. Адразу ж паліцэйскія, што падышлі, арыштавалі ўсіх прысутных, якіх потым пратрымалі 7 сутак у халодным вагоне, дазваляючы іх родным прыносіць у дзень не больш як 200 грамаў хлеба і кубак кіпеню, а потым аштрафавалі кожнага на 100 рублёў.

Увесь маладняк буйной рагатай жывёлы ў вёсках павінен здавацца нямецкім войскам. За забой цяляці — 25 розгаў і 100 рублёў штрафу.

Ад кожнай курыцы гаспадыня павінна здаваць 25 яек, у выпадку няздачы ў яе адбіраецца курыца. Ад кожнай каровы здаюць 300 літраў малака малаказаводу, 60 літраў — мясцовай паліцыі. Акрамя гэтага, немцы кожны дзень прыходзяць і самі дояць кароў.

Старасты вёсак абавязаны збіраць з сялян пэўную колькасць печанага хлеба, жыта, бульбы і здаваць у бліжэйшую паліцыю.

У Кардымаўскім раёне ўсе мужчыны ад 15 да 70 гадоў сагнаны ў лагеры, дзе многія састарэлыя памерлі ад голаду, а тыя, што выжылі, былі адпраўлены на працу ў Германію. Трынаццаць хлопчыкаў гэтага раёна ва ўзросце 12—14 гадоў былі павешаны толькі за тое, што адмовіліся падвозіць нямецкае абмундзіраванне да станцыі, дзе праходзіла фарміраванне вайсковай часці для адпраўкі на фронт. Трупы віселі тры дні і бацькам не дазвалялі пахаваць іх, толькі потым далі дазвол зняць і закапаць у яму.

(...)

ПРА СЯБЕ

Правучыўшыся 5 з паловай гадоў у 12-й Магілёўскай школе, скончыўшы ФЭН швейнікаў, папрацаваўшы паўтара года на швейнай фабрыцы, скончыўшы рабфак, а затым педінстытут, я прыйшла да настаўніцкага жыцця.

Я з любоўю і радасцю выхоўвала падрастаючае пакаленне, вучыла сваіх дзяцей быць пісьменнымі, умець цаніць і абараняць Радзіму.

У гор. Калініне, на станцыі, я сустрэла выпадкова свайго былога вучня Георгія Іванова. Але цяпер ён быў ужо лейтэнантам і накіроўваўся на фронт абараняць Радзіму. Маё пажаданне яму было — непрымырмая помста фашысцкім вылюдкам за знішчэнне ўсяго таго, што мы будавалі і стваралі, за смерць нашых братоў, сясцёр, мужоў, дачок і сыноў.

Доўга праводзіла я эшалон з маім

выхаванцам і заставалася пад уражаннем размовы з ім...

Калі 22 чэрвеня пачалася вайна, я са сваім сынам 2-х год была ў вёсцы ў Багушэўскім раёне Віцебскай вобласці, у свекрыў. Адправіўшы мужа 16 чэрвеня на вайсковыя зборы, вырашыла адпачыць крыху перад пачаткам навучальнага года. Давялося вяртацца дадому (28.VI). У сувязі з тым, што дырэктар і завуч пайшлі ў армію, даглядаць школу было даручана мне як былому завучу. Тут, у падвале педінстытута і, часткова, у падвале па Ленінскай вуліцы перажыла бамбёжкі. Пасля акупацыі фашыстамі горада вярнулася на Лупалава, дзе была мая кватэра.

Праз некаторы час мне з сынам удалося выйсці з Магілёва, папярэдне атрымаўшы пасведчанне, якое замяняла пашпарт, і дзе было пазначана, што я руская (хоць я — яўрэйка, але ўдалося ўзяць прозвішча мужа). Накіравалася я ў Віцебскую вобласць, у вёску, дзе жыла свакроў. Пакінуўшы ў яе сына, накіравалася ў напрамку Смаленска, час ад часу спыняючыся ў вёсках (да 9 красавіка 1942 г. жыла ў вёсцы, у сялян). Першы партызанскі атрад сустрэла ў вёсцы Абраменка Смаленскай вобласці, адтуль трапіла ў атрад "Баці", дзе пакінула сабраны па дарозе матэрыял пра Смаленск і дагаварылася аб сваім пераходзе (праз лінію фронту).

(...)

У цяперашні час я адна, без сям'і, сын у Віцебскай вобласці, Багушэўскі раён, Застадоўскі с/с, вёска Застадоўле, у свекрыў. Сястра (як я нядаўна даведалася) працуе ваенным урачом у Арлоўскай ваеннай акрузе. Муж на фронце — пра яго нічога не ведаю.

Зыходзячы са сказанага вышэй, лічу сваім абавязкам дапамагчы Радзіме ў вызваленні ад нямецкіх бандытаў, помсціць ім, чым магчыма і як магчыма, за пралітую кроў, за забойствы, здзекі, рабаванні. Магу засведчыць многія факты такіх ганьбаванняў і здзекаў з нашага народа, за якія вораг павінен несці адказнасць.

Д. ДУСОВІЧ-МАЎЧАНОВА,
выкладчыца 15 НСШ
г. Магілёва, БССР

г. Масква
5.6.42 г.

Падрыхтаваў Р. ПЛАТОНАЎ, доктар гістарычных навук, галоўны навуковы супрацоўнік БелНДІДАС

надумаеш (апроч былой айчыны), без чэргаў у магазінах і абраз у чыноўнікаў куток планеты праўдамі-няпраўдамі з нашых сённяшніх дураты, бязладдзя і няўпэўненасці ў заўтрашнім дні перабраўся, безумоўна, нямала людзей задаволеных такім паваротам лёсу, шчаслівых, што яны тут. Але мне чамусьці больш сустраліся знявераныя, бязрадасныя. І цяпер у Берліне, і ў ранейшыя наездзі ў іншых мясцінах Германіі.

Помню, у вылізаным, на паказ турыстам дэкараваным гарадку руская мова ў нашай кампаніі спыніла каля нас немаладога мужчыну з малым, відаць, унукам на руках. Скажаў, што з Кіргізіі. Немец. Імігрант. На зямлі продкаў нармальна ўкараняецца? Асвоіўся? Махнуў у адказ:

— Там былі чужыя, тут таксама чужыя...

Зараз у Берліне, у будынку, дзе ў сорок пятым маршал Жукаў прыняў капітуляцыю Германіі, перакінуўся словам з рускай жанчынай. З мужам-немцам, сказала, у імігранцкай іпастасі знаходзіцца пяць месяцаў. Жылі да эміграцыі ў Казахстане. Мовіла тое самае яшчэ гарчэй:

— Там былі фашысты — тут рускія свінні...

Не пеярбургскі — ленынградскі яшчэ знаёмец, з якім ехалі ў Берліне ў метро, — а помнім яго ў Ленінградзе натуральным, дзёрзкім, нядократным, — агледзеўся ў вагоне, някавата папярэдзіў:

— Не гаварыце па-руску. Тут таго не любяць...

Закамплексаванасць? Адчуванне сваёй у краіне непажаданасці, хоць дазвол у ёй жыць законна атрыманы?

Нямала, паўтараю, сярод эмігрантаў апошняй хвалі і ўдачнікаў. Тут у Германіі, у Злучаных Штатах, Канадзе, Ізраілі, Аўстраліі. Бачыў каго-нікога з такіх таксама. Ды ўсё-такі мудрае гэта народнае выслоўе: добра там, дзе няма нас.

5.

Стрыечная жончына сястра, якая нарадзілася і жыве ў Нью-Йорку (між намі з часоў Сталіна не было перапіскі, аднавілася лічнёныя гады назад), расказала, калі прыязджала ў Мінск: адпраўляе з дому нам пісьмо, а дзяўчо-паштавічка, прачытаўшы адрас, пытае:

— Рэспубліка Беларусь — гэта востраў у Карыбскім моры?

Палажыўшы руку на сэрца — дзівіцца няма з чаго. Не надта наша краіна вядома ў свеце. Прынамсі, была такой да нядаўняга. Фінляндцы, Данія, Нарвегія — усё не ўспомніш! — кожная паасобку колькасцю насельніцтва, часта і памерам тэрыторыі, не цягнуць і на палову Беларусі. А назаві, і рэдка хто на любым кантыненте не адкажа, дзе яны і што з сябе ўяўляюць. Беларусь жа...

На старонках "ЛіМа" колісь даўно, у шасцідзсятыя, нярэдкай была ганарлівая рубрыка "Чуцен голас наш далёка". Для інфармацыйных паведамленняў, што недзе ў зарубежжы апублікаваны ў часопісе твор беларускага аўтара, а то нават выпушчана кніжка, ухвалены трактары ці аўтамабілі з мінскай маркай, закуплена беларусьфільмаўская карціна, на паказе мод заўважана прысланае нашымі мадэльерамі, рознае падобнае яшчэ. Але ж голас таго чуцен у яе Беларусі — Савецкага Саюза, сціпла ў яе неабсяжнасці рэгіёна на захадзе Расіі! Накшталт Урала пасярэдзіне гэтага бязмер'я, ці этнаграфічна своеасаблівай Валагодчыны на поўначы. Вядома, назвы Мінск, Віцебск (радзіма Шагала!), Брэст (слынная крэпасць!), яшчэ нашых гарадоў ёсць і былі на слыху на далёкіх мерыдыянах. Толькі як назвы прыналежнасці расійскай, не якойсьці беларускай.

Залетася ў Гамбургу абвешчана была, не вельмі са мною папярэдне ўзгодненая, мая лекцыя пра Беларусь. Трошкі пахваліваючыся — на здатнасць сваю як лектара не вельмі спадзяўся! — панарасказваў аўдыторыі досыць многа. І быў закіданы пытаннем. Адно запомніў. Прыкладна такое: ці былі між Германіяй і Беларуссю сувязі ў свой мінуўшчыне?

Ясна, што былі. Сам за сябе гаворыць хоць той факт, што ў дарэвалюцыйным Мінску былі Нямецкія могілкі і поруч вуліца з назвай Нямецкая. У свербу першых савецкіх гадоў усё пераймяноўваць атрымала яна назву вуліцы Карла Лібкнехта — ва ўшанаванне памяці забітага ў Берліне заснавальніка германскай кампартыі. Паралельная вуліца ва ўшанаванне памяці забітай разам з ім паплечніцы стала вуліцай

Розы Люксембург. Блізкае каля іх з цягам часу — вуліцай Клэры Цэткін, па імя яшчэ адной віднай нямецкай камуністкі. У выніку гэты куток Мінска цяпер — як помнік аднаму з перыядаў гісторыі Германіі. Знесеныя ж на сёння Нямецкія могілкі застаў яшчэ сам. Паблізу жуй, і часта праходзіць паўз яго паваленыя замшэлыя камльгі. Чытаў на іх патрэсканае, для нас дзіўнаватае, кшталту: "Действительный статский советник..." — і нямецкае прозвішча.

Але для адказу было гэтага, зразумела, мала, а ў навуковыя фалыянты, збіраючыся тады ў Германію, я не залазіў.

Ды ў галаву раптам стукнула: што можа лепш пра даўняе мінулае народа гаварыць, чым захаванае яго мовай! Калі ў беларускай столькі слоў яўна нямецкага паходжання, то адкуль яны ўзяліся, як не са зносін між беларусамі і немцамі з богведама якіх часоў? Зносін гандлёвых, дзелавых, рамесных, школьных, якіх хочаце. Пачаў выцягаць са свайго моўнага арсенала, пачаў выстрэльваць гэтыя словы. Ніякага сэнсавага парадку не трымаючыся — як успаміналіся. "Крама", "гандаль", "дах", "фарба", "гарбар", "лёс", "ратаваць", "крышталь", "кушнер", "брук", "пляшка", "помпа", "файны", — то ж усё з каранёў нямецкіх! А ўспомніў жа вобмаль. Ці, можа, гэта, жартам спытаў, нямецкая мова ўзбагацілася з беларускай? Слухачы пасмяяліся, падзівіліся, казалі, што на пытанне вычарпальна адказана.

Далёкае і блізкае мінулае пакінем на ўвішнасць даследчыкам. Усцешымся несумненным на сёння: між нашымі народамі ўсё большае ўзаемная цікавасць, між нашымі дзяржавамі мацнеюць кантакты. У не так вялікім Боне, пакуль яшчэ сталіцы аб'яднанай Германіі, ёсць амбасадар Беларусі, — ён прыязджаў на адкрыццё выстаўкі, пра якую расказаў быў вышэй. У Берліне з коптурам хапае спраў нашаму консулу. Калі мы афармлялі ў Мінску дакументы на паездку, малады супрацоўнік Таварыства культурнай сувязі з замежжам, які нам памагаў, папрасіў перадаць там, куды едзем, прывітанне інстытуцкай аднакурсніцы, — можа стацца, будзе пры нас перакладчыцай, як шмат

студэнтаў з Беларусі вучыцца цяпер у Германіі. Не сакрэт, што беларуская проза, якой шанцавала быць прапанаванай нямецкаму чытачу, перакладалася раней, як правіла, з перакладу ж: у нямецкую версію пераставалася з рускай. Васіль Сёмуха ў нас рабіў і беларускім "Фаўста", шукаючы адпаведнае непасрэдна гётэўскаму слову, — нямецкія ж перакладчыкі, скажам, Быкава шукалі ў сваёй мове адпаведнае няхай аўтарызаванаму, ды ўсё-такі не аўтараваму слову. Таму прыемна было ўбачыць у руках у Антынядаўна выдадзенаму па-нямецку кніжку з аповесцямі і апавяданнямі Быкава апошніх гадоў, што перакладзена не з перакладу ўжо, а з беларускага арыгінала. Калі ж адзін з яе перакладчыкаў Норберт Рандау прынес нам пакуначак з лекамі — перадаць у Мінск знаёмаму пісьменніку для хворай маці, — прыемнай была дробязь: патрэбнае напісаў ён на пакуначку вельмі правільна па-беларуску.

На ўвазе Беларусь у газет і тэлебачання. Як з тым, што дадае краіне аўтарытэту, так і з тым, што ніяк не дадае.

На тыдні, як мы там былі, у Берліне страйкавалі студэнты. Пратэставалі супраць урадавага намеру павысіць плату за навучанне. Дзесяткі тысяч на веласіпедзе і пешымі гуртамі запоўнілі вуліцы, ускладнілі рух транспарту, пікетавалі магістрат. Ніхто іх не разганяў, не высыпаўся перад імі ў чорных намордніках, касках, са шчытамі і дубінкамі. Што можна было гаварыць, бачачы гэта, пры пытаннях пра мінскае 26-е красавіка?

Што можна было адказаць на пытанні пра дэклараванае прэзідэнтам ледзь не поўнае ўз'яднанне нашай дзяржавы з Расіяй? Сапраўды яно для Беларусі неабходнае, выратавальнае, ці гэта, як пыталіся, нешта нахшталт германа-аўстрыйскага аншлюсу ў трыццаць восьмым?

Таксама на пытанне, ці напраўду прэзідэнт Беларусі сказаў пра Гітлера добрае — што той наву ў Германіі парадак?

Цяжка нам было адказаць — цяжка ім было адказаць разумець.

...Вясна 1996 года. Дні Беларусі ў Берліне. Вір згадак, асацыяцый, пытанняў, роздуму.

"ЗНОЎ САЛАЎІ ПЯЮЦЬ НАД САЛІГОРСКАМ..."

Колькі ж размаітых (ды часам увогуле непатрэбных — з-за яўнай паказухі і падмалеўвання "фасада" дзеля нейкай птушачкі ў пратаколе) фестывалю, конкурсу, прэзентацыі абрынулася на нас у апошнія майскія дні! Не паспееш як належыць ад аднаго апамятацца, як на парозе — штосьці новае. Яшчэ больш цікавае, маляўнічае, маштабнае. І — галоўнае — напраўду нацыянальнае...

Пра адну гэтую высакародную і добрую справу вярта расказаць: "Залатыя ключы" — тэлевізійны фестываль народнай творчасці ў маладзінскім горадзе шахцёраў Салігорску. Распачаўшы сваю дзейнасць акурат у траўні мінулага года, ён прыдбаў ужо сякую-такую гісторыю, імкнучыся выявіць як мага больш новых талентаў ва ўсіх жанрах і напрамках музычна-мастацкай творчасці рэспублікі, зрабіўшы сваёасаблівай кузняй кадраў альбом школай майстэрства і стартвай пляцоўкай для даравітых людзей, якіх — і гэта відавочна — на нашай зямлі вельмі і вельмі шмат.

Дык хто ж заснавальнікі, спытаецца? Адкажу: Нацыянальная тэлерадыёкампанія Рэспублікі Беларусь (як суарганізатар і творчы кіраўнік, на якога ўскладаюцца функцыі фарміравання праграмы, тэхнічнае забеспячэнне здымачнага працэсу, а таксама анансаванне на ТБ і радыё непасрэдна самога фестывалю) і канцэртна-камерыйная кампанія "Студыя "Карусель" (як прадзюсер, у чые абавязкі, дарэчы, уваходзяць збор сродкаў на правядзенне "ЗК", папярэдняе праслухоўванне і адбор калектываў і выканаўцаў, а таксама забеспячэнне поўнай праграмы).

Адной з галоўных задач фестывалю была і застаецца магчымасць шырокага паказу на ўсю краіну шматлікіх народных калектываў, фарміраванне іх рэпертуару, які будзе складацца з лепшых узораў беларускай музыкі, паэзіі, фальклору. Прычым права на ўдзел у конкурсных праграмах (а агульная колькасць выканаўцаў ці гуртоў за 4 туры — гэта больш за 650 (!) чалавек) вызначаецца толькі мастацкім узроўнем, без абмежавання ўзросту ўдзельнікаў...

І вось адбыўся апошні конкурс, і мы пагутарылі са старшынёй прафесійнага журы (а ў яго складзе, дарэчы, такія мэтры айчыннага "кампазітарства", як Эдуард Зарыцкі, Леанід Захлеўны, Уладзімір Сарокін, пазт Аляксандр Лягчылаў), заслужаным дзеячам мастацтваў кампазітарам Валерыем Івановым. Ён, прынамсі, адзначыў:

— Фестываль адрозніваецца ад падобных да сябе перш за ўсё даступнасцю і адкрытасцю, бо вызначаецца неабмежаваным дыяпазонам разнастайных напрамкаў музычнага мастацтва. На апошнім туры мы значна пашырылі колькасць намінацый: ад эстраднай песні і танца, народных хораў — да фальклору і цыркавых нумароў. Вельмі хочацца, каб фінал "Залатых ключоў", які адбудзецца ў жніўні, атрымаўся проста грандыёзным і каб там перамаглі тыя выканаўцы, якімі ў будучым мы спраўды маглі б ганарыцца...

Дарэчы, так думаюць і іншыя судзі кон-курсу, што на працягу амаль трох дзён адбіралі, як кажуць, лепшых з лепшых. Іхнюю аб'ектыўнасць і непрадзятасць у ацэнках аўтар гэтых радкоў, будучы разам з журы ўвесь час, можа гарантаваць на ўсе сто.

Сама атмасфера фестывалю, яго добра-зьчлівасць і цяпло яскрава адлюстраваліся ў вачах салігорцаў,

Ля мікрафона Дзмітрый СМОЛЬСКІ

прысутных у Палацы культуры "Беларуськалій" як непасрэдна на конкурсе, так і на гала-канцэрце гасцей — прафесійных выканаўцаў (а гэта і гаспадары "Ключоў" — салісты студыі "Карусель" Уладзімір Крывенка, Ігар Аксюта, Юлія Шыкунец, Люсі, Валеры Аванесян, і ўсім вядомыя Анатоль Ярымоленка, Алесь, Сяргей Герасімаў, Дзмітрый Смольскі, Алена Саўленйтэ і шмат іншых). Людзі радаваліся, узнагароджвалі артыстаў кветкамі і апладысмантамі, выклікалі на "біс". Дый што казаць — БТ усё гэтае дзейства дбайна фіксавала на стужцы, каб асноўнае паказаць усёй краіне летам...

Што датычыць пераможцаў-намінантаў фестывалю "Залатыя ключы", то — з-за дэфіцыту газетнай плошчы поўны спіс імёнаў я не прыводжу, кажу адно: геаграфія 23 выканаўцаў і калектываў вельмі розная — ад нашай сталіцы — праз Барысаў, Полацк, Старыя Дарогі, Бабруйск — да Нарачы, Слуцка і самога Салігорска! Уражвае?

А на заканчэнне — словы галоўнага пра-дзюсера "Залатых ключоў" і — адначасова — дырэктара "Студыі "Карусель" Валерыя Гурыновіча:

— Ёсць у нас мара: зрабіць наш тэлефестываль міжнародным. Хочацца, каб "Залатыя ключы" гасцінна расчынілі дзверы перад беларусамі з блізкага і далёкага замежжа, каб прыехалі да нас усе, хто любіць Беларусь.

Аляксандр ЗОТАЎ
Фота Аляксея МІШЫНА

Мінскі ансамбль "Арлі" — пераможца ў намінацыі "Фальклор".

Юлія ШЫКУНЕЦ і гурт "Карусель"

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ "ЛіМа"

"ВЫМУШАНЫ ЗАБРАЦЬ МУЗЫКУ..."

Паважаны галоўны рэдактар!

Зварнуцца да Вас мяне вымусілі неардынарныя абставіны, сутнасць якіх — у наступным. Зусім нядаўна ўсе рэспубліканскія газеты, у тым ліку і Ваша, паведамілі аб прыемнай для ўсіх нас падзеі. У Парыжы камісія ЮНЕСКА прысудзіла харэаграфіі балета "Страсці" ("Ragueda") спецыяльную прэмію, прызнаўшы яго лепшым балетам свету. Такое высокае прафесійнае прызнанне натхніла ўвесь тэатр. Ці трэба казаць, якія пачуцці авалодалі мной? Я ўпэўнены, што гэтае творчае натхненне дапаможа стварыць новыя творы.

Але вось тут і адбылося штосьці дзіўнае і незразумелае. Усе пачалі пісаць і гаварыць не пра балет Андрэя Мдзівані, а пра балет... Валянціна Елізар'ева. Прашу зразумець мяне правільна: я абагаўляю Валянціна Мікалаевіча за яго дзіўны талент. Ён вельмі шмат зрабіў для балета — ён удыхнуў у яго сцэнічнае жыццё. Але ж мы не

гаворым: "балет "Лебядзінае возера" Марыуса Пеціла". Мы гаворым: "балет Пятра Ільіча Чайкоўскага "Лебядзінае возера". Ёсць нейкі тонкі, ледзь улоўны этыкет, які абавязвае сааўтараў існаваць у розных вымярэннях, на розных полюсах. І класікі гэта добра разумелі. Я сябе, вядома ж, не параўноўваю з вялікім, геніяльным Чайкоўскім. Проста ёсць напісаныя і няпісаныя правілы, абавязковыя для ўсіх.

Не падумайце, што ўва мне гаворыць проста пакрыўджанае аўтарскае самалюбства. Хоць і яно мае права на сваю праўду — бо я ж аддаў балету пяць гадоў напружанага жыцця. Я не крыўджуся, але я хачу, каб хто-небудзь выразна растлумачыў мне прычыны такога астракізму. Гэта зусім не дробязі. З выпадку поспеху нашага балета ў тэатр прыслаў цёплае, хвалюючае віншаванне прэзідэнт Лукашэнка. Яно адрасавана Валянціну Елізар'еву, што адразу выклікала хвалю размоў пра ўзровень прафесіяналізму маёй

музыкі. Разумею, Прэзідэнт мог і не ведаць усіх тонкасцей. Але спецыялісты з Міністэрства культуры ведалі, што ў балете праца кампазітара — першасная, у спектаклі харэаграфія неадлучная ад музыкі. Ведалі, але чамусьці "падставілі" Прэзідэнта. І ад міністра культуры прыйшло віншаванне на імя Валянціна Мікалаевіча. Ну хто-хто, а міністр культуры павінен разумець значэнне музыкі ў музычным спектаклі — балете. Я хачу растлумачыць недарэчнасць сітуацыі міністру культуры, але ён амаль за два месяцы не мог знайсці 30 хвілін для нашай сустрэчы. Мне цяжка ўявіць, каб міністр культуры Літвы ці Латвіі за два месяцы не змог бы прыняць заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі. Адным словам, быў кампазітар Андрэй Мдзівані — і няма яго, растварыўся.

Але гэта адзін бок здарэння, ёсць яшчэ і іншы. Рэч у тым, што балет "Страсці" ў мяне яшчэ не куплены. У мяне няма дагавора аб ім ні з Міністэрст-

вам культуры, ні з тэатрам. Тым не менш, балет у запісе на плёнку вывозыць за мяжу. Звычайна так з ненабытымі творамі не робяць. "Нічы балет", які не ахоўваецца ніякімі аўтарскімі правамі, любіць аранжыроўшчык можа скарыстаць, як яму захацецца. Хто ведае, магчыма, гэта ўжо і адбылося з маёй музыкай.

Пішу ж Вам выключна вольна дзеля чаго. Ва ўсіх газет ёсць свае чытачы. Мне б хацелася іх папярэдзіць, каб яны, прыйшоўшы ў Вялікі тэатр на "Страс-

ці" і ўбачыўшы аб'яву: "Спектакль адменены", ведалі б, што здарылася. Я вымушаны забраць музыку балета "Страсці", захаваўшы свае гонар і аўтарства, я хачу, каб з ім лічыліся ўсе, хто выкарыстоўвае маю творчую працу.

Андрэй МДЗІВАНІ,

заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, прафесар г. Мінск, 13 чэрвеня 1996 г.

Ад рэдакцыі.

Каменціраваць такі ліст, напісаны аўтарам музыкі знакамітага сёння балета, — было б залішне. Але мусім дадаць колькі слоў. Аналагічная публікацыя з'явілася ў мінулы суботу на старонках "Советской Белоруссии" (а днямі — і ў "Звяздзе"), спарадзіўшы выбуховы эффект у асяроддзі культурнай грамады. Кампазітары, якія звычайна не вылучаюцца сімпатый адно да аднаго, падтрымалі ўчынак свайго калегі, бо "ў такой сітуацыі можа апынуцца кожны". Міністр культуры А. Сасноўскі ў панядзелак жа выдаткаваў гадзіну для размовы з А. Мдзівані. Кампазітар адмовіўся вяртаць партытуру ў тэатр без афіцыйных пісьмовых гарантый апліцці ягоную працу і кампенсаваць маральны ўрон. Каб не адмяняць спектакль, абвешчаны на сераду, тэатр быў гатовы рызыкаваць, паклаўшы на дырыжорскі пульс... клавір "Страсцей", тым самым парушаючы правы аўтара музыкі. Але пакуль вярстаўся наш нумар, падзеі развіваліся і, зразумела, на гэтую хвіліну з'явілася ўжо новая інфармацыя. Ды толькі яна не паўплывае на самую сутнасць канфлікту, які, дарэчы, не набыў бы такую вастрыню, калі б... Калі б калегі-журналісты са штодзённых газет з большай кампетэнтнасцю пісалі пра вялікую падзею музычнага тэатра, не забываючыся называць у сваіх публікацыях прозвішча кампазітара нават тады, калі яго не згадваў ганараваны міжнароднымі лаўрамі аўтар выдатнай харэаграфіі...

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыву
рэдакцыі газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарожаўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэ-
дактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай
думкі — 331-985
літаратурнага жыцця —
332-462
крытыкі і бібліяграфіі —
331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
— 332-153
выўленчага мастацтва
і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення
— 332-204
фотакарэспандэнт —
332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пра перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7317.
Нумар падпісаны 20.6.1996 г.
Заказ 3074/Г

П 123456789 101112
М 123456789 101112